

mitt LIDEN

Ingemar Åslin

Förord

Mitt Liden - bygger på egna upplevelser från uppväxtåren på 1930 talet och ett stycke in i 1950 talet. Inte i första hand nerskrivet för utomstående utan för de egna barn och barnbarnen. Ett komplement till de pärmar (med foton, handlingar, kommentarer mm.) som jag började med 1987 för att spegla något av fyra generationers liv. Mitt Liden - är en del av ramen till dessa generationers liv. En ram som hittills består av 15 olika småskrifter.

Den bygger också på sådant som berättats för mig. Under mina uppväxtår fyllde berättandet fortfarande en viktig roll. De nyheter som reellt betydde något var de som återgav vardag och närlhet i byarna. Nyheter som föga intresserade Sundsvallstidningar och än mindre radio. Här finns också en förklaring till att "âffär'n" ofta drog till sig fler kunder när "fämmbuss'n kôm från stan"! Nyhetsutbytet!

Slutligen har jag velat beskriva några olika mötesplatser (och aktiviteter där) för oss ungdomar på den tiden. Mötesplatser som inte längre finns kvar. Jag tänker på "Lårschen, Tingshuså, Västerkåpällå å Bânân" där bara den sistnämnda finns kvar idag.

Att det knackade lite försynt på köksdörren när vi satt i "âftvâL'n" var inte ovanligt. I vart fall under vinterhalvåret. En man steg in. Nickade kanske. Satte sig på stolen vid dörren och väntade tålmodigt tills måltiden var klar, och kaffepannan stog på spisen. Det var alltid en man. Kvinnorna tycktes inte ha tid till besök. Eller ansågs det opassande? Alltnog. Lokalnyheter utbyttes. Ofta blev det någon stund över för annat berättande också. Om vitter, trollskott, kloka gubbar och gummor. Gissa om man som barn lyssnade spänt på dessa historier?

Här och var i skriften återfaller jag till vårt gamla mål. Som jag gjort också i tidigare skrifter. För att underlätta repeterar jag de tre hjälpecken jag använder mig av samt deras uttal.

â = uttalas som långt öppet a. Ex. hage/hâgå, bakom/bâkå och hade/hâddâ.

ô = uttalas som grumligt å-ljud. Ex. runt/rönt, bröt/brôt och mörker/môrkrâ.

L = uttalas som grumligt l. Ex. gården/gâLn, mumla/mummLä och hövlig/hövLi.

Jag hoppas att Du får nöje av Mitt Liden. Det Liden som ännu under 1940 talet i mångt och mycket var en kopia av det gamla bondesamhället. Någon industri att tala om fanns inte. Det mesta kretsade kring jord och skog med gott om arbetstillfällen för män och pojkar. De vuxna kvinnorna arbetade i huvudsak i hemmet. De yngre flickorna hade redan börjat söka sin utkomst på andra håll. Flykten från landsbygden är en gammal företeelse.

Mitt Liden

Jag tycker mig ha levt fyra liv! Fyra liv på olika håll i Sverige! Fyra liv som, på olika sätt påverkat mig som mänsk! Mina första tjugo sex år tillhörde Liden, bortsett från några studieår på skilda håll. Med dessa studier i bagaget följde arbete i Sundsvall, Värmland (Kristinehamn och Karlstad), Stockholm och Sundsvall igen. Sammanlagt nära fyrtio år. År som jag inte skulle vilja ha gjorda. Ar som gett oss, min hustru och mig, många nya vänner, miljöer och erfarenheter.

Att ären "utombys" fördjupat känslan för det gamla Liden står klart. Det Liden som ännu i slutet av 1940 talet var mer eller mindre o påverkat av efterkrigstidens tekniska utveckling. Det Liden där åker och ång ånnu underhölls med hjälp av häst och handkraft. Där hässjorna, med sina "né n" stog tätt, tätt. Det Liden där midsvida skogar via skogsarbete, flötning och kohning gav flertalet män (och familjer) de pengar som behövdes för att kunna leva. Det Liden där notiske, och i någon mån också jakt, ännu var viktiga inslag.

Liden är mina förfädars socken. Den socken där mina rötter sitter djupt i myllan. Minst elva generationer på fars sida, och tio på moars, har fötts, levat och dött här. Det handlar om byarna Boda, Västanå, Silire, Dacke, Åsen, Nilshöle och Byn.

Att jag känner mig som en "äkta" Lidenbo behöver knappast pipkas. Däremot att jag är stolt över det! Likaså att jag gärna och ofta talar om min hemsocken när jag möter vänner och bekanta från andra delar av landet. Under en föreläsningsturné i början av 1970 talet hade jag också, helt onöditerat, försatt en överhöghbild med ortsnamnet Liden. Precis som jag trott var det alltid någon som frågade vad Liden stog för? Vilket gav möjlighet till några väl valda ord. Än idag händer att jag påminns om detta "trick". Kul var det!

Vad betyder Liden för mig idag? Vad är det som gör att jag så gärna återvänder dit? Jag skall försöka att ned några ord förklara vad jag känner, ser och upplever där idag.

Mitt Liden - har naturligtvis nära samband med generationerna före mig. Tydligast förmimmar jag detta i gamla kyrkan. Eller en stilla sommarkväll ute vid Vättabergets branter. När jag ser ut över dalgången och tänker mig tillbaka.

Mitt Liden - är också själva landskapet med sin vilda karaktär. Terrasslandskapet i Nilshöle följt av det säreagna niplandskapet med sina djupa raviner. På alvens södra sida bildar de branta bergen sluttningsslundskap en effektfull bakgrund. Jag är alltid lika fascinerad av dessa bergs föränderliga färg och tänker då inte i första hand på de årstidsrelaterade utan de dygnsrelaterade. Från soluppgång till sohnedgång. Från mulen till ovädershimmel. Det "gröna" skiftar i oändligt många varianter. Och mellan branterna, längst ner som ett silverband flyter älven.

Mitt Liden - är också mängder av minnen och egna upplevelser. Från "Tingshuset Lärchen! Bän! n' à Västerkäpalii". Välkända mötesplatser för oss ungdomar på 30- och 40-talen. De olika byarnas krumelurer och "kloka". Varma, vämliga och generösa människor som inte låg någon till last.

Mitt Liden - är också nätet. Stugan vid den vackra Väckesjön. Vägors somniga slag mot strand! Lommens ödliga klagan! En skidtur över skartäckt mo och myr! Känna doftan av värzungriga triad! Att vandra över gamla kända marker med bussa och taxi! Mota (70 åriga) pojkar i ännu en

INNEHÅLL

- 3. Mitt Liden
- 5. Tingshuset
- 13 Sexualundervisning
- 14 Koluren
- 17 Lärschen
- 25 Räkkskö
- 27 Mitt första jobb
- 32 Nöddragning
- 35 Gammal läkekonst
- 43 En annorlunda fisketur
- 45 Visksepelse
- 55 Min jägarskola
- 60 Krummelurer
- 68 Vässsterkäpalii
- 72 Två liter mjölk
- 75 Bänän
- 81 Klökkärbössan
- 84 Namnlössflon
- 94 Ett oväntat möte
- 95 Den gamla kyrkan
- 99 Döden
- 101 Byvägen
- 106 Språkförbistring
- 107 Källor

Älgjakt! Elden i den öppna spisen! Fladdrande sterinljus som återspeglas i fylda glas! "Kvällsläppans" (fladdermusens) ryckiga flykt mot ljus himmel! Att få minnas och trivas i vänners lag!

Uppräkningen kan göras nästan hur lång som helst! Och samtidigt vara en bra illustration till det fantastiska liv som finns runt omkring oss! Nu och här!

En sak har jag blivit alltmer övertygad om vart efter åren går. Finns Gud så finns han i Mitt Liden. I det som jag så kortfattat försökt beskriva ovan.

Mitt Liden - kan beskrivas också på annat sätt. En sommarkäll för snart tio år sedan var jag på väg hem från Väckesjön till Sundsvall. Fick för mig att göra en avstickare upp till Vätterberget. Satt ensam ute vid branten. Såg ut över dalen nerom mig. Mina tankar fann vägen ner i en liten anteckningsbok som brukar följa mig. Skrev ner det jag just då kände...

Vår Herr byggde alt. Han sparade ingen möda.
Längs Indalslivens dalsgång låt han ljus och mörker flöda.

Branta berg och höga nippor. Alven som ett hand av siden.
Kronan på Hans stora mästerverk blev sedermera kallat Liden.

Fran sin palett Han tog skönsta färger man kan önska
Blandade i outgrundlig visdom sommarns jyvva grönска.

Hösten komponerades med mycket mera moda.
Blått och gult och rött, ja alla färger låt Han flöda.

Sen tänkte Han förmödligén, om också allt är mitt,
kan inte allt ges en och ett. Därför blev vintern vitt!

Han skådade sitt verk. Det föll en gladjetår.
Paletten sista färger fick bli vår korta vår.

Han måtte kunna se förtjöt från Himplars höga rynd och sal.
På vad Han åstadkom i tidens gryning med denna underbara dal!

Tingshuset

1884 väckte en nämndeman från Holm förslag om flyttning av häradets tingslokal från Mickssäter i Indals socken till Byn i Liden. Blåde Holm och Liden söknar ingick i Indals tingstag. Nämndemannen fram holl att tingslokalen borde ligga mitt i tingslaget så att det inte skulle bli så långa resor.

Efter många turor och överklaganden endes sätsmötet om att uppföra ett nytt Tingshus i Liden. I avväkjan på dess färdigställande besluts att tillsvidare skulle tinget hållas i en del av det skolhus som uppfördes i Byn. Liden år 1850. Under något av de sista åren på 1880 talet holls första tinget i skollokalen.

Det stod inte på förrän skolrådet ville bli av med tinget i skolhuset. Lokalerna behövdes för sitt egentliga ändamål. Under några år alternade därför tinget mellan sockenstugan och några bönder hem (bla J F Carleman, Märsgård)

Det skulle draja till 1904, närmare bestämt den 4 oktober innan det nya Tingshuset kunde invigas. Först då kunde den valda tingshusdirektionen som bestog av Kommunala nämnd-ordföranden L Åströmsson, Märsgård, Hemmansägaren Per Åslin, Holm och Kammarskrivare J A Boström överlämna byggnaden till häradsrätten och dess ordförande. Detta celebrerades med högtidliga tal och många gäster.

Det nyuppförda Tingshuset innehöll, förutom lokaler direkt anpassade till tingsverksamheten, även matsal och ett antal övernattningsrum. Ambitionen var att, på köpet så att säga, få till stånd ett värdshus med övernattningsmöjligheter. Liden, med Byn som centralort, var en viktig del i den utveckling som pågick kring råvaran skog.

Men nägonting tycks ha gått snett. Tingshuset förefaller i stort sett bara ha använts för ting och olika sockenmöten under en lång foljd av år. I vart fall om gamla kommunalprotokoll talar sant. Någon regelrätt värdshus- eller pensionatsrörelse skulle inte komma till stånd förrän 1920 dvs sexton år efter husets färdigställande.

Sannolikt hade detta att göra med det förhållanden att två gästgiverier redan fanns vid tidpunkten för Tingshuset färdigställande. Dels Modins i själva byn med sin hällstation för (häst-)skjutbyten och dels Nordessons nere vid Glimtuna nära ångaren Indalsens tillägesplats. Nordessons flyttade senare och etablerade pensionat i sitt hus uppe i byn (under 1910 talet). Pensionatsrörelsen lades emellertid ner under tidigt 1920 tal. Modins gästgiveri däremot var i bruk till omkring 1930.

1920 tycks äntingen frågan om fast pensionatsrörelse i Tingshuset ha lösts. I ett gammalt protokoll fann jag en ansökan från "... hustru Alma Nilsson att vid vissa tillfällen få utsänka öf och vin vid mahlider i härvarande Tingehus." Kommunala nämnden tillstyrkte ned följande motivering "... hustru Alma Nilsson är känd såsom ordentlig och skötsam. Faru för överträde av denna rättighet torde ej företräggas..."

Alma Nilsson var min mormor. Under trettio år kom hon att driva sin pensionatsrörelse. I det följande skall jag berätta om Tingshuset, människor och verksamhet som jag minns och hört det.

Byggnaden kostade cirka 27.000 att uppföra inklusive möbler. Grunden lades av en stenarbetare från Kvickbyn medan själva byggnadsarbetena anförtrodes en hyggmästare från Bispgården. I senare protokoll kan man läsa om liksom gurgel med anledning av ett guldar till byggmästaren vid färdigställandet (en gratifikation) men det godkändes säsmärkingom.

På motsäende sida har jag gjort några skisser av Tingshusets båda plan samt tillhörande uthus. Som jag hoppas framgår var huset direkt anpassat för tingsverksamhet.

Hit kom således mormor 1920 för att driva pensionatsrörelse. Hon var väl förberedd. Redan som 15 åring filipiga hos en präst i tingslaget. Efter några år kom hon till Modins gästgivari. 1904 erbjöds hon anställning hos doktor Travenfelt i Umeå. Återvände sex år senare till Liden. Hade eget kocktag för väg- och hrobyggare i fd. Backings gård. En ny sejour hos Modins gästgivari. Hon hade gedigna kunskaper både i "finare" matlagning och mer vanlig husmanskost. Och älskade matlagning!

Det hon till åventyrs behövde komplettera fann hon i kokböcker som Wallin & Schugers (1905), Hemmets kokbok (1910), Hemmets stora kokbok (1927) och Lilla köksan (1937). Här och var med instuckna lappar av ytterligare recept. Jag är tillräckligt erfaren för att se att hon ingalunda undvek kulinariska anrättningar som än i dag gör sig bra på sk. bättre restauranger.

I särskilda, handskrivna böcker fanns allehanda bakrecept, efterträffar mm.

I 1911 gifte hon sig med Nils Johan Nilsson. Stenarbetare med många efterlämnade byggninnet i Liden som grunder, källare, vägtrummor, broar mm. Tyvärr tog stendamm och kyla ifrån honom hälisan allt för tidigt, men på Tingshuset fanns många sysslor som passade honom. Idagligt tal kom han att kallas "Tinghus-Nisse".

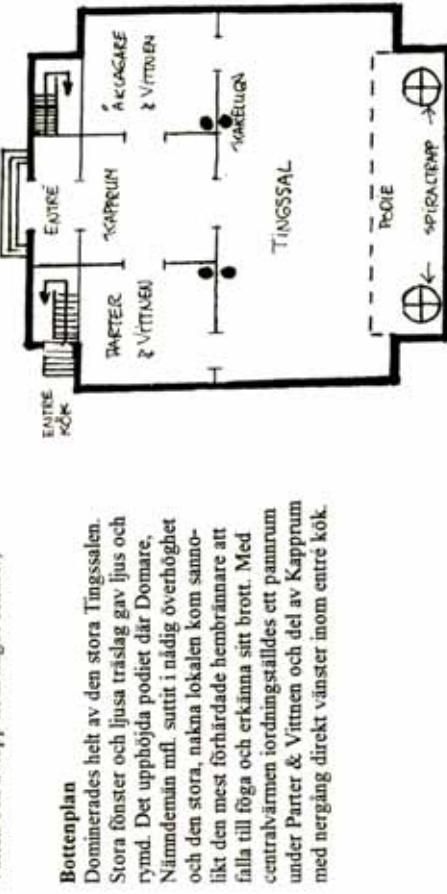
Tinghuset var liksom Lärschen en möteplats för oss Liddenbor på 1930 och 1940 talet. Inte så att de båda lokalerna konkurrerade med varandra. De kompletterade varann.

Lärschen vände sig mer till de yngre, i vart fall från omkring 1940 när fast bio etablerades Tinghuset därmed till den vuxnare delen av sockenborna som vi ska finna av det följande

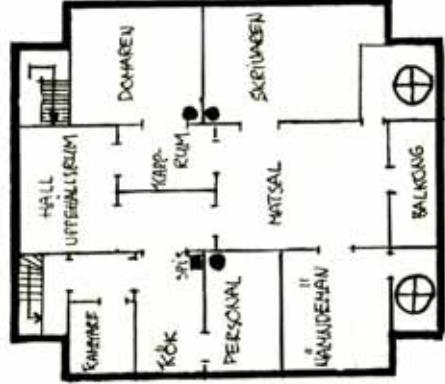
Naturligen har jag, och min syster Eivor, många minnen från Tinghuset (där själva tingen upphörde 1935). Som barn upphörde jag aldrig att forundra över den stora, vackra tingessalen med sina ljusa trädgårdar och spiraltrappor, matsalen med utsirade bord, stolar och inte minst den stora skänken. Emaljskyttarna med blå text, på dörrarna, som upplyste att här var Tingsal, Parter & Vittnen, Aklagare & Vittnen, Domaren, Skrivaren och Nämndeman. Håket med sina två celler och små hukkor i dörrarna genom vilka de häktade serverades mat. Det var ett stort ögonblick när man fick följa morfar till häkten till häkten för att ge en flinge mat!

När jag som vuxen ser tillbaka på den tiden är det devis andra saker som nu tråder fram. Och fram för allt då hur oerhört tungarbetet och arbetskrävande Tinghuset var. Efter att ha gett exempel på förekommande aktiviteter skall jag återkomma till den delen.

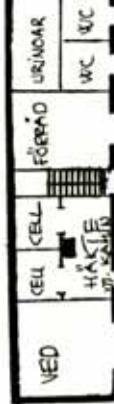
Skiss: Tinghuset i Liden omkring 1939
(Skissen visar planlösningar utan direkt skala. Vissa utrymmen var något större, andra något mindre i verkligheten. Kakelugnarna revs i samband med att centralvärme installerades 1939. Vatten och avlopp kom något senare.)

Bottenplan
Domineras helt av den stora Tingssalen.
Stora fönster och ljusa trädgård gav ljus och rynd. Det upphöjda podiet där Domaren, Nämndeman mfl. sattit i nödig överhöghet och den stora, takna lokalen kom sammanlikt den mest förhårdade hembrännare att falla till föga och erkänna sitt brott. Med centralvärmen iordningställdes ett pannrum under Parter & Vittnen och del av Kapprum med nerång direkt väster inom entré kök.

Övre våningen
Plan över våning 1 trappa
Ann i min barndom fanns vita emaljskyttar med blå text på vissa dörrar. Ex. Domaren, Skrivaren, Nämndeman, Åklagare & Vittnen, Parter & Vittnen samt givetvis Tingssal. De båda spiraltrapporna togs bort något år in på 1940 talet och utrymmet nyttjades för två små rum.

Uthus
Under häkten fanns en stenkällare där vissa mer omvälviga råvaror kunde förvaras. Utrymmet ved byggdes till omkring 1940

Kommunala möten dominerade naturitgivis. Fullmäktige, Kommunalnämnd, Styrelser och kommittéer av olika slag. De större församlingarna höll till i tingssalen medan mindre grupper kunde använda sig av ex. Parter & vittnen eller Aktagare & vittnen.

Politiska partier. Det handlade, sättit jag minns, bara om bondeförbundare och socialdemokrater. Deras resp. ungdomsförbund höll till på Lärshen. Inte lockade man till sig några nya medlemmar med partiprogram och agitation. Det krävdes dans till! Därför blev det Lärshen. Ointresset för det rent politiska är ingalunda någon ny företeelse.

Kristidnämnden. Inrättades i samband med andra världskriget. Matvaror och "vissa andra förmödenheter ransonerades" pga export- och importsvårigheter. Varje person utrustades med ett särskilt personkort och därutöver ransoneringsskort för olika varor som ex. matfett, ägg, mjöl, socker, bröd och tobakk. Matsällen, typ Tinghuset, kunde via ett särskilt "Legitimationsskort för näringställe" hos Kristidnämnden rekrytera restaurangkort. Resande männekor kunde sedan, i utbyte mot ex. en egen hækupong för ägg, byta till sig ett restaurangkort vilket medgav servering av 4×1 ägg! Dock måste matsället redovisa en viss volym inköpskuponger (2/3) för att få rätt till nya restaurangkort.

För att den enskilde skulle kunna hålla ordning på korthögen fanns särskilda mappar med rubriker som; kaffe, socker, kött, matfett, mjöl, tvätt (-medel) och beredskapskort. Där kunde de olika kontern förvaras. Affärerna hade naturligtvis ett elände med att hålla reda på, och klista upp de små kuponerna på särskilda kartor för att kunna beställa nya varor!

Manne Melander blev ett väl känt namn för oss som minns Kristidnämndstyrelsen. Han efterträddes av Axel Strömback. Kristidnämndstyrelsen höll till i rummet Aktagare & vittnen under flera år.

Uppackningar. Resande, dvs. affärsmän för olika branscher och varor, kom till socknen med jämna mellanrum. Främst under höst och tidig vår. Tog in på Tinghuset där de hydde ett rum för att visa sina varor för handlarna som fält särskild inbjudan. Inom manufaktursidan fanns en Andersson som kom från Östersund och Pettersson från Sundsvall, inom speceri famns Forsberg från Sundsvall för att nämna några. Den sistnämnde sågs alltid haft för sed att bjuda handlarna (ex. Nicke Nilsson, Minor Pettersson och Lars Åslin) på middag när affärerna var avklarade.

Fotografer. Annu ett gott stycke in i 1930 talet förekom kringresande fotografer. De hydde in sig några dagar på Tinghuset dit folk då kom för att fotografera sig och sin familj. Det var inte lått att göra detta i stan! Den var lång borta. Jag gissar att det ligget åtskilliga sådana ateljetefoton ute i gårdarna. Jag har själv sett flera sådana kort och är mycket imponerad av deras kvalitet.

Kronprinslunchen 1935. Kronprinsparet Gustaf Adolf och Louise reste genom Liden och bjöds på pampig lunch av kommunen, tillsammans med inhudna gäster och socknens egna honoratiores. Lunchen gick av stapeln i tingssalen. Njuter själv ibland kaffe ur "kungakopporna"!

Sommarrätter. Under några somrar tillbringade klasser från flickskolan i Sundsvall en vecka i Liden och bodde på Tinghuset. Det var många pojkar från byn, och dess närområden, som gjorde sig vägar förbi för att betita "allt ståsjämmer må lit klinna på säl"!

Fortsättningsskola. För både flickor och pojkar har denna påbyggnad, efter 6:e klass, anordnats på Tinghuset. Fram för allt gällde detta flickornas skolkök.

Konfirmationsundervisning. Vid några tillfällen har också denna genomförts på Tinghuset. Det har då handlat om små grupper när det var oekonomiskt att värma upp sockenstugan.

Realexamen. Under tidigt 1940 tal genomfördes några NKI korrespondenskurser till realexamen. Med åtföljande preparandkurs och sluttentor i Stockholm. Min systers deltog i den första kursen.

Bridge. Under 1940 talet startades en bridgeklubb i Liden. En kväll i veckan under vinterhalvåret spelade man i Tingssalen. Bland deltagarna märks Gustaf Unandersson, Erik Söllén, Herbert Lundberg, Vilhelm Forsgren och Erland Odhner för att nämna några.

Schack. Ungefär samtidigt blev Tinghuset mötesplats för det schackintresserade Liden. Ett tiotal personer samlades en kväll i veckan för att mata sina färdigheter med varandra. Till de skickligare hörde Nils Backlund och Bror Magnusson, Byn och bröderna Erik och Fritz Näslund, Dackebräman. Liksom briden pågick schacket endast under vinterhalvåren.

Föreningsmöten. Ex. Husmoders-, Röda kors- och Lotta-föreningarna

Begravningsar. För större sändana kunde tingssalen behöva tas i anspråk för efterföljande samlingsmedan mindre genomfördes i matsalen.

Bröllop. Tinghusets lokaler passade väl också för bröllopsmiddag med åttiojänge dans.

Julgransplundringar. Jag minns från min barndom flera ("häftiga" skulle barnbarnen ha sagt) sändana tillställningar i salen Aktagare & vittnen. Den avslutande långdansen, i detta stora hus, blev en upplevelse utöver det vanliga!

Föreläsningar. Föreläsningsaftnar genomfördes också på Tinghuset. Samnolikt av praktiska skäl. Lärsalen hadebara de stora kamraterna som uppvärningsställa medan Tinghuset omkring 1940 installerade centralvärme. Jag minns ingen annan ordförande i denna förening än Gunnar Melin, Mårgård.

Turister. Även om det inte handlade om någon strid ström så letade sig en och annan upp för konstnärliga. Namn som Kalle Hedberg, Bror Dahlkvist och Bror Marklund (skulptör) förförkypas med socknen då de tidvis levde och verkade där. Naturligtvis blev Tinghuset och dess matsal ett välkänt avbrott i självhushället. Även Hundt och Curt Agge tillhör de som sökt sina motiv i Liden. Evert Taube hälsade ibland på hos "Bodackekolonin" Hedberg/Marklund. (Obekräffade rykten hävdar att "polka Naturell" tillkom här)

Längre tillbaka, före Tinghusets tillkomst, vistas också Helmer Osslund ofta i Liden och malade. Hans far var en tid lanträtte här.

Sist men inte minst också Tingshus-Nisses, dvs. morfars, sondigstraffar i kammarrättsalen för köket. Då han, Erik Edlund i Märgård, Alvar Åström på Byn och Stimus Melin på Husåsen hade sin sedvanliga kortspelettaff. Det gällde bland annat rams och pris.

Vad kostade det då att bo och äta på pensionatet under 1930 talets senare del? Med nutidsgözen mätt går det inte att klaga! Logi kostade två kronor och femtio öre! Middag likaså. Ville man ha morgonkaffe med tillbehör kostade detta femtio öre. Den som kom på eftermiddagen, åt middag, soy över och drack kaffe med tillbehör, innan resan fortsatte, fick punga ut med fem kronor och femtio öre!

Låt oss så återvända till de tunga jobben! Tingshusets lokaler var ritade och byggda av män för män. Som sed var vid den här tiden. Några exempel på hur detta yttrade sig följer här:

En större tillställning, en middag, som krävde tingssalens yta innebar att hord, stolar osv. skulle ställas ut. Dukar, bestick, porslin och övriga tillbehör frakts från övre våningen via en trappa där nivåskillnaden snarare var över än under fyra meter! När festen väl börjat var arbetschemaet: Förråt ner - disk förråt upp/varmrätt ner - disk varmrätt upp/etterrätt ner - disk efterrätt upp/kaffe med tillbehör ner - disk kaffe och tillbehör upp - eventuellt något mer. Även om avlastningsbord användes där neré drags det inte att gå trappan tornhant upp för att hämta mer. 7-8 gr. upp/ner var inte ovanligt!

Dagen efter kom så arbetet med att ställa i ordning och städla lokalen.

Vatten och avlopp saknades före 1940. Allt vatten för matlagning, disk, tvättkamrar på rummen mm. bars i hinkar från brunn hos grannen. Fylldes i en stor koppartenna som stod innanför köksdörren. Två 10 liters hinkar åt gången. En i var hand uppför trappen vid köksentrén. Tenan måtte ha rynt 20 hinkar.

Sedan skulle allt disk- och tvättvatten bäras ut. Samma väg det kom in. Med den skillnaden att det halldes ut bakom uthuset.

Uppvärmning skedde via stora kakelugnar i Parter & vittnen, Åklagare & vittnen, Domaren, Skrivaren, Nämndemän och Kammarre. I tingssalen två stora kaminer. Innan centralvärme installerades (1939) omfattade utrymmet Nämndemän också Personal. Min skiss visar inte samliga uppvärmningsanordningar (cirklar och fyrkant tickta med svart) som ursprungligen fanns.

Enorma mängder lantved levererades. Ved som skulle sägas, huggas, tokas och travas. Direfter bäras in till respektive värmeklälla. Att hålla Tingshuset varmt under den kalta årsiden var närapå ett heftigtjobb!

När centralvärme installerades grävde man ur under Parter & vittnen och ställdes i jordning pannrum och ett vedförråd som fylldes på via en "störttrumma" i grunden mot kyrkan till. Direkt innanför entré kök ledde en dörr (till vänster) och efterföljande trapp ner till pannrum och förråd. Installation av vatten, avlopp och centralvärme blev oerhört arbetsbesparande.

Tvätt. Avsaknad av egen tvättstuga var ett stort problem. Ånnu när mormor lämnade Tingshuset (1949) saknades sidan.

Det var tidvis stora mängder tvätt. Fram för allt sånglinne, bordsdukar, handdukar, servetter och mätor. Därtill personalens och egen tvätt.

Hur löste man då detta? Var tvättade och torkade man?

1. Till att borja med tvättade man sommartid i Märgård. Nedanför Per Åströms (mormors barnomschen) i den lilla bäcken där. Tvätten drogs på kärra dit. Tvättades och hängdes för torrk. Sedan drogs den hem. Var det dåligt väder hängdes den direkt upp på den väldiga Tinghusvindan. Två trappor upp med tunga tvättkorgar.

2. Vintertid myttjades Nikkes (Handlaren) tvättstuga i Bybäcken. Belägen ett hundratal meter ovan gamla posten (Solléns). Det var ett tidsodsande och tungt jobb. Dag 1 blötliggning i stora trikar. Dag 2 kokning, i vedeldad värmare, och sköjning. Därefter lades tvätten i nytt vatten. Dag 3 togs den upp för hängning och torkning på Tinghusvinden.

3. Även i tväthuset nere vid Algut Uhlibs tvättades det. Liksom i nya prästgården (gamla kyrkan) tidvis under kyrkoherde Wikings tid. Under 1940 talets senare del också på några andra stallen.

Det handlade om storvätt. Dugde inte att skytta på som vi vant oss vid i dag. Otaliga är de tvätttagar som Nanny Johansson (inlejd), Helma Åström (anställd) och min mor, Ingborg, utfört under dessa provisoriska förhållanden.

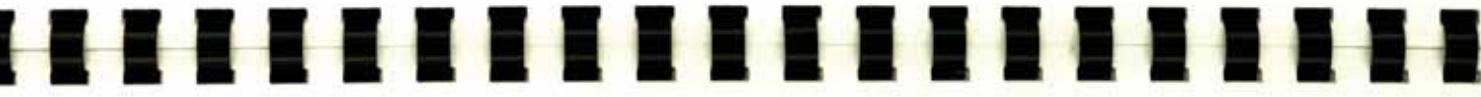
Rengöring fönster och lokaler. Två meter höga, tunga fönsterbägar. Innanfönster som skulle tas bort resp. sättas tillbaka var och höst. Transporteras upp på vinden. Hämtas där igen. Tvätt och puttsning. Fönstervadd och klisterremssor.

Höst och vår knäskurning av alla lokaler. Givervis där emellan också när det behövdes. Även här var Nanny Johansson en oftast inlejd kraft. Stark och noggrann. Lönen var låg. Några få konor per dag och mat omkring 1940. I rum täckta med korkmattor skedde torkning med vatten och trasa flera gånger i veckan. Efter dessa skur- och torkdagar luktrade det alltid friskt och rent av sopa.

Tvätt och rengöring var kanske de tyngsta arbeten som förekom på det gamla Tingshuset. Men servering, uppvärmning, vatten och slask kravde också de stora fysiska arbetsinsatser.

Litet om förvaring och utrustning.

Matvaror. Färskvaror förvarades i stenkällaren som låg under häktet (Finkan) i uthuset. Där var svalt och skönt även under den hettaste sommarn. Med turbilen från stan kom ibland lådor med som bars ner i källaren och täcktes med sägsän. Detta fungerade som den tiden kylskåp. Dessa stenkällare var tekniska underverk som fungerade utomordentligt väl. Utfordra av lokala stenhuggare varav morfar var en. Han berättade gärna, och med stolthet, om sitt jobb som stenhuggare (Se Stenarbeten och stenarbetare. Liden 6)

I början på 1940-talet installerades ett stort kylskåp, på fyra ben, på det plan där kökstrappan anslöt till den övre vaningen. I och med detta släppte man merparten av turen ut och ner i stenkällaren för minsta smässak.

Köket var riktigt utsurstat med över och underskåp där torra varor, kastruller, stekpannor mm. förvarades. Mangden av kopparkarl var imponerande.

Matsalen ryndade bland annat en stor, utsirad skänk i naturträ. Här förvarades allt som hade med själva dukningen i fråga som porslin, bestick, glas osv. I hall/uppehallsrum innan man steg in i matsalen fanns ett stort, vackert linneskåp. Överhuvudtaget var möblemanget tungt och rikt utsurat i rent trä.

Rummens dvs. Domarens, Skrivarens och Nämndemärens var enhanbara utsurstade. En stor sang, klädskåp, soffa med bord, några stolar, kommod med kanna, handfat, tvålkopp, potta och spottkopp samt slaskhink för tvättvattnet. Pottan var avsedd för nattn bruk. För dagtid behövde fanns två toaletter och en urinoar belägna i uthusets östra del.

Häktet ryndade två celler med ett litet gallerförsedd fönster mot norrsidan. I dörren in till cellerna fanns en litet lucka där mat levererades till fängen. I övrigt fanns en tråbris samt en toa där en slaskhink byggts in med trå.

Ett outplåtlöst minne lämnade den flange efter sig som rev loss toans trålock och slog sönder taket. Kröp ut och försövann hem. Jag var inte syddा tio när jag på plats fick ta del av den utbrytning. En stor handelse i en liten pojkes värdeg.

Personal. Pensionatsrörelsen var ytterst smäsklig. Utöver en fast anställd lejde man in personal, kvinnor, när så behövdes. Jag har sett många utsikten fram för mig näf jag suttit och tecknat ner minna minnen från Tingshusets 1930- och 1940-tal.

Helma Åström (Vinglund) efterträdde 1935 Sigrid Nordenson som fast anställd. Med dagens språkbruk kan man säga att deras uppgift var mer kundfaderad. Servering, städning rum och därutöver förekommande arbeten. Spisen och dess närområde var immutade av mormor.

I övrigt minns jag namn som Märta Lövgren, Karin Melin, Märta Backlund, Anna Olofsson, Amalia Bergström, Klara Olofsson, Ann Mari Eriksson, Gertrud Lindkvist, Stina Lindgren och Nanny Johansson. Min mor, Ingeborg, inte att förglömma

Pensionatsrörelsen övergick i annan ågo 1949. Då hade mormor i trettio år drivit Lidens Pensionat i det gamla Tingshuset. Med mormor som hjälp för yrte arbeten. Inte hade hon mycket för allt sät och släp hon lagt ner. Men aldrig hörde jag henne klaga. Hon, liksom hela hennes generation, föddes till att arbeta. Hört och tungt. Visste knappat om något annat!

Jag känner den djupaste beundran för mormor, morfar och alla deras medarbetare genom åren. Att de orkade med det tungarbetade och arbetskrävande Tingshuset! Och därtill alltid hade tid att berätta för, och skoja med, min syster och mig!

Sexualundervisning

Savitt jag vet var detta ord helt obekant i Liden ånu vid höstterminens början 1943. Det var med andra ord en historisk händelse som då ägde rum. Sjätteklassarna, som jag själv tillhörde, skulle nu invigas i de hemligheter som varje barn på landsbygden var så väl förtroagna med. Från djurens värld. Däremot hade vi aldrig hört talas om ordet sexualundervisning.

Föraldrarnas inställning var klar. Lär barnen läsa, räkna och skriva! -Du ännra lärrå döm sá nog ná mi bár stái!

Sexualuniversitring! Vá á há för jávla páhitt?

Å hu nánnteng á tranti ti bána? För i ti'n visst 'nt
nagen nánnteg óm datt! Männ hó óma sá ánnndá
há ná hár stái! Uta báða teoria n á bildá'n tell!

Gammila n vá rekktit símit dóm!

Ví onger va nyfik' n. Jánnta n frissa á visská átt vära' en.
Pojká hess va kárgará. Tálta óm n dánna príkktíká
sóm nágen hórt skulla komma átanná schálvá láisinga!

Jánnta n geskk timm'n förtá oss. Há skullá ha sitt na ut
á blánná hop oss! Fallá tyest va róm. Há hórdá vi
na vi la óra n pá dárá á lydde innát!

Huga va Skollilar'n slet oont! Holl öpp boka frammateil.
Sá att sá hánna skullá ná várat! Innnta ens på försräi va n
go á si detalja n í va róm hóll pá má dár ná boká!
Innilaatt lässt n innatell. Mummla för sá schaal. Häddá vi
lässt på dá visi häddá ná vörrtá n örfil! Ellró óm óra n va n.
Dräkk vättná stup i ett! Hánna haddá e Hálveta!

Símt várnt' n á! På rássstá' n! När'n hörðó hörj pojka' n
för á roffia attér jánnta' n! Stup i ett! - Att åtterméddan
i ná daggs för n dánna príkktíká! Há va ut lätt för n á!

Innt jeddá n dánna univerisitinga nánnteng á! Gammila'n häddá
no rätt ánnndá dömm! - Du rinná lärrá sá önga' n ná hár bli daegs!
Ná ná bár stái. Söm fär i ti'n! Sá hár sa !

Kolaren

I likhet med andra småbönder hade han till och från arbete utom den egna gården. Det var nödvändigt för att få in kontanter. Avsaknaden från självhushållningen gav inte många kronor. Under tidigt fyrtilat ägnade han sig några senhöstar åt kolning. Milorna restes intill det lilla myrstråket "Väckesjöråma", som ligger strax väster om Västviken i Väckesjön. Det var ett äventyr att besöka kolbotten och milorna. Kanna den stickande röken som kröp upp ur milkullen och följa kolaren och hans bestyr.

Kolaren var magerlagd och senig med ett skarpskuret ansikte som var svart av rök och sot. Han framstod som ett frimmande väsen för oss barn trots att han var väl kind av oss. Han berättade gärna för oss - om milorna tillät det. Om sina verktyg och hur de brukades. Om milorna och hur de byggdes upp. Om arbetet med själva kolningens.

Kolaren var medlen i Lätschen (Goodtemplarlogen), ivrig amatörfotograf och -har jag senare förstått- en inte oäven poet. En talang som Lätschens sysstrar och bröder emellanlit fick avnjuta.

Aven om avståndet från Byn till kolbotten inte var längre än att kolaren gott och väl kunde ha gått emellan morgon och kväll hade han byggt sig en liten koja. Detta då milorna tidsvis krävde passning dygnet runt.

Kojan kunde vara knappt tre meter i fyrfäkt. Marken hade schaktats ur något så att de nedersista stockvarven låg under omgivande marktyta. De skyddades av tjärpapp mot vilken sedan jord återfylldes för att förhindra golvdrag. Kojan var i princip fyrfäktig och väggarna sluttade nägot inåt. Den var byggd av torrt virke och timringen var av enklaste sort. Mossa, tjärpapp, granis och slutligen jord användes för tätning vilket gjorde att kojan påminde om en mila när den stod klar. En bred brits, en enkel eldstad, bord, några hyllor, en pall, spikar och snöre för att hänga upp, och torka, våta kläder. Men behövdes inte. Det var ju inte heller någon permanent bostad. Den nyttjades bara under tiden milorna kolade ner.

Att resa en mila krävde kunskap och omsorg. Efter att ha valt ut rätt plats skedde markjustering. Underlaget skulle vara plant. I centrum restes en kraftigare mittstock. Den riktades och stagades så att den stog i lod. Längs stockens ena sida skulle finnas ett frutrymme. Ett tänd- och draghål. Mittstocken gavs också andra namn som Kungen eller Kronprinsen för att ge några exempel.

Kring mittstocken restes nu klenare ved och innanför den tändved. Rotundarna flyttades ut något så att kolveden skulle få lagom lutning i toppen, mot mittstocken.

Själva resningen var nu klar. Så fritt som möjligt byggdes den på utan att kila i hop veden. Här och där skarvades resvirket för att förhindra att milan skulle vrida ikull sig när den kolade ner. När veden är milans mitt plats.

När själva resningen var klar justerades miltoppen. Uppstickande vedindrar kapades och kom till användning för att fylla igen de öjämnheter som, trots markjustering, ändå förekom. Direfter skedde risning. Valdiga mängder granis krävdes vilket också kolaren hade i minnet när han valde plats för milan. Riset låg tistast och tjockast på själva milkullen. På sidor och vid fot något tunnare. Arbetssedskapsen var såg och yxa. Ibland förekom också särskilda granisskärrare i form

av ett ledestål som gjorts fast på ett långt skaft. Fördeles med detta verktyg var att man nädde betydligt högre än med yxa eller sår.

När risningen var klar var tuven kommen till stybning. Från stybningens, dvs de jordmassor som markjusteringen gett, och sådana som tillförs utifrån, kastades jord upp på milkulle och sidor. På själva kullen skulle jorden ligga "skovelldjup" som det uttrycktes. Sidorna stybbades upp till halva sin höjd. Därefter måste de "blockas" vilket innebar att vrake läggs upp horisontellt runt hela milan och stagas från marken. Direfter kan kolaren stybla också de övre delarna av milans sida utan att stybben rasar ner. Beröende på milans storlek kunde 2-3 blockringar förekomma

Nu har Kolaren natt till själva miländningen. Tändved, näver och fyllstör väntar på milkullen. Med hjälp av fyllstören petar han ner ghö och bränder genom tandhålet längs mittstockens sida. När elden fått riktig fäste inuti milan kan tandhålet täckas över. Samtidigt öppnas draghal längs milfoten. När milan börjat kola riktigt ticks även dessa draghal (de sk. "fotrymmingarna") igen. Nu måste Kolaren flytta in i sin koja. Hittills har han kunnat bo hemma. Men nu, efter det att milan tänts, kräver den ständig tillsyn. Dag som natt under någon, eller några veckor beröende på milans storlek.

Med kolarklubben i sin hand går kolaren över sim mila. Flera gånger per dygn. Slår, packar och känner sig för med klubben som är hans livförsäkring. Särskt på milkullen. Bär den än? Hans vaksamhet ökar varje gång. Samtidigt som bristen på sömn börjar göra sig allt mer gallandet! Minsta ouppmärksamhet kan innebära att milan exploderar dvs lyfter den heta stybmassan. Vid minsta tecken på detta måste mera stybb kastas på! Slås och pickas! Oavsett om det är dag eller natt!

Just denna efterföljning var kolningens mest kritiska skede. Det som avgjorde om det skulle bli några kol överhuvudtaget! Uppe på milkullen kunde det också bokstavligen talet handla om Kolaren sitt liv!

"Hu kör å kässtä rätt som här är!" var ett uttryck för kolarens ständiga oro.

När milan fallit ihop och kolingen är klar vidtar utriking. Med rivkrok och kolharka går kolaren in mot milans mitt i en triangelformad sektor med spetsen inåt. De hetta kolan rivas fram och kyls ner. Koldammet står tätt. Här och var flammar smälthårdar upp som snabbt mäste slickas med söö eller vatten. Men sparsamt ändå då det ansågs att för mycket våta försämrade kolvalvén.

Utriwingen påbörjades som regel ett dygn efter det att milan kolat ut. Kolen läggs upp i små högar runt kolbotten. Det är nu som "kolvakten" tar sin borjan för kolaren. Det gäller att hindra elden att flamma upp och förstöra kolan.

Att kolta var ett tungt och smutsigt jobb. Tidtagingen från resning till utriwing varierade allt efter milans storlek. Foljande tidsvärdien får därför tas med en nypa salt. Resning 3-4 dagar, Risning och stybning 3-5, Kolning 2-3 veckor, Utriwing 2-3 dygn och Kolvakt 2-3 dygn.

Till detta kommer givetvis huggning av kolved och framtransport till kolbotten. Ofta användes samma plats för milresning även om avståndet från kolved till mila blir något längre än vid första kolning. Detta då såväl kolarkoja som stybb redan fanns.

Avslutningsvis skulle också kolten frakta fram till by och väg för vidare leverans till kusten.

Kolaren vid Väckesjön tog kolveden på egen mark och via eget arbete. Den som lejd för detta arbete fick betala knappit en krona per res. Ett res bestod av 3-metersved som staplat i kors över grovändarna, med cirka 20 centimeters utstick, var 1.10 meter hög.

Lårschen

Kolaren och hans milar representerade ett frimurande -och enstaka- inslag i handdomsären. Även om han var väl känd av oss barn tror jag att den svarta, soniga skepnaden på något satt levande gjorde allt vi hört om andar, väsen, milrä och annat oknytt. Samoliket satte han värde på vår närväro. Att vi fyllde ut den ensamhet och tomrum som omgav honom. På annat sätt kan jag inte förklara hans berättande om milan och hennes -milan var alltid en hon- egenheter.

Ån idag när jag sitter vid stugan i Väckesjön, och ser dimsbjörna svepa fram över vattnet, går tanken till kolaren. Jag tycker mig känna den stickande milröken. Som vi gjorde när vi natt stigens högsta punkt. Stigen mellan den gamla Stenbron och Västviken. Om jag lyssnar riktigt nog kan jag höra hur han dunkar med sin kolarklubba mot stybben och se honom sätta fram för mig.

Ansiget lyste svart under den valdiga slokhatten.
Han höll hitt om kolarklubban. Med svarta seniga händer.

Aven när han talade följde hans ögon väkamt milan.
-Hu kömm å kässtä rätt sön hā ä! Orden följes av en spottlöska.

I dunklet bakom kojan väntade utrinningskrok och kolharka
på sin tur. Liksom ett vattenämbar utan handtag.

Lägnält berättade han om vitter, milrä och andra väsen
som lever i gränslandet mellan kolarens sömn och vaka.

Väsen som vaktade milan! Som varmade när den ville slå!
Som tvingade trötta ögon och kropp att fungera igen.

Gång på gång återkom han till sin föraning om kommande olycka.
- Hu kömm å kässtä rätt sön hā ä! Gav milkullen några skovlar stjäll.

Kolaren är för länge sedan död. Behöver inte längre förlita sig
på gamla väsen för att vaka över sina milor.

Logen ("Lårschen") 288 Vaksam i Liden bildades 1882 och tillhörde IOGT. Lårschen bildades i en tid när folket, bokstavligen talat, höll på att supa ihäl sig. Det fanns flera anledningar till detta.

Industrialiseringen. Sägverksepoken drog till sig massor av arbetsvandrare från alla horn av landet. Mest ungkarlar och annat löffolk. Skogsarbete, flottning, sågning mm. krivde oerhörd arbetsintensitet. Under några decennier närapå dubblerades invånarantalet i Sundsvallsområdet. Öl och brännvin flödade. Under samma tidernd domdes 2-4 gånger fler för olövlige förföljning av alkohol än för landet i sin helhet. Motsvarande siffra för fylderi (dömda) var 1-2 gånger större.

Även Liden drabbades naturligtvis då en stor del av arbetsuppgifterna (skogsarbete och flottning) utfördes där. I sin femårsrapport (1866-1870) till Konungens Befallningshavande beklagrar sig ordf. i socknens kommunalnämnd, J F Carlman, över framst undgomsfylleriet samt de lanthandlare och privatpersoner som saljer stora "Qwantitet Öhl, Porter och Brännvin.

Vid Lagtima vintering i Liden 1889 (Indals Tingslag) fann jag, vid genomgång av protokoll, att mål gällande olövlig utsökning av spridtrycker, och följen, var de vanligast förekommande.

När Lårschen bildades 1882 fanns det foljaktligen arbetsuppgifter mer än nog. De ivrigaste nykterhetskämparna kom ofta från hem där de på nära håll sett det elände som superiet i stadskom.

Lårschen kom att betyda oerhört mycket för många kvinnor. Den blev deras hopp och stöd för att hjälpa make, son eller fastman bort från lönnekrogar, brännvin och hjälpsamma "kamrater". Att kvinnorna, de som vågade, aktivt stödde Lårschen i dess arbete betydde mycket. För det är ju ett gammalt kant faktum att dit kvinnorna går dit går också männen.

Julafton 1903 kunde Vaksams bröder och systrar äntligen inviga sin egen möteslokal. Lårschen. Bidrag i form av material, pengar och egna dagsvärken möjliggjorde detta.

För det stora flertalet Lidenbor kom nog Lårschen att förknippas mindre med dess nykterhetsarbete och mer för dess kulturella verksamhet. Lårschen kom att utgöra det nav, den mötesplats där mänsklig möttes i allhelanda aktiviteter under mer än fem decennier. Långt innan begreppet aktivitetshus var uppfannet fungerade Lårschen som ett sätt!

Där anordnades basarer, dans, teater, föreläsningar, folkdans, lekafnar, julfester, årsmöten, brollop, musik, övningar för sångköter, skidåklingar, revyer och mycket annat. Biblioteket med sina kanske 300 volymer, inte att förglömma. Biblioteket där jag först mötte minn som Vilhelm Möberg, Ivar Lo Johansson, J L Runberg, Jack London, Albert Viksten, Zacarias Topelius, Hjalmar Bergman, Emile Flygare Carten mfl. Nog läste jag flertalet av bibliotekets böcker minst två gånger!

Lärschen var belägen några hundra meter NV om nuvarande postlokalen. Vid vägen upp mot elljusspåret. För äldre, infödda Lidenbor räcker det att säga "rätt öva för Nikkes!" Den gamla lanthandeln som for längre sedan är rivet.

Låt oss se hur byggnaden såg ut. Både utvändigt och invändigt. Det var en pampig byggnad. Delvis i två plan. Entrétrappan förförde oss upp på en stor veranda vars övre plan bars upp av sex pelare. Från verandas vänstra del ledde en trappa (12) upp till en övre veranda. Vid dess slut fanns, till vänster, en dörr som ledde till vaktmästarbostaden som var belägen över lilla salen, kapprum och kök. Om vi fortsätter rakt fram, på den övre verandan, nära vi, ungefärligen halvvägs, en ny dörr till vänster. Den leder till läktaren som låg i stora salen. Pelare och verandurückan var prydda av "snickarglädje" som vittnats. Huset i övrigt var rött.

Låt oss så stiga in i Lärschen och se hur byggnaden disponerats. Skissen på motsidetida hjälper oss att hitta rätt!

Vi går in genom entrédörren (1 A) och stannar till. Vi befinner oss nu i stora salen. Till vänster om oss finns en liten bijettur (2) med dörr och en liten lucka som vetter ut mot verandan. Direkt bakom kuren en dörr (1) som leder till Lilla salen (nyttjades även till serveringsrum). Längre fram står en stor gjutjärnskamin (4) som utgjorde den enda varmekällan. Efter kaminen en stor vediar följd av dörr (1) till köket. Rakt framför oss ser vi en liten trapp (5) som leder upp till scenen. Bakom, och kring den, utrymmen för omskildning och diverse utrustning.

Till höger om oss står knappt femton rader med tribänkar (inom det streckade området 3). Trabänkar med uppfällbara sittplatser. Totalt finns cirka 130-140 sittplatser.

Rakt ovanför oss där vi står har vi läktaren. Längs stora salens hela bredd (där entrédörren är belägen) och ut på halva sidoväggarna till vänster och höger om oss (prickad linje)

Mitt ovan scenen en stor, blå sköld med guldtext "288 Vaksam bildad 1882". Till höger om scenen, nära i stora salen, ett stort svart piano. Före min tid spelade Oskar Åslin på detta vid stuntfilmer och andra evenemang

I lilla salen fanns biblioteket (9). Ett par höga skåp med glasdörrar. I ett hörn fanns vi även här en stor gjutjärnskamin (8) med tillhörande vedlåda.

Det lilla köket var utrustat med vedspis (10), vedlåda och några skåp där porslin mm förvarades

Kapprummet hade förbindelse med lilla salen och reservutgången (1 B). Även scenutrymmet hade förbindelse till denna.

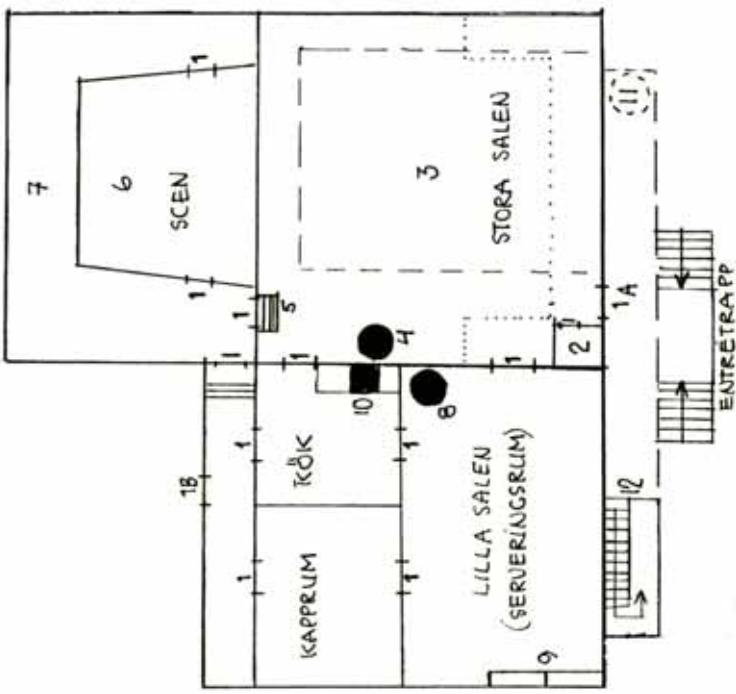
På den högra delen av entréverandan (11) uppfördes något senare ett litet maskinrum för den stora, fasta filmprojektor som då installerades. Alla utrymmen, utom kök och läktare, hade fönster

När vi nu bekantat oss med Lärschen ska vi se lite på den verksamhet som förekom där.

Skiss: Goodtemplarloden (Lärschens) bottenplan 1940

Matten kan variera något men rumindelningen är korrekt. Lokalens enda varmekälla var de två stora gjutjärnskaminer i stora resp. lilla salen. Det innebar att varmen inomhus vintertid, vid enstaka aktiviteter som ex. bio, inte var många grader över noll i delar av stora salen. Detta innebar i sin tur att det var trångsel på platserna närmast gjutjärnskaminer. Det var bara där som det gick att lossa något på vinterkläderna.

Men alla var klädda för vinter. Och hur skulle kylan kunna besöva när vi omgavas av Cary Cooper, Olivia de Haviland, Clark Gable, Ingrid Bergman, Viktor Sjöström, Esther Williams, Errol Flynn, Rita Hayworth, Humphrey Bogart mfl. stora sjörör?

Logeverksamhet. Logen väckte nyfikenhet. De mystiska mötes- och intagningssituaterna med diverse ordenstecken och hand var främmande inslag i en annars enahanda vardag. Det kunde inte hjälpas men nog var vi en aning nervösa där vi stod, nätta kompisar, i lilla salen och vintade på att försas in i stora salen av en upp- och svankladd Adolf Byström som vi nästan inte kände igen från Vägstryrelsen där han hade sitt dagliga jobb.

Vi skulle antas till undomslogen. Vaksams hopp.

Med ostadiga röster upprepade vi nykterhetslöftet, blev antagna, utrustade med nykterhetstokens Sängbok och sång nr 1 "Så samlas vi ånyo här" och, efter avgivet nykterhetslöfte, sång nr 13 "Glöm ej loftets helga timma".

Och så var vi en del av Logen 288 Vaksams dvs. Vaksams hopp. Byns flickor var naturligtvis redan medlemmar.

Bortsett från en fast kärna, som omfattade mer än hälften, varierade medlemsantalet. Som mest uppmot 200 dvs. närmare 10 procent av socknens invånare vilket far anses vara en mycket hög siffra om man betänker att medlemmarna i huvudsak kom från näbyarna.

I logen fick medlemmarna sin första träning i att förbereda och genomföra sammanträden och möten. Att diskutera och debattera. Att upprätta inför publik. Ytterst värdefulla kunskaper.

Biblioteket var som nämnts inte stort. Kanske 300 volymer. Någon skriplitteratur förekom inte. Ett av Lärschens mål var att tillgodose, och uppmuntra intresset att läsa, vad man ansåg vara bra litteratur. Jag har inledningsvis nämt flera klassiska författare. Där finns givevervis också andra svenska och utländska författare representerade. Bamboksidan var tunn. Jag kan på rak arm bara erinra mig några Elsa Beskow, Selma Lagerlöfs Nils Holgersson och Baron Münchhausen och hans fantastiska äventyr.

Torsdagkväll -under vinterhalvåret- var det bibliotekstid mellan 18.00-20.30 om jag minns rätt. Givevervis svarade någon logebroder frivilligt för denna uppgift. Jag minns bland annat Adolf Byström och Fridolf Åström.

En fin vana, som berett mig mycket glädje genom åren, grundlades via Lärschens lila bibliotek.

Föreläningskvällar var uppskattade. Här fick vi möta, se och höra mer eller mindre kända männskor upprätta. Riksspelman Jon Erik Öst med sitt fantastiska fiolspel och berättande, trubaduren Olle Nygren, Karin Juel med sina visor, Naturfilmen Stig Vessel med natur- och djurfilmer, Härnösandsfotografen Bergströms underbara Janne Vägmannshistorier är bara några namn och framträdanden som etsat sig fast på minnet.

Jag förunras över det intresse som finns. Hur hårt arbetande männskor trotsade väder och vind. Färdades längvägen på cykel, spark eller promenerade till Lärschen och föreläsningar!

Folkdans. Vintertid tränade 10-15 par mer eller mindre kontinuerligt. En och annan uppvisning genomfördes men det var fram för allt under sommaren, med början vid midsommar, som de uppträdde inför publik. Både hemmavid och utsöknes.

Själva kärnan omfattade 8-10 par. Från foton 1923 resp 1945 kan man se att herrarna i stort sett var desamma medan kvinnorna till ungefärligen var nya. Ledare för verksamheten var Axel Strömbeck. Son till en repslagare som flyttade till Liden under sagverksepoken. Givevervis var Axel, liksom dansarna i övrigt, medlemmar i Lärschen.

Lärschens medlemmar uppträdde ofta i sina hembygdsdräkter också vid andra tillfällen än folkdansandet. Även om jag, liksom många andra ungdomar, tyckte det var "tontigt" med dessa dräkter så ser jag idag med respekt på detta. Inser att hembygden och dess gamla kultur var en viktig del av deras engagemang.

Teater. Repertoaren var omfattande. Från ren dramatik till folklustspel. Från enaktare till tretaktares. Från uppsättningar med 2-3 personer till 25-30. För mitt intresse passar titlar som Tänk på mor, Givevervis Storm. Ytdekungen samt några Strindbergspjäser som jag tyvärr glömt namnen på.

Lärschens bröder och systrar repeterade också en vinter Värmlänningarna med tvingades avbryta på grund av svårigheterna att anpassa repetitionsiderna. Man som lag borta på skogsarbete veckor i sträck och kvinnor med hem, barn och ladugård att sköta gjorde repetitioner mer eller mindre omöjliga. I vart fall i den utstrickning som regissören, Axel Strömbeck, krävde.

Flera föreställningar spelades 2-3 gånger och gick för fulla hus. Både barn och vuxna uppskattade presentationerna på scenen. Ytdekungen ex. hade en rollista på mer än 25 personer! Samma imponerande. Idag, när jag har mer att jämföra med, inser jag att ensemblen också innehöll verkliga förmägor. Fram för allt tänker jag då på Linnea Hansson som gjorde många lysande rollprestationer.

Axel Strömbeck var eldsjälen också i detta. Även jag utsattes för denne demonregissör och skädespelare. Det handlade om en barnpjäs. Till all lycka, för pjäsen, hade jag förstånd nog att hoppa av i tid. Jag tror att orsaken var någon prinsessa som skulle kyssas på kinden. På scen! Inför alla kompisar! Det gick bara in!

Systerarnas- eller Brödernas afton var återkommande inslag i Lärschens interna verksamhet. Vederhörande arrangerade stog för allt. Säväl andlig som lekamlig spis. Ofta avslutades dessa kvällar med dans till en veygrammosof. Då såväl mor som far tillhörde Lärschen har jag själv fått delta i flera sådana tillställningar och vet, nu, att där finns åtskilliga förmägor.

Det var en fin form av umgänge där vanan att arrangera, uppträda mm, ytterligare byggdes på. Alla bidrog med någonting. Kaffebröd, en historia, en dikt, en visa eller kanske en uppduktad nyhetssändning (TT) med lokala inslag om Lärschens sysstrar och bröder -och andra bybor. I min ågo har jag några exempel på visor som diktats enkom för en sällan (brödernas) afton.

Ur Dragonvisa / Helmer Jonsson-Backing (första versen)

Jag är från socknen Liden landskapet Medelpad
där har jag alltid levat och varit mycket glad
Tills jag i justa mörsta och dockton till mig sad
For kavalleri du duget! Har kraftig rygg och vad!

Eller varför inte ett bidrag från min far (Sven Åslin) En visa. Mel. Om man inte har för stora pretentioner (sjatte versen)

A på denna Lärschlokal få vi inte ha nån bal
ty ordningen plar inte bli den bästa.
Fast en finka har vi fitt dar det rym's båd stort och smärt
för de herrar som vill braka med sin nästa.

(Ann. Tinghuset)

Texterna är hämtade ur några svarta "annotationsböcker" med vaxade omslag. Böcker som var vanligt förekommande under nittonhundratalets 3-4 första decennier. Böcker där man skrev ner texterna till schlagers, visor och annat man tyckte om. Sedan kunde man byta texter med andra.

Böckerna kunde också innehålla egna funderingar och tankar. Helmer Jonsson-Backing gjorde som vi förstätt av hans tidigare Dragonvisa, sin rekrytjänstgöring i Umeå. Vid kavalleriet. Att det var si och så med trivseän kan man ana av följande rader i boken

Min vän håll ut i dyster dag och alt blir hjust till slut!
Du segrar mitt i nederlag om blott du häller ut!
Fäll ej nod!
En minut min vän! Håll ut! Håll ut!

Basarer var återkommande och uppskattade inslag. En eller två gånger per år. För egen del minns jag häst Päshässaren. Lärschens stora sal var smyckad med påskris, pryndader och pappersblommor. En formlig kaskad av grönt och gult! Bänkraderna var borttagna. Längs väggarna fanns bord överkladda med (plisk-)pappersdukat. Ständ där allehanda saker såldes. Där utöver lottenier, tombola, fiskdamm för de mindre barnen och serverning i lilla salen. Kaffe med hembakat bröd och lisk för barnen.

I fiskdammen, som utgjordes av en skärm, var agnet en 5- eller 10 öring. De vuxna fick hjälpa till att få reven över skärmen. Ett kraftigt ryck! Napp! Hanförda barnaögon när en kola, en ballong eller en slickepinne var fastsatta på "kröken" (en klädnypa)

Kvullen avslutades med lekar för barnen och senare dans för de vuxna. Flertalet av Lärschens bröder och systrar var klädda i sina hembygdsdräkter. De lade ner ett fantastiskt arbete. Förrörd. Genomföra och Avsluta! Det måste ha rött sig om många, många timmar!

Lekfotnar. Under några år på 1940 talet hemsöktes Liden, liksom flera andra socknar, av ett litet yrkäder vid namn Carola Persson från Sundsvall. Lekfotnar. Men inte vilken lekledare som helst! Hon hade en sätregen förmåga att entusiasmera månniskor! Gammal som ung. Lärschen var alltid nästintill språngfull när Carola kom. Till och med gicket av gammelpojkar, som aldrig vägat sig in på en dansbana, rycktes nu med av "Sju vackra flickor i en ring"! Dansade som de aldrig gjort annat!

Byalagstafetter på skidor. Tremannalag. Bortsett från Lidensboda, Dacketranna och ibland Byn var det mera folkfest än tävling. Nistana alla medel var tillåtna. Start och mål var längst ner på Nikkes lägdan, inuti gamla landsvägen, som gick mellan Lärschen och Nikkes.

Startspären gick ihop längst upp på lagdan. Imman det bar in i skogen. Den som lyckades komma först dit upp hade i princip vunnit sin stricka! Detta då inga spårmaskiner och skotrar fanns vid den här tiden. Från skogskanten och vidare, 6-7 kilometer, fanns bara ett spår! Med dijup snö på sidan, och dåligt fåste för stavar, fanns strängt taget ingen chans att åka om någon.

Även om tävlingen, bakom några få lag, mest blev spek var tidtagningen viktig. Så viktig att den anförtroddes ordningsmakten, dvs. fjärdingsmannen Frans Ducklow, med bidrade av Erland Odhner.

Sång var ett ständigt inslag i Lärschens verksamhet. I mötesverksamhet och tillställningar av olika slag. Många av Lärschens medlemmar var med i körsång. Kyrkokören var ett bestående inslag men även manskörs och manskvartett förekom tidvis.

Redan 1891 bildades Byns sångförening. Dess syfte var, enligt städgarna, att "medelst goda och lämpliga sångers sjungande, bidraga till den religiösa, såväl som Nykterhetsakvens framgång, särskilt inom vårt samhälle". Ur denna kör kom också den musikkvartetten, som verkade omkring sekelskifftet, och bestog av A Törkvist, J Åström, Anna Skoglund och P J Åslin (min farfar)

Jämsides med nykterhetsrörelsen växte också de frikyrkliga rörelserna fram under 1800 talets senare del. Även i dessa rörelser utgjorde sången ett betydande inslag.

Hela min barndom präglades av sång. Min far var, liksom alla sina syskon, aktiv sångare. Främst körsång. Men de svarta amnotionshöcker jag nämnt tidigare (under sysstranas och brödernas astfon) visade att även populärsånger, skillingstryck och visor följde honom. Det gick med andra ord inte att undvika sångsnimta även om den i mitt fall gällt mer mot tonsatt dikt och liknande.

Bio. Först under tidigt 1940 tal blev film, eller "bio'n" som vi sa, ett ständigt inslag i nöjesutbudet. En framsynt Timråbo installerade fast filmapparatur i Liden och flera orter. Här i genom kunde hyreskostnaden per film reduceras och ägaren fotsojra sig av bioinkomster från Liden mfl. ställen. Bland maskinkörarna minns jag Adolf Byström, Rudolf Åslin, Helmer Åström och Fridolf Åström. Var och en under olika tidsperioder.

Under tidigt 1940 tal blev jag själv enrollerad i den framväxande filmindustrin. Jag åtog mig jobbet att affischer! Per cykel eller spark, allt efter årtid, handlade det om sträckan By - Klärke- Byn - Flygge - Byn. En sträcka på 12-13 kilometer. Förest en gång i veckan då det var bio på lördagarna och därefter, när onsdagsbon kom, två gånger i veckan.

Var mättstock på en bra film var enkel och okomplicerad. Filmibolaget var antingen "Leijonin söälä" dvs. lejonet som rot(MGM, Metro Goldwyn Maier) eller "Dömm sám si å höra allt"

(Paramount - Ser och hör alt). Några filmer som fastnat i minnet är "Schlithök'n" (Slaghöken) med Errol Flynn och Selma Lagerlöfs "Körkår'n" (Körkarlen) med Viktor Sjöström.

Andra aktiviteter. Bröllopsmåndag med dans (bland andra min egen syster, Eivor) förekom ibland under var sommar. Fettisdagssbal. Majbrors med sång på Nikkes lagdån och servering på Lärshem. Arsmötens, föreningsmöten och andra tillställningar.

Under mitt sista skolår (1943/1944) anordnades Lidens första skolbespisning på Lärshem. Sista skolåret genomfördes för övrigt på Elmkapellet ("Ysterkapella") pga. att den (förra) nya skolan uppfördes. Vara klasser, 5:an och 6:an, marscherade varje dag klockan 12.00 från Elim till Lärshem för att inta havregrynsgröt med lingonsyt. Lördagar serverades havrevälling med russin. Min mor, Ingeborg, svarade för denna första skolbespisning på uppdrag givetvis av skolstyrelsen.

Ett annat roligt minne. Byns flickor hade gett sig katten på lära oss jämmlingar pojkar att dansa. Ett par kvällar i veckan tagade 6-7 par upp till Lärshem medförande veogramfon och några stenkakor. Vals, foxrot och tango. Naturligtvis var det inte bara valvilda bakom erbjudandet om att få lära sig dansa. Ähnej! Till en början vigrade vi pojkar inte bjuda upp några främmande flickor. Det innebar att varje bjänna hade minst 6-7 sakra danser under en kväll! Något som naturligtvis ökade deras egen attraktivitet! Men dom slet med oss på Lärshem. Ett-två-trel Ett-två-tre! Ett-två-trel Kanske räddade oss undan ett öde värré än döden! Att bli gammelpojkar!

Lärshlokalen revs 1963 i samband med att den nuvarande skolan byggdes. Nykterhetsrörelsen och Logen 288 Vaksam förlorade därmed sin fasta punkt. Och socknen förlorade sin gamla mötesplats där så många aktiviteter ägt rum under lokalens sextioåriga historia. Den tidigare så livaktiga föreningen hade redan bortjutna bort. Kvavd av nya tider och seder där *roa sig själv* undan för undan ersattes av *trycka på knappen*.

Jag hade förmånen att uppleva Lärshem under mina första tjugotvå år. Både själva rörelsen och den gamla lokalen. Jag känner den allra djupastade respekt och beundran för de kvinnor och män som gjorde Lärshem till vad den var. Deras oförtrolliga arbete och entusiasm!

Rakksto

Uttalas "Räkksto" dvs. med långt öppet a (ä). Ett ord som inte längre finns. Företeelsen som sedan skulle dock mycket väl kunna förekomma också i dag. Inget av mina barn säger sig ha hört ordet tidigare. De säger det inte riktigt ut men det ligger i luften -Pappa! Det där ordet har du hittat på! Nu!

Vad ska man säga? Annat än att även om ungdomen idag är väl utbildad är det inte mycket bevänt med deras kunskaper. Man kan undra vilka lättare de haft?

Men kanske ändå krävs några förklarande ord.

Först var det vanligt med lösspringande hundar. I vart fall höst och vinter. Och på landet. Nåstan undantagslöst handlade det om jakthundar. Sällskapsshundar var sällsynta. Att tråna en jakthund genom att gå eller cykla förekom inte. Vem skulle ha tid med sätt? Hundarna tränade sig själva.

Som bekant löper en tik med vissa mellantum. Då gällde för ägaren att hålla "damen" inläst, dvs undan för dessa lösspringande hundar. Dessa presumtiva friare. I annat fall kunde de mest besynnerliga rasbländningar uppstå.

Men det var inte alla som brydde sig om följderna. Som holl sin tik instängd. Hon fick springa fritt som vanligt. Resultatet kunde da bli att hon med en uppvakning på kanske 10-15 hundar i släpåga drog fram längs vägarna. Ett "räkksto" med andra ord. En ursinnig, rasande flock som kunde hugga efter allt och alla som kom i deras väg.

Ofta löpte tikarna under den kallaste årsiden. Friama kunde komma mittals ifrån. Hur en hund på Byn kunde veta att en tik i Jakkvissle löpte, och vice versa, vet jag inte. Men det visste dom uppenbart! Om tiken hölls i stängd parkerade uppvakningen utanför. Med bläckarna stift riktrade mot farstudörren! Dyg efters dyn. I kanske trettio grader kyla! Frusna! Magra! Eländiga! Egentligen borde de ha dött flera gånger om. Men driftena tycktes både varma och mäta!

Rangordningen, dvs. hur nära farstudörren resp. hund fick sitta, avgjordes genom vilda slagsmål. Vinnaren satt alltid närmast. Förlorarna längre bort. Och de alra svagaste längst ut. Minsta överträdelse av en revirgräns resulterade obönhörligt i nya, vilda slagsmål.

Minsta ljud, eller tecken som tydde på att någon, eller något, narmade sig farstudören, inifrån eller utifrån, fick hundflocken att reagera. Med ett dovt mormande och skärt uppmarkksamhet.

Rakkstona hörde till det gamla Liden och landsbygden över huvud taget. Jag avrundar texten ovan med att berätta om Steppo. En liten, kanske ijuo centimeter hög hund som begävats med ett uppstående och ett halvt hängande öra. Han liknade en schäfer. När han hade bröttom, vilket han tycktes ha för jämmän, sprang han på tre ben. Han finns inte i någon rasbok över hundar. Jag har verkligen sökt men nej. I am sorry, Steppo! Du var en "vägkorssong"!

Det var aldrig. En gräshundstik löpte. Jakttaget ifråga led ingen brist på hundar. Det gjorde dock inte alla jaktlag.

Har man sett Steppo och terrängerna norr om Byn finns bara ett ord att ta till för att beskriva hans framfart. Bragd! Att kilometer efter kilometer ta sig fram i ett blåbärsris som är en och en halv gång högre än sig själv, över stora myrar, berg, tata skogar och (troligen) simmande över både lugna och rinnande vatten och ändå ha "kompassen" inställt mot henne är - en BRAGD!

Och vad hade han för besväret? Ingenting! Fick sitta längst bort från köjdörren!

Ett rakksto kan beskrivas också på det här viset

Hä sit tå
kånsche fimmå'n
rätt uta stögbro n
...
Mörrä å högg åtter väär' en

Flerå dyg'n
Mer än vekkå
håddå förr'st'n söttå
...
Foga'n fässfros'n ti snönn

Sät å skäkå! Därrå!
Mer än tratti grader
HöLöged, frös n, mager
...
Öga'n stunnit ditt färrstudåra
Inna tel sät a. Tika,
Hä va mässt färdit
ti gä ut mi a!

Mitt första jobb

I och med vårtterminen 1944 slutade jag skolan. Det sjuatte, och sista, skolåret genomfördes på Elflimkapellet -eller "Ysterkäpälli" som det hette på vårt språk- på grund av att den (förra) nya skolan just uppfördes. Vissertingen återstod fortsättningsskola med slöjd men det värsta var över!

Mitt sista skolar sammanköpt med den första barnbespisningen i Liden som även den försiktig i ett provisorium. Den gamla Goodtemplarklockan eller "Lätschen" som den kallades i vardagslag. Varje lunch gick vi i samlad trupp dit för att undagna med havregrynsgröt och lingonsylt. På lördagar serverades havregrynsvalning med russin. Gissa om lördagen var efterlängtad!

Mitt slutbetyg visar att det sista skolåret innehöll tre främvarodagar, varav två sjukdagar. Så här långt efteråt kan avslöjas att det var lögn. Förslat mig käre skollärare Lidhammar! Det handlade om tre dagars skolk! Men inget onödigt skolk! Det handlade om ålgjakt! En förstående far lyckades övertyga en oförsäende mor om nödvändigheten av att låta gossen delta i jakten. "Hånn jått börrja på å lärrå si!" var det argument som slutgiltigt fick mor att ge upp.

Redan innan skolavslutningen var jag erbjuden jobb! Och inte vilket jobb som helst! Springpojke på "Kopprå" (Konsum) Att böra ommedelbart efter examensdagen! Tala om att livet lekte! Jag accepterade direkt. Detta då jag var illa trängd. Far och mor ville nämligen att jag skulle anmälas till den nya korrespondenskursen (NKK) till relaxamen som planerades i Liden. En lirarledd kurs som avslutades med en preparandvecka i Stockholm följd av muntnig och skriftlig tentamen/examen. Genom Koppras erbjudande lyckades jag undgå ett öde "värre än döden". Min syster, Eivor, hade deltagit i den första kursen så jag visste allt för väl vad det innebar. Låsa! Låsa! Låsa! När skolåren äntligen låg bakom mig!

Ater till Kopprå. Anställningsvillkoren kan synas hårla. En provmånad utan lön - för att se om jag drugde- och därför, om jag erbjöds anställning, tjugoem krokor i månaden! Facket var ännu inte uppfannet eller hade i vart fall inte nätt vår socken.

Det var med hultande hjärta, och högt ställda förväntningar, jag inställdes mig på "Kopprå", en måndagsmorgon. "Skolavslutningssjukan" var inte uppfannen än varför jag var pigg och nyktor. Måns om att göra ett gott intryck. Det blev lite förvirrat när jag kom. Inte ens "föchståndarn" rycktes helt klar över att den nye springpojken skulle komma just idag!

Säsmäningom klarades det hela ut. Jag utrustades med en gammal, gulblek Konsumrock, tre nummer för stor, och en piassavakavast. Därefter tog jag min första arbetsplats i besittning Kopprå Packboden (lager). Året var 1944!

Det var en stor och mycket viktig arbetsuppgift som anförtrotts mig. Det insäg jag när jag konfronterades med röran av olika varor. Kartonger med spisbröd, mjöl, socker och gryn. Hela och trasiga. Hinkar med norsk fersill. Strömmingsfärdingar. Ett lackande melassfat. Hästskor för såväl vinter- som sommarbruk. Utside. Spik, skruv och fönsterglas. Karbid. Skyfflar, spadar och timmersaxar. Säckar med oljefoder. Cykelislangar och däck. Hyllor med ludor, handskar och bläställ. Surt kött. Fotogen. Den stora vägen med alla sina lod. Och mycket, mycket annat.

Här finns också råttor! Härösa monster på tre decimeters längd (svansen oräknad). De gick knapp ur vägen för en människa. Ett veritabelt krig inleddes. Tio, femton storträffar var för jämman gjiltrade här och var i pachboden. En och annan strok med men de var listiga till tuse. Det var först med de nya näthurarna som jakten kröntes med verklig framgang

Allt nog. Med piassava, näbur och vilja kan man utträffa underverk. Ordning och reda skapades i den gamla packboden. Rättorma började inse att packboden inte var något bra ställe för den som ville överleva. Numera flydde de också, hals över huvud, så fort ordet "packbod" nämnades inne i butiken.

Moped var ett okänt begrepp vid den här tiden. Koppla höll sig med en gammal packcykel. Utrustad med smä ballongdäck och stora pakethållare både fram och bak. Ytterst tungtrampad. En, säger en, växel. Cykeln hade inte gjort bort sig på ett museum! Kanske det enda exemplaret i sitt slag? I hela världen?

Jag känner mig stolt över att ha fått grensla en sådan tingest! Jag döpte honom till Goliat!

En månad! Vad är väl det? Med ett modernare språkbruk (mina barn) skulle det antagligen hetat "En grishöns rynden! Gjorde entré på löneflistan! Anställd för gott! Tjugofem kronor i månaden! Tanken kom för mig ibland. Skulle Koppla -dvs. Förs Liden konsumtionsförening- sätta pall för denna kostnad? Det later kanske besymerligt men ska ses i ljuset av att en dagars arbete hos bönderna resulterade i en krona eller i bästa fall "enåenhav". För att "hacka pärer", delta i "slättänna" eller "Hålmoå" i samband med tröskning. Som springpojke blev man ju inte ens svettig! Och fick äka runt i byn! Till byns finare fruar. Något litet paket, eller en pase skulle levereras.

Bäst var turerna till Gustaf Hansson. Bagarn. Trots att Goliat ibland bar en femtiokilos mjölsäck på framme "pakethållar n". Belöningen var ett färskt, nygräddat wienerbröd! Ibland två! Maken till Gustaf Hanssons wienerbröd har jag ännu, femtioråvår är senare, aldrig hittat!

Karriären gick spikrakt upp! Redan innan prövotidens slut tog jag mig in i affären! Till diskén, bakom vilken Butiksbitridena expiderade och stog! Enklare uppdrag, som att effektuera i förväg inlämnade beställningsnotor, anförtroddes mig allt oftare. Dessutom tog jag emot, vägrade upp och paketerade det hemsnör som varannan vecka lämmandes in från "Häjja" i Åsen och "Jim Joms". Måndagsformiddag var "peliskobets" tid (koka polska). De lite halvdaliga, filika kött- och fläskbitar som inte såldes ut på lördag, maldes ner, blandades med gryn och starka kryddor och kom, under koket, butiken att fyllas av de mest förföriska doftar! Det var en strykande åtgång på den hemlagade pölsan!

Åter till lönen. Den kan förefalla dagens ungdom oförskänt lag men den medgav i alla fall 22,7 biobesök (hade redan gratis inträde) eller 27,8 askar Stambul cigaretter (om jag rökt) eller 50 strurar goda karameller till en fastimo (som inte fanns)! Alt räknat per månad. Huruvida Rockefeller, Wallenberg eller Kreuger upplevt min rikedomskänsla vet jag inte. Men jag kan inte tanka mig det!

Men två extraknack hidrog verkamt till min nyunna förmögenhetsskänsla.

Det första hörde samman med min äldre syster, Eivor. Redan under sin skoltid började hon salja tidningar, på provisor, till Ahlen & Åkerlands förlag. När hon i mycket unga år, efter en realexamen per korrespondens, gav sig ut i världen, ärvde jag rörelsen.

En rörelse som innebar att i ur och skur -tisdagar och lördagar- gick ut med tidningar till de fasta kunderna. Det handlade nästan uteslutande om fasta. Vår, sommar, höst och vinter. Gå, cykla eller sparkstötting från Husissen (där vi bodde) till Klärke och åter. Därefter sylla tidningsväskan igen och ta sig till Flygge och åter.

Vilka tidningar det handlade om? På tisdagar Hela Världen, Levande livet, Lektyr och några till. På lördagar Se, Vecko Revyn och Folket i bild. Det bör med skarpa framhållas att Lektyr och Folket i bild inte hade någon som helst likhet med dagens! Om jag därtilt nämner att ex. Hela Världen kostade 30 öre förstås envar att provisionen inte utgjorde många ören per försalt exemplar.

Det andra innebar att affischera för de filmer som visades på Lärschen. Först handlade det bara om lördagar men så småningom blev det onsdagsbio också. Affischer sattes upp på stricken Flygge - Klärke dvs. samma som tidningsutgåvningen. Så långt kan allt tyckas vara väl men... det fanns ett stort MEN! Det var sällan affischerna för onsdags-bion var tillgängliga på lördag (när jag bar ut tidningarna). Och det var för sent att sätta upp dem när jag gick tidlagssturen! Likaså var inte affischerna för lördags-bion tillgängliga på tisdag (när jag bar ut tidningarna). Och det var (naturligtvis) för sent att sätta upp dem på lördag!

Vart vill jag nu komma med detta? Jo! Att det inte finns någon nu levande (eller död) Lidenbo som gatt sträckan Husissen - Klärke - Husåsen - Flygne - Husåsen så ofta som jag gick den under några år på fyrtioåtalet! Cirka en och en halv mil varje gång!

Hur stor var lönen då? Ja, varje affischetur renderade mig en -siger en- fribiljet! Ordinarie biljettpris var 90 öre vilket senare höjdes till 1 krona och 10 öre.

Men åter till affärslivet! Till Koppra!

Efter en månad upphöjdes jag alltså till rang och världighet av butiksbiträde! Lönen höjdes med 5 kronor per månad. Om du tycker det låter lite föreslår jag att du tinker i termer av procent! Då handlar det plötsligt om en löneförhöjning på 20 procent! När fick Du själv en sådan?

Från huvudkontoret i Bispgården kom en dag en bok. Till yngre, nyanställda medarbetare. En bok som framställdes som något av en Bibel! Birrädeshandboken från Vår Gård! Fram för allt var det kapitlen "Kundbetjäning" och "Birrädet i egen person" som anbefalades för självtäder!

Jag tror att min gamle skollärare Lidhammar skulle ha varit stolt över mig om han vetat hur många timmar jag ägnade denna bok. Denna bibel! Hur fru Skogs (ettan och tvian), fru Forsgrens (trean och fyran) och hans egen nit (femman och sexan) slutligen gav resultat! Jag försäkrar. Jag kunde kapitlen utantill! Bokten finns ännu i min ägo. Några intressanta axplock om Kundbetjäning och Birrädet i egen person ger en bild av innehållet.

I avsnittet Kundbehandling fick vi lära oss de olika kundtyperna. Den som vet vad hon vill (det talades faktiskt bara om hon), den oerfarna kunden, den frägvisa kunden, den pratsjuka kunden, hon som alltid skall smaka, den gringa kunden, den missänksamma kunden, hon som bara vill se, kunden som alltid har bråttom, diskhängaren dvs den som alltid hänger på disken och slutligen barnen.

När jag tänker efter inser jag att jag mött alla typerna. Jag skall däremot inte närmare gå in på vem eller vilka som kan sägas ha representerat respektive typ. Det är ointressant i sammankopplingen

Avisnitet Biträdet i egen person handlade just om biträdet och gav många värdefulla tips. Om synnet av att tvätta sig. Sinnet för renlighet kan bliast avslasas på handerna. Att solkiga kragar och skjortärmar inte fick förekomma. Att dagsgammal skräggstubb var en svår missprövning. Att en viss, från lukt ur munnen tydde på flitig användning av tobak. Kunde man inte sluta rök rekommenderades att gurgla sig ned med munvattnet. Att uppstrada med pastiller, tuggummi och dylikt vid disken var löjligt och opassande.

Aven den andliga hälsan berördes. God lektyr och sådana förstörelser, som ej lämnar efter sig ett sart sinnelag rekommenderades. Musik, promenader och utflykter i naturen var bra instieg.

Renligheten holl mon nog samt efter. Skägg saknades. Toback nyttjades ej (ännu). En och annan pastill slank ner (i löndom). Spelade lite piano. Vars redan ivrig jägare. Inte så illa eller hur?

I och med att fortsättningsskola och slöjd var avklarade kunde jag ägna all min tid åt kooperationen. Dess väl och vel.

Lönén räckte till. Mat och husrun i utbyte mot ved, snöskottning, bärplöckning och allt vad nu den tiden "delsjövhushall" innebar ifråga om hemarbete. De privata behoven var inte särskilt stora vid den här tiden. Varken för mig eller mina jämnmärtiga. Fotboll, jakt, bio (gratis) och något enstaka klädesplagg. Nöjen i övrigt var ganska få.

När byns flickor lärde oss pojkar att dansa ökade penningbehovet. Del i en taxiresa till Gerålund, Kovland, Sandväset och Valtan sommartid liksom till Viljansborg. Härje och Hammarsstrand vintertid kostade några kronor trots att Hogstedts taxi alltid var här överlastad. Till sommardans på vår hemmaplan dvs "Banana" (Äsens skyttelpaviljong) gick vi. Till stan äkte vi inte gåmma. Stadsjäntorna skrämde oss lite grand. De sades vara framfusiga! Smalfräcka!

Fotbollen, i Liden SK (Sportklubb), var en historia för sig. Medelpadsserien div. 6. Det gick inte att komma läge. Därför äkte vi aldrig ut serien! Vi tränade och matchade på gräsplassen vid dåvarande Lidbergs café i Åsen eller "Knispas" som det hette i vardagslag. Träning pågick under veckans alla kvällar. Vår, sommar, tidig höst. Från byn sprang vi till träningen - tre fyra timmar där - och sedan hem igen. Efter att först ha tagit en Pommac eller Loranga på Knispas!

Ett löptarkare fotbollslag än Lidens SK har aldrig existerat! Ändå var vi däliga. Det där med taktik gick aldrig hem. Lägg där till att fäлtskyttarna saknades på värmatcherna och jägarna på höstmatcherna. Aligatorn i Liden hade en lönlig kort period på tre dagar och en, resten av hösten. Vi tvungdes därför ofta rappa upp 3-4 "gubbar" vid bortamatcherna. För att få fullt lag.

I Liden var ingen pojke vuxen för innan han fallit sin första alg eller erablerat sig som fäлtskytt eller banskytt. Fotbollen vägrade med andra ord lätt mot dessa företeelser!

Efter något år fick jag förtroendet att ersätta butiksöreständare, eller annan personal, under deras semester. Jag tror att semestertidigheten omfattade två veckor vid den här tiden. Det innebar nya miljor för mig. Österede, Bispgården, Bispfors, Kvambacken, Långlidens, Boda, Silire och Västanå. Det innebar också nya männskor. Detta då "affär'n" var en fast mötesplats. När turbol och buss återkom från stan, på eftermiddagen, samlades männskor där. Då fick jag lyssna till, och lära känna, många fina männskor - och omtalade krumhälur.

"Koppartid" är en tid jag gärna minns! Tiden när jag iförd en lång, gulblek rock först åkte runt på Goliat, sedan expiderade och stod i för att slutligen vikanera på olika ställen.. Några egna minnen från ett semestervikariat för en "Föchståndare" avslutar den här delen:

Hagstedt skulle ha semester.
Jag hade fått en uppdrag
att sköta Konsumbutiken under tiden.

Stundens allvar tyngde mitt sinne.
Späda axlar slokade
under den gulbleka konsumrocken.

Hagstedt hade varmat mig för Verner.
En oförarglig själ
som var skyldig för mycket.

Redan första lördagen hände det.
Det som jag fruktat
Värmer klev in i butiken

Han var stor som ett hus där
han följde efter mig
In till det lilla kontoret.

Med hultande hjärta förklarade jag
vad som ålågs mig.
.....
Verner fick sina varor.

Dagen innan Hagstedt återkom
kom Verner och betalade
.....
Vad han fått av mig!

Notdragning

Varna sommarkällor var notdragningen något av ett folknöje. Det är mer än 40 år sedan den upphörde. I och med kraftverksbygget i Bergforsen. För mig var det "Prästbolarans" notlag som gällde. Där farfar var en av de "sex deeler" som ingick. Det sexatal som notlagen bestått av under hundratals år nära det gällt landnot dvs den typ som mitt lag använde sig av.

De sex bestod av två roddare, två kastare (flötess- och sänkeskastare) samt två landkarlar.

Jag har tidigare i min skrift "svenske-MEDELPAD- LIDEN" dvs. Liden 1 (sid 112-131) redogjort för fisket i älven. Därför nöjer jag mig här med två skisser -om hjälpmedel och princip för notvarp- och några kortfattade kommentarer.

Noten bestod av ett antal balkar. Dessa varierade i längd (3-5 färmar) och djup (2-3 färmar). Avgörande var bland annat älvens bredd, ström- och bottenförhållanden. De sex delagarna band väderna en eller flera av notens balkar som de då ägde. Ofta hade de lika antal balkar. Balkarna bands ("erades") samman och trädde på rep ("tein"). Flötessrep ("Fläteln") resp sänkesrep ("stenteln"). De båda avslutningarna ("stador"), förstärktes liksom notens mittparti ("skacka"), där laxarna fanns när noten togs ur vattnet. Ett landrep för de två landkarlarna respektive två kastarna. En not kunde vara 20-40 färmar beroende på förtulningsgången. Noten var klar ("boda").

Båten byggdes av gran för att vara lätt. Till skillnad från sjöbåtar, som klyver vattnet, skulle åabitarnas längslutande för glida fram över vattnet. Göra det lätt att ta sig över flytande timmer. Båten var 9-10 alnar lång, 2 alnar bred och med rund botten. Roddsäta var belägen långt fram i båten för att öka styrförmågan.

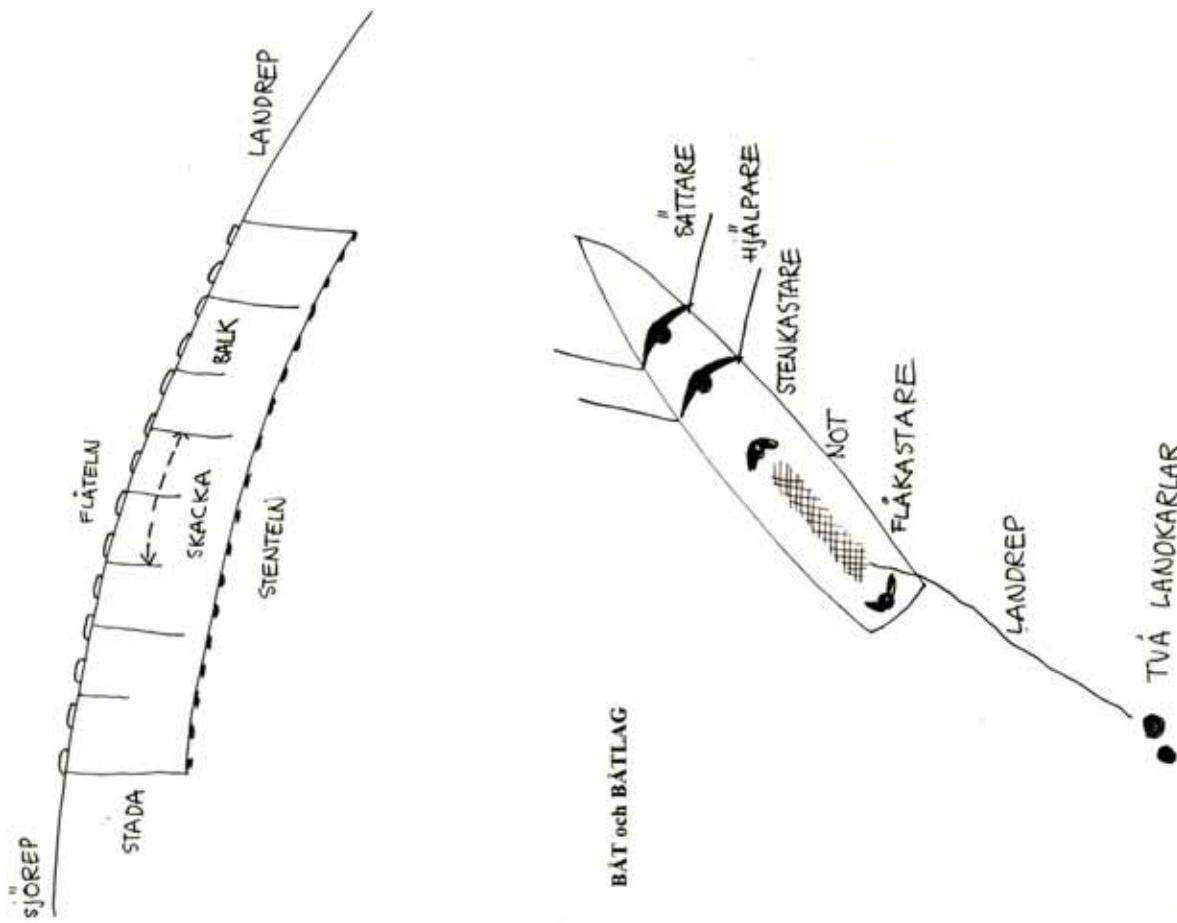
Notdragningen började vanligen vid midsommarn. Lax hörde till matbordet denna helg. Dess för innan hade nottaget rensat den plats där noten togs in från sjunktimmer och annat som kunde hindra handtagning, och i värsta fall förstöra noten.

Viss tid skulle förtyva mellan varje notvarp. Det gick inte att dra not oavbrutet. Laxen måste ha en rimlig chans att ta sig förbi de många notlagen. Ta sig upp till sina lekplatser.

Älvens mittfåra kallas sedan gammalt "Kungsådran" (eller Konungens trejding dvs. tredjedel) och hade sitt ursprung i Hälsgelagens 1300 tal. Konungens trejding skulle "ljunga obygd" vilket innebar att inga fasta fängställor eller dykt fick uppföras. Just för att lax skulle ta sig förbi. Så snällningom kom Konungens trejding att betraktas som Konungens egendom och ligga till grund för skattläggning.

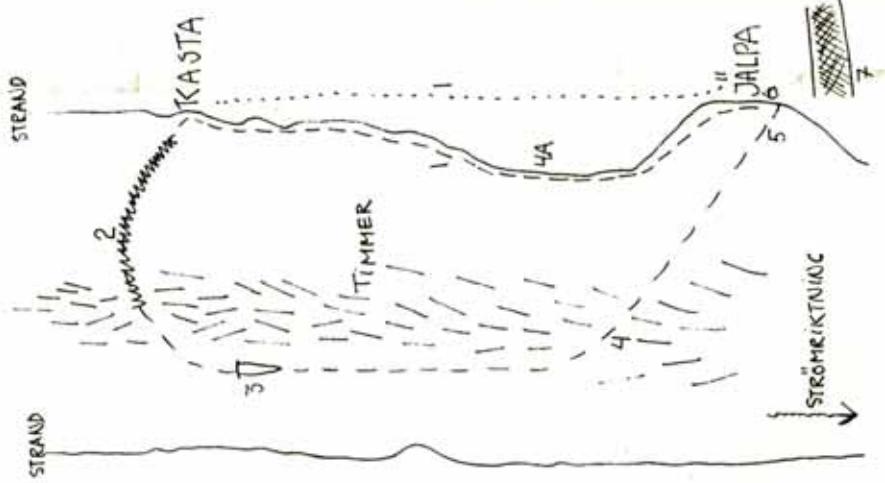
Notagens sammansättning varierade genom åren. Under en del av 1930 talet bestog det av Axel Lindgren (roddare/sättare= "befälshavaren" i båten), Pelle Åslin (roddare-hjälpare), David Ledin (flötesskastare), Erik Åström (sänkeskastare) samt Lars Modin och Algot Uhlin (landkarlar).

NOTDRAGNING: Noten

Principkiss: Ett norrvarp

1. Båten ros/stakas längs stranden från Jälpa till Kasta av ett par man. Resten foljer längs stranden.
2. När ett lämpligt glepp visar sig i det förbiflytandet tinner sätter båten i landkroken, snett mot strömmen. Dessa förman har landkarlarna tagit till sig landrepet. Noten kastas ut.
3. Båt och not följer strömmen. Landkarlarna följer med längs stranden.
4. Sjöökronen tas ovan Jälpa. Där noten skall tas i land. Landkarlarna befinner sig ungefar vid 4A. Om sjöökronen tas för sent finns risk att strömmen för noten förflyttar Jälpa och förloras.
5. Vid Jälpa hoppar kastare och hjälprördare i land. Drar snabbt åt sig rep och not. Landkarlarna nämnar sig och häller mot noten som flyter nära land.
6. De fem minnien möts på Jälpa. Tar in noten och sist dess mittparti dvs. Skacka. Där laxana fanns.
7. Om det är kvallens sista notvarp dras noten upp, över gitstängerna och får torta tills nästa kväll. Om ytterligare norrvarp skall göras läggs den omsorgsfullt tillbaka på båtbotten.

Gammal läkekonst

Ännu i min barndom fanns en och annan klok gubbe eller gammala kvar. De omfattades givetvis också av det vidare begreppet folktro. Att jag ändå valt att behandla dem för sig beror på att de, till skillnad från vitter, skogsrå, strömkarl mfl., var verkliga. Levde och verkade i olika byar såvid sidan med "vanliga" människor.

I slutet av 1800 talet uppges åtta "viskarlar" (klokta) ha fannits i Liden. Av dessa var två bönder, en torpare, en smied, en sågverksarbetare, en spelman, en losarbetare och en kastrerare (gallare). Några kvinnor nämns överhuvudtaget inte. Att antalet kloka därför vida översteg de åtta ovan kan nog anses klart.

Sannolikt betraktades de åtta nämnda som "legitimerade", dvs med särskilt gott renommé, i sina resp. specialiteter.

Exakt hur och på vilket sätt kloka gubbar och gummor tillägnat sig sina kunskaper får vi nog aldrig veta. Men genom att lägga samman olika uppgifter som berättas kan vi ändå få en ökad insikt om dessa "viskarlar och viskvänner". Deras specialiteter, metoder, botemedel och annat smärt och gott.

Jag nämnde inledningsvis att en och annan klok gubbe eller gammala var verksamma ännu i min barndom. Jag tankar på "A'Maria, N'Manne, A'Erika, N'Lars, A'Tida och A'Karin". Om jag tilllägger att de verkade i själva byn eller dess näbyar är ett rimligt antagande att Liden rymde kanske ett 15 tal kloka ännu på 1930- och tidigt 1940 tal.

Ytterligare några namn bör tillfogas. "N'Helmer, A'Stina, N'Vincenc och N'Jonke Ludvik" Även om jag inte har några personliga minnen av dessa, då de gått bort före eller under mina första år, förekom de ofta i berättandet om allehanda underhåll.

Hur blev man en klok? Något entydigt svar går inte att ge. Men här och var finns ändå någon liten upplysning som gör att jag vägar mig på att göra en sammanställning av egenskaper som ansägs viktiga i sammankopplingen.

Innan vi går in på dem är det nödvändigt upplysa om att de kloka sinsemellan ofta arbetade med olika metoder och botemedel. Bland metoderna möter vi ex. direkt ingrepp (Aderlättning, koppling), direkt handkraft (trycka/vrida rätt) och mer magiska metoder (Kasta-, sätta-, läsa bort osv.) ofta kombinerade med olika botemedel.

Botemedel kunde utgöra ex. medicin och smörningar (från växter och djur), vigda föremål (kyrkogårdsnull), delar av den sjukes tillhörigheter och annat smitt och gott

"Kraften" var A och O för den kloke. Utan den blev det inget botande över huvud taget. Vad kraften var, eller var den kom ifran vissste ingen. Den bara finns. Hos vissa urvalda. Det var inte heller något omgivningen funderade över.

Eget intresse var nog den viktigaste egenkäpan utöver "Kraften". Att ta vara på den kunskap som finns. Den kunskap som följt generation efter generation. Och, givetvis, att bygga på denna kunskap med egna erfarenheter

Våra förfädare levde nära naturen. Det är inget märkvärdigt med att de lärde känna olika växters helande förmåga liksom sättet för deras insamling, tillredning och användning. Inte minst vilken del av respektive växt som skulle användas. Recepten till deras invätes- eller utvärtes-mediciner/snörningar hölls strängt hemliga.

Sedan urminnes tider har det handlat om självhushållning. Via fångst och slakt fick många en god insikt om djurs inre och ytter byggnad. Därför kan var steget inte alltför långt till människan, att rycka en led till rätta, spjälka ett ben eller finger eller vidta något annat ingrepp.

Hur uppträdde de redan etablerade? Det kunde man lära genom att iakta och höra på de som redan betraktades som kloka. Att direkt ställa frågor ansågs opassande och hade knappast heller resulterat i några svar.

En svart annotationsbok kunde bidra till att höja anseendet. En bok där mer eller mindre olistiga anteckningar varvades med mystiska tecken. Sida upp och sida ner. Vil tu mmade och använda. Fick gärna ligga så att "patienten" kunde tjuytta i den. Det sanna gällde eventuella hjälpmmedel för koppling, åderlättning num. Och givetvis bruna flaskor och burkar. För de kloka som agnade sig åt mer magiska inslag betydde några dödben eller -helst- en dödskalte oerhört mycket för att öka den egna respekten och sätta patienten i ett "mottagligt tillstånd"

De tryckta svarkontaktsböcker som fanns att köpa bidrog samolikt också i vissa fall till att förtäta myskiken kring den kloke och hans verksamhet.

Giv an att bota kunde i vissa fall ärväs. Under förutsättning att den hänkte mottagaren hade formigan att "ta emot". Helst skulle ingen släktkap föreligga. Många kloka sades vara angelägna att avböda sig givana när slutet kunde anas. Den ansågs nämligen försvåra möjligheten till ett evigt liv. Detta då gammal tro hävdade att den kloke fritt sin kunskap av Hin Hale! Priset skulle ha varit att tvingas sätta sin själ i pant till den hornpryddie herrn.

När val "grundutbildningen" ovan var klar var det dags för den praktiska delen. Att etablera sig. Få ett namn! Och här gällde det nog att ha tur!

Mottagningen skedde vanligtvis i kammarne. Ett bord, några stolar, en sang, en skänk där attrajer enligt föregående avsnitt trängdes. Gårna lite halvskumt.

Det luktrade av olika ingredienser som användes för medicin och snörningar. Starkt. Medicin och snörning skulle lukta -och smaka- starkt. Då var de effektiva! Parat med lämpliga besvärjelser ur den svarta annotationsboken var det en osläglar kombination.

Misslyckades behandlingen berodde det ofta på att någon missunnsam "forgjort" eller "satt dit" något otyst på den sjuka. Med dagens termer skulle det väl hetta bakterie, bacill eller liknande. Brännvin ingick ofta som en del i medicin eller snörning och i övrigt via några snapsglas. Med dagens språkbruk kan vi kanske ange det som desinficerande, antisепtiskt eller baktericid!

Växtriket innehöll många nyttigheter. Gamla och beprövade. Redan under medeltiden *oxlade* klostrens munkar olika medicinalväxter. Tillredde mediciner och örtdoktorer. Kunskapen hade de tagit med sig till Sverige från sydligare länder. Men kunskapen att vissa växter, eller del av växter, kunde ha helande och läkande verkan är betydligt äldre än så. En kunskap som fördes vidare från generation till generation.

Nedan ges exempel på några växter och deras användningsområden. Observera att den nyttiga delen kunde variera från växt till växt (rot, stjälk, blad, knopp, frukt, blomma etc)

Björkblad--- reumatism, njursten, hudutslag, skörbjugg
 Blåbär--- diarré
 Humle--- urindrivande
 Kamomilla--- kolik, väderspänningar
 Kummibrott--- snuva, hosta, inävsäck
 Lingonblad--- feber
 Maskros--- urindrivande, gallavsondrande
 Potatis--- värv
 Brännässla--- blodspottning, skörbjugg
 Daggkåpa--- stilla blodflöden
 Einbär--- reumatisk och annan värv

Även de som byggde sin verksamhet på gamla, beprövade naturremedier stöttade gärna på med någon mer eller mindre mystisk formel. Den sjuke förväntade sig lite hokus pokus när hon eller han besökte en klok. En eller annan snaps kunde också förekomma under själva konsultationen. Men det var patienten som bestod varan.

Djurriket, och botemedel av olika slag därifrin, byggde på att djuren tillskrevs olika egenskaper. Björnen ex. står för mod och styrka. Fölkjaktigen överfördes den egenskapen till minniskan om hon åt ex. björnhjärta eller drack björngallebrännvin. Vi ler åt detta idag men drar oss kanske inte för att provsmaka bivergall eller pulvenerat renhorn blandat i brännvin!

Här kommer några exemplen från djurriket

Björn--- björnister för värvande leder, björnhjärta och björngallebrännvin gav mod och styrka
 Råv--- galla och fett mot öronvärk, råvhjärta mot fallandeson
 Mard--- ben ur penis botade tandvärk, torkat kött mot bröstvärk hos barnsängskvinnor
 Vessla--- torkt kött i brännvin (lekathrännvin) bra mot all värv
 Bäver--- bavergall i sprit kraftigt potenshöjande
 Hare--- harhäjma i brännvin mot dovhet, harkt för stegrad kärlekslust hos män/kvinnor

Såvitt jag vet var det ingen av de klokta, under min barndom, som botade med ingredienser hämtade från djurriket. Det ligger längre tillbaka i tiden. Däremot har jag hört om björnhjärta, lekathrämmvin och båvergäll i andra sammanhang.

Skrock och vidskepelse. Det fanns mindre nogräknade aktörer också. Som spelade på rådslan för det okända. Skrock och vidskepelse. Deras verksamhet var mer att likna vid ett geschäft som gick ut på att dra till sig några kronor från oroliga, rädda och sjuka människor.

Här förekom allehandla mystiska hjälpmmedel som glödgad spik, slant under tungan, hundhår, spott, vigda föremål som dödben och mull, eld, snus, glaspulver, levande dagmask, ett antal saker (ofta nio) som tillhörde den sjuk eller en kvast för att minna några.

Såvitt jag vet fanns den här formen av "kloksskap" nog mer undantagsvis i mitt Liden. Under den tid jag beskriver. Dess storhetstid var nog ett passrat stadium.

Gemensamt för merparten kloka var användandet av formler. Oavsett om de arbetade utifrån växtriket, djurriket, skrock och vidskepelse eller formler som jag ännu inte berört ex. "stä blod" (stoppa blodflöden), "brott å vre" (brott, ur led, stukningar etc.) och "snoring" (mot engelska sjukan) använde sig den kloke av någon myrisk, magisk formel vid behandlingen. För att förstärka den. Formeln anknyt som regel till det heliga tretaleat. Fadern, Sonen och Den Helige Ande. Det var nära mellan ytterligheterna i vårt gamla Sverige vilket var föga märkligt. Man behöver bara critura om prästernas många gånger svavelosande predikaningar om det Brinnande Helsvet och Himmels salighet. I en och samma mening. Samolikt bidrog prästerskap och kyrka till att konservera skrock och vidskepelse.

Min barndoms kloka, de som jag minns eller hört om, var i huvudsak verksamma inom områdena stå blod, brott å vre, koppling och åderlättning, snorning samt läsa/kasta/sätta etc. bort. Några dessutom med mediciner från växtriket.

I det följande skall vi se lite närmare på deras olika specialiteter.

Stå blod. Den som ägde givana att stilla (ställa=stå) blodflöde omnämndes med den allra största respekt. En blodställare engagerade sig inte i några smarre blesyror. Ingen skulle heller komma på idén att besvärta blodställaren om det inte var kritiskt. Nåst intill livshotande. Det vore att ödsla med Kraft och Givva. De berättas att blodställaren inte själv kunde ställa eget blod. Han/Hon måste uppmanas där till av någon annan!

De erkint duktiga blodställarna behövde inte ens vara i närheten av den skadade för att stoppa blodflödet. De hade förmågan att överföra sin kraft på telepatisk väg. Ett tecken på att en blodställare varit i faran sades vara vita särskanter.

Hur fick då blodställaren blodet att stå? Det sägs att Gåvan, Kraften, lösgjordes av rätt formel. Den behövde inte läsas klart och tydligt. Det räckte att blodställaren munlade den för sig själv.

Några av de formler som kom till användning sägs ha lytt ungefär så här:

- Jesus stoppade Jordans flod så att den stilla stog. Så stämmer jag A:s blod.

- Maria stannade floden. Så stannar jag nu röda strömmar som från Å Å rann tills nu. I Faderns, Sonens och den Helige Andes namn

Sonen till en man i Silire by berättade för mig att hans far ägde givana att "stä blod". Så stark var hans kraft att han aldrig kunde delta i de sedvanliga slaktetna på garden. Djuren lämnade inget blod ifrån sig i hans närväro.

En skogsarbetare på älvens södra sida högg sig illa i foten. Av kamrater fraktdades han med häst och släde mot Byn och provinsialläkaren där. Trots att blodflödet, med hjälp av härdas tryckförband, stoppats höll mannen på att förblöda. När hästsjutsen skulle passera en känd blodställares hus rusade en av följeslagarna in och bad om hjälp. Och fick den. När den skadade mannen så smänningom hadde provinsialläkaren lärt denne ha yttrat: - Jag ser att Blodställaren har varit i farten! Blödningen hade upphört.

En kvinnlig blodställare hade dragit ut sina tänder. Som brukligt var förr i tiden. Hemkommen började det blöda. Mer och mer. Hon kunde inget göra. Förr när hennes man kom hem och uppmanade henne att stå kunde blödningen stoppas.

I min barndom talades det med stor respekt om a' Karin, n' Lars och n' Mannie. Den sistnämnde sägs ha stått i en klass för sig och anlitats vida omkring. På min hustrus sida finns blodställare nära i släktledet. En kvinna som jag lärde känna och respektera. Hon lär ha varit en av de bättre i sin hemsocken.

Brott å vre. Här handlade det om benbrott, ur led, vrickningar, stukningar etc. Inom detta gebit verkade åtmistone två typer av kloka. Dels kotknackarna och dels de som använde sig av Kraft, formler och smoning. Men det finns inga vattenstäta skott mellan de två metoderna.

Kotknackarna ryckte, vred och försökte lägga till rätta. Om brott också spjalka. Många kotknackare hade börjat sin bana som "djurdoktorer" men efterhand tagit sig an människor också. Behandlingarna kunde vara nog så plågsamma men bedövningsmedlet -brannvin-fotonget av smartan. Förvaransvärt oftा berättades om hur n'A A eller a' R H "rykkis te rätta" av kotknackaren. Eller som det ofta uttrycktes "Hå hördes hur hå knaffia tell!" Mer sällan talades om missstag. Människor som besökte kotknackare och andra kloka skändes på något sätt medge att en behandling inte gav resultat.

Att jag tar upp alternativet Kraft, formel och smoning beror på att jag själv botats via denna metod för cirka 40 år sedan.

Jag hade rikat ut för en elakartad vristskada. Eventuellt med brott som följd enligt provinsialläkare Brolin. Ett par dagars absolut vila, innan troligt färd till lasaretten, anbefalldes. Fot, vrist och del av nedre benet fixerades och lindrades härt. Smärtan var fruktansvärd.

Aven om det var min första sjukdag kunde inte mormor förklara sig med att jag lag till sångs. I hennes sinnesvärld låg man till sångs för vila efter en hård arbetsdag, eller i själsläget! I mitt fall var det inget.

- Intt kann du ligga hänen pojkal! muttrade hon

Efter en stund försvarade hon bort i byn. På väg till Ida. Kom igen efter någon halvtimma. Tog upp en liten, brun flaskka som hon omsorgsfullt skakade

- Nu bli du snart bra pojkal! sa hon besämt.

Jag kom mig aldrig för att protestera när mormor böjade linda av doktors bandage. Hälde upp lite av senorängen i handen. Strök försiktigt ut det över det onda, uppsvulna stället. Nerfian och upp. Mumlade något om att "Him gå ur den led! Kött och blod där bliv! Därför lindade hon på bandaget.

Jag hade skam till sågandes svårt att hålla mig för skratt. Men ville inte heller sära mormor. Som trots att hon var djupt religiös ändå tycktes lita mer till Ida än Gud. I vart fall när det gällde "brott å vre".

Dagen efter var jag på benen igen. Jobbade som vanligt. Provinssjukhuset förvånades storligen över hur snabbt skadan läkts. Jag sa aldrig något om mormor och Ida. Trodde inte han skulle förstå.

Koppling var en vanlig metod att komma till rätta med olika sjukdomar. Bakom idén låg uppfatningen att det var blodet som var sjukt. Genom att avlägsna blod botades personen ifriga. Tillväxtagangssättet var enkelt. Över det onda stället slogs ett hal med hjälp av en särskild shäppare. Över halen sattes ett litet djurhorn. Blod sögs fram i såret som skrapades rent var efter hornet sattes på plats igen och proceduren upprepades. När friskt, rött blod kom fram var behandlingen klar.

Äderlatning innebar en direkt avtappning av sjukt blod via blodkärlen. Hudens, där avtrappningen skulle göras, upphettades så att det sjuka blodet drevs ut i huden. Det kunde ske genom att exempelvis ösa på hett vatten. Äderlataren öppnade en, eller flera ädror, med en liten speciellkniv. Samtidigt satte han en liten skål, ofta av koppar, under skret och samlade upp det sjuka blodet i den. Vid äderlatning måste en blodställare delta. Denne hade till uppgift att "stä blodet" när rätt mängd sjukt blod avlägsnats.

Det tycks ha varit gott om "koppare" vilket tyder på att det var en ofta anlitad behandlingsform eller "riset" som det kallas. En bristsjukdom hos barn med koppling liksom a Erskas-Stina. A Maria utförde för övrigt sin sista koppling på min mor omkring 1940.

Smörning. Ansågs vara ett verkamt medel i förebyggande syfte, mot främst engelska sjukan, eller "riset" som den kallas. En bristsjukdom hos barn med benuppträning som resultat. I rent förebyggande syfte har jag själv utsatts för detta enligt vad som berättats mig.

Smörningen tillredes av bland annat tjära, talg och vissa kryddor. Själva smörningen skulle ske uppfirin och ned och upprepas tre gånger. Den kloke munlade under tiden sin formel för smörning.

Jorddragning var, liksom smörning, ett verkamt medel mot engelska sjukan. Den ansågs vara förebyggande också ifriga om andra sjukdomar. Båda metoderna var avsedda för barn.

Det krävdes att barnet var döpt. Det lindades in i en bit tyg. Drog under en trädrot. Tre gånger med huvudet före, mot norr, och under tystnad. Efterå grävdes tygstycket ner och sjukdomen fösvann i samma takt som tygstycket rutnade bort. Att barnet måste vara döpt berodde på att de jordboende annars kunde härskna till och förstöra barnets framtid halsa.

Smörning och Jorddragning var fram för allt en kvinnornas sak. Även här handlade det om A Erika, a Maria och a Karin

Kasta-, sätta-, blåsa, knyta-, läsa bort mfl. Tekniker som förekom i vart fall ett gott stycke in i 1920 talet. Tekniker som hyggde mer på skrock och vidskopele men som det berättades om i min barndom.

Som orden anger handlade det helt enkelt om att kasta, sätta, blåsa, knyta eller läsa bort det onda. Några exempel illustrerar hur det kunde gå till.

Kasta bort. Den vise tog ett antal (med anknytning till det heliga tretale) saker från den sjuk. Lindade in dessa i något. Kastade sedan knytet över sin vänstra axel samtidigt som han numlade sin formel. Sjukdomen kastades helt sonika bort.

Sätta bort. Tandvärk kunde sättas bort i en tandvärvästall och de tre spikar (Kristus naglades fast med tre spikar på korset) som slagits in där. Ur trädet skars en liten pinne med vilken tandköttet vid den onda tanden petades blodigt. Pinnen slogs in i trädet och tog med sig tandvärken! Även här kompletterades behandlingen med en särskild formel.

Blåsa bort. Ån idag använder vi oss av detta när vi gjort illa oss. De särskilt kunniga, de vise hade förmågan att blåsa bort nästan alla sjukdomar. Dock inte särskador. Naturligtvis hörde en formel till. Olika beroende på vilken sjukdom, skada det galide. Vid nersatt hörsel eller susningar i örat handlade den om att "Det skall susa i skogen i stallet för örta. Ett helgon med svärd skal mördet det göra".

Läsa bort. Getingar kunde tidvis ställa till bekymmer. Inte minst gällde det jordgetingar i samband med "slättanna och skölanna". Då hade den vise Getingbönien att tillgå. En bon som var väl känd i många socknar och löd salunda.

- Geting, geting etterspik. Tå'n Halå å du kommen å han å du lik. Stick i stem men int i ben! Stick i mull men int i hull! Stick i vägg men int i skägg!

Ytterligare några formler som kunde komma till användning dels vid kasta-, sätta-, blåsa-, knyta- och lisa bort mfl. och dels också vid andra botemetoder av den typ jag redogjort för i det tidigare.

För Tarmvred fanns en formel:
- Kom tre man från Österland. Förstens ställe för vre, annren för värk å tredjn för tarmvre ti maga'n. Utifadens, Sonens å den Helige Andes namn.

Värk och vred var vanliga åkommor:
- I Österland tre vise red, den ena bota vre och värk, den andre bota lem och tand, den tredje bota sot och huvud. På samma sätt ges A bot i Fadens, Sonens och den Helige Andes namn.

En verklig allround-formel fanns i samband med blåsa bort. En formel som sades vara användbar i alla sammanhang. Efter tre krafliga blåsningar, för luft, jord och vatten liste den vise:
- Jag blåser i väst, jag blåser i ost, jag blåser i syd, jag blåser i luft, jag blåser i vatten, jag blåser i jord, jag blåser i hüs, jag blåser för natt - jag blåser för alltid all sjukdom i väg!

De olika formler som kom till användning var med smärrre ändringar dessamma i många socknar.
Det gäller formler inom alla olika områden.

Det är fram för allt två namn jag mött ifråga om teknikerna kasta-, sätta-, blåsa-, knyta- och lisa bort mfl. Vincenc och Jonke Ludvik. Båda från Bodacke. Överhuvudtaget tycks den byn ha legat längst framme när det gällde kloka gubbar och gummor. Den sistnämnde ansågs också vara en höjare på att bota vitterbett. En av mina berättare har själv blivit botad av Jonke Ludvik för ett sildant (se avsnitt Andar och Väsen/vitter)

Benämningarna är intressanta. Nistan undantagslöst benämndes de som syslade med stä bло, brott å vre, koppling, åderlättning, snorming, jorddragning och liknande, mer påtaglig verksamhet, som "den kloke" i min barndom. De som signade sig åt annan verksamhet däremot, där skrock, vidskepelse etc. ingick, kallades ofta för "den vise" eller ibland "den kunnige".

Inledningsvis nämnde jag att i slutet av 1800 talet uppgavs åta "viskarlar" ha funnits i Liden. Det tyder på att det var ett samlat begrepp för de olika specialister som förekom vid den tiden (?). Eller var det bara praktiskt att redovisa alla i ett?

Djur. Flera av de jag nämnt botade både mäniskor och djur. Men med en klar gränsdragning. Kreatur dvs. kor, får, getter etc. var kvinnornas sak. Hästar däremot var mämnens. A Karin nämndes ofta i samband med kreatur. Vincenc, Jonke Ludvik och spelmanen Helmer när det gällde hästar.

En annorlunda fisketur

Det var en sen lördagsförmiddag i tidig juli. Jag och min vapenbror Erik var på väg till Svartabodarna till sammans med två äldre grannpojkar. En natt promenad på 7-8 kilometer. Det handlade om fiske och övernattnings i Mats Åström's Erik's koja.

Vi skulle metta stenbit i Svartan under kväll och förmatt. Söndagsförmiddag var vikt för Myrådals-tjärnarna och gäddfiske. Men Erik och jag hade också ett annat, viktigare ärende. Vi skulle börja röka! Vi närmade oss med riska steg de 15 och kände oss vuxna! Våra fiskekamrater, som för all del var fyra år äldre, var inrokta sedan flera år.

Av en förläende, röktifri själ hade vi fått några tobaccuskuponger. Det var ännu kristid och ransonering, men våra ryggäckar gömde nu både Rikssbag, dvs. grovkuren tobac, och flera askar Carmencita. Cigaretter. En gammal plåtpipa, med lock, fanns redan i vår ägo. Förväntningarna var stora där vi dansade fram på lätta fötter mot "Svärtråbo'n". Mot det hägrande vuxnenlivet!

Jag kan inte minnas att vi hade tid med något så trivsamt som mat. Men några riktiga bloss hamnvi med innan vi gav oss i kast med Svartan och gammal bäckmetarrätt. Maskar på och stryga fram mot än och skjuta ut spötoppen. Låta den korta reven med sitt sänke, krok och mask hjudlös forsvinna ner i det svarta, strömmande vatnet. Följa med. Göra några förföriska cirklar vid höjden. Känna det snabba, beständna hugget! Dra upp! Så gick båckenmet till!

Dock inte denna gång. Erik och jag tillbringade mer tid samman med Carmensita än med spö och rev! Däremellan friskade vi på med pipa och "Shagg'n". I någon mån kunde vi skylla på den närgångna myggen!

På natten började kojan bete sig underligt. För mig. Allt gungade! Inget stöd stilla! Jag förmögna rann ner ur överkojen och ut i Höll i mig. Spyddel! Spyddel! Det var fruktansvärt. Erik tycktes vara gjord av seger virke. Frågade gång efter annan ut i kojans halvdunkel -Hur är rå här? Må ru illa! Jag orkade inte ens svara. Helt utslagen.

Fram på förmiddagen kände jag mig något bättre. Även om födan inskränkte sig till lättuggat Svartivatten. Slak, men dock gångbar, följde jag med nerut Myrådalsjärnarna. Tyckte nog att livet var örträvist. Att Erik skulle klara sig från föregående kvälls och natts rökning. Men hans tid skulle också komma visade det sig.

Strax innan första tjämen, på myren, fanns en gammal "läga" (trädstam) tvärs över stigen. Hit, men inte längre, klarade sig Erik! Stop! Föll framlingest! Spyddel! Spyddel! Aven om jag tyckte synd om honom tycktes mig ändå rävisa ha skipats nu.

På skakiga ben tog vi oss hemt sen söndagsförmiddag. Väl hemkommen klagade jag över "mägsjukä". Män om att komma undan snabbt. Mamma var nämligen skicklig att lägga ihop saker och ting. Att tyda tecken!

Vuxna ville vi nog fortfarande bli. Men att vägen dit gick över rökning upphörde vi att tro. Kan-ske drabbades Erik hårdare ändå? Sävitt jag vet har han aldrig rökt efter detta. För mig tog det drygt nio år innan minnet av upplevelsen vid Svartabodarna bleknat bort. Carmencita hette hon!

På syt n

Att bli med barn kunde ha olika benämningar som ex. i grossess, havandeskap eller i omständigheter. I mitt gamla Liden användes ingen av dessa. Där sa man kort och gott att någon "vörrå på syt n" eller möjigen "vörrå på small n". Ingen svävade i okunghet om vad detta innebar.

Vanligen skedde detta "vörrå på syt n" (det vanligaste uttrycket?) inom äktenskapets hank och stör. Kommentaren stannade då vid "Gu va rölit för dömm!" eller "Äntligenv värrt å nä för dömm!" och dog bort inom några dagar.

Men. Ibland kunde olyckan vara framme. En ofta flicka räkade ut för detta hemtak. Om hon hade stadigt sällskap gick väl detta till nöds an. Men kommentaterna blev lite annorlunda "Att dömn' int si sit fört!" eller "Kahstigara!" och pågick betydligt längre.

Det värlsta scenariot var en mer tillfällig förbindelse där den utpekade barnafadern nekade till gärningen! Då fick skyllret verklig näring och pågick länge. Det spekulerades friskt. "Unnes om int hä å n' Olof ändif?" eller ett ögonvitne "A Marrta sät å 'mä'n ac'n kår sönna liå !" (ladan) eller "Änt' na könnutit sön hu hä sloa å ?" (löpt)

I ett annat sammanhang har jag uttryckt handelsen på följande sätt

Hä va'n Olof!
...
Hä va'rå!
...
Hii sa a 'Lisa å!

N'Olof blänkktå hanni!
...
Toldes int nå anna!
...
Storbompojka!

Hä skullå sitt na ut hä!

...
N'Olof å a Lisa!
...
Å hu på syt n!

Vidskepelse

Anu i min barndom levde den gamla folktron kvar även om den undan trängdes till baka. Framför allt var det de äldre som envist värddade gammal sed och sagen. Egentligen var det inget märkvärdigt med det.

I generation efter generation har berättelser om tecken, tydor, folklig läkekonst, skrock, väsen mm. utgjort ett arv som munligt förs vidare. Ett arv som grundar sig på erfarenhet och upplevelser. Ett arv som överlevt alla utrotningsförsök från statsmakten och kyrka under mer än 700 år. Samtidigt har prästernas predikaningar om synd, straff och ett brinnande helvete bidragit till att konservera den gamla folktron.

Anu i min barndom fyllde berättandet en viktig funktion. Jag brukar hävda att vårt nyhetsflöde rynde tre grader. Från 1 till 3 och där det sistnämnda var viktigast:

1. De nyheter som över en kuststräng radio ofta inleddes med "Sveriges radio Motala..." och gällde hela Sverige.
2. De som formades via de lokala dagstidningarna. Sundsvalls Tidning, Sundsvalls Posten och Nya samhället. Men i huvudsak behandlade de "kunstnyheter". Det var tidsodrande att sända en reporter till Liden.

3. "Mun mot mun nyheterna" dvs. de som gavs och togs vid mobbet männska-männska. Där var de nyheter som betydde något. Som förför värdag och männskor i Liden och dess byar!

Jag påpekade inledningsvis att det var de äldre som fortfarande bar med sig den gamla folktron. De som kunde berätta. Då de (farmor, farfar, morfar, morfar etc) ofta utgjorde "dagis" för sina barnbarn fick dessa sig till livs berättelser som kunde ha sitt ursprung fyra-fem generationer bakat dvs. 100-125 år! Det är med andra ord föga närmilt att den gamla folktron har levtt kvar långt, längt in i vårt sekel.

I det följande återger jag något av det som berättades i min ungdom. I de kretsar där jag växte upp. Som framgått i ett annat avsnitt (Mitt första jobb) hade jag förmånen att tidvis arbeta i olika byar inom vårt socken. Därför vet jag att vissa berättelser återkommer, by från by, men ofta med någon skiljande detalj.

Vissa avsnitt avrundas med en enkel dikt utifrån någon berättelse som särskilt etsat sig fast i mitt minne.

Skogsräet. Kunde även benämnas Milriet eller Skogsfrun. Var helst skogsämniskor möttes gled samtalet förr eller senare in på Skogsräet. Mest i form av antydningar och att någon annan - än berättaren- mött henne. Det kunde vara på jakt, i timmerkojan, vid kolbotten eller vid flötning.

Hon beskrevs alltid som "e gränna karing må svärtråtrå" och -tydigen- en förmåga att vara på flera olika plaister samtidigt! Hennes eviga begär av älskog berörs mer i forbigående. I vart fall så länge barnätron ivrigt lyssnade.

För jägaren förekom hon inte enbart som en vacker kvinna. Ibland uppträddes hon i skepnad av en fägel, en viskning (en vind) eller något annat väsen. Sitt missnöje med jägaren kunde hon uttrycka genom att inget villebräde föll för hans gevär. Det berättas om jägare som aldrig gick ut på jakt utan att först ha offrat något till Skogsrädet.

Mest berättades ändå hur kolare och skogshuggare, i sin ensamhet, fått besök i kojan. Hur hon på allt sätt lockat till älskog. Hur hon vaktat milorna. Hur hon varnat för kast och milbrand.

"N'Allbin" var ett namn som ofta återkom i berättelserna. En man som Skogsrädet tycktes ha ett särskilt gott öga till:

A sätta nā ått på skärrp'n sōm hu jo! Lå mā
n' Allbin mädd'nt kārā nā bra dan äfter åt!
For à viung! Lå stöbban mällå à vā nt klar
öv'r ömn hā vā märå n äller kval' n' Ib! Ann
spöta röm blög'n å! Så hā så!

Hä va båra Köläri'n, FLötäri'n à Höggära' n
sömm dögedå ått! Hu vā tykkestykk'n å!
Män ämsschönt döm fekk sliit' onnt så
hördas alla filia hägå åtter å! Ja hördå dā
allri nām sōm beklagå så för då besöka å!

Män hā va nā könnstitt mā mänischal! Ib! Änn
haddå nā vörå dår nā Mäka, Ellfiskå, Vitbärgå
à Hallschön sömna natt! Hu gått falles fortt
n' damm kärring! Å, att hu örktit mā alla gubbå' n!
N'hördå allri att hu vā sl'et'n å!

Gubbå' n malit nt hā honnå ne ti sl'af'n förr'n hu
vå dår! Å, n' Allbin, stakkar' n, hann nt ti kójja' n' gäinng!
Hä bár stå sömna köl'bott' n! Oppätter nā nägräner!
Hu vā nt nog n' damm kärring! Å! Tog tellfällå ti
fl'ykt n' lita här å van! Söm hā värnt!

Att hu skullå hā hönmå röntt ti alli plässer på e å
sömna nätt troddå jå allri på. No förr hā n' va lit n

månn no visst n vägå' n milla plässan! Så hā så!
Å ti mörkrå! Å öv'r blömyra' n! Å ti snönn!
Hä vā niumtng sömnn innt stämmdå ti historia' n!

(Hu gått ha flera sysster!)

Tecken och tydor. Det fanns många tecken att lägga märke till. Tecken som på olika sätt gjorde det möjligt att indela året i allt finare delar. Växlingen varme-köld, lövträdens knoppling resp. lövfällning, flyttflugor som kom och for, bärmodnads etc. bara för att nämna några.

Så småningom kopplades åkerbruken till dessa tecken. När var det dags för "Vårannå, Slättannå, Parannå à Skölånnå" dvs. tidpunkter när jorden skulle förberedas/så/sättas, släs och skördas. Den första Bondepraktiken, eller väderboken som den också kallas, kom i sin första upplaga ut 1508 (på tyska), men översattes så småningom till svenska, och kom att få stor betydelse för jordbruksfolket.

Tydor var kopplat till mer udda företeelser. Fåglars uppträdande, syner, drömmar, varsel, kometer, förmörelser, egna speciella upplevelser och annat. Några exempel från Linden:

-Lappar man kläder medan man har dom på sig syr man på sig fattigdom!

-Hör man drypkrikan (spillkrikan) när man är på jakt bryder det otur!

-Tre pigor ville ta reda på med vem de skulle bli gift. På midsommarmatten gick de till en ångslida där de klidde av sig makna, klev upp på ladcket och satte sig att lyssa. Den ena hörde ljud som påminde om när man plöjer och blev såsmältningom gift med en bonde. Den andra hörde hur det slamsrade och slog och blev gift med en smed. Den tredje kunde inte höra någonting och blev följaktligen ogift dvs. "ganumjänna"!

Det finns ofta tecken och tydor med olika innebörd. För den som vill veta mer hanvisar jag till min smässkrift "Sant och osant LIDEN" 3/1988

Vitter. Det sannolikt mest omtalade väsendet. Flera benämningar förekom: De små, De grå, De osynliga.

De levde som maniskor. Livnärde sig i huvudsak på boskapsskötsel. De bodde under övergivna skogskojor, fibodustigar, ladugårdar, stenar eller andra tjanliga ställen. Blev de allt för störda, av maniskor, flyttade de till en ny bostad. Det var vid dessa tillfällen man kunde möta ett vinterig. Då galldé att hålla åt sidan. Att inte gå i vägen.

Vitterna var i och för sig inte onda om de bemöttes med respekt. Men hade de störts så till den milda grad att de tvängades flytta far man förstå om deras "stubin" var kort. Konsekvenserna kunde bli nog så påtagliga. Ett kreatur eller en häst kunde gå bort sig på skopen! Eller gå ner sig i ett myrhål! I värsta fall kunde fridstötaren, den som inte lämnade stigen fri, få sig ett duktigt vitterbett i nacken!

Bodde man då i sockrens nedre del fanns bara en räddning, Jonke Ludvik i Bodackel. En av mina berättare tvingades till detta en gång.

Vitterkorna var eftertraktade. Den som kom över en sådan kunde skatta sig lycklig. De mjölkade nämligen alltid karlet fullt. Oavsett hur stor det var! En berättare har beskrivit hur han en sommarmatt suttit uppe på Brattberget, strax öster om Väckesjön, och lyssnat till lockrop och skallor neråt Backsigen till. Då ingen boskap fanns i detta område det här året försög han att det var vitternas lockrop, "köning", han hörde och att det handlade om vitterboskap. Enligt egen utsago blev han lange sittande och lyssnade till "de grå".

- Hå va na Himmelskt å höra nå!

Från soeknens övre del finns upptecknat något så ovanligt som text och melodi vilka sägs ha använts av vitterkvinorna när de lockade in boskapen. Det sägs vara en kvimma, som levde under 1800 talets senare del, som gjort uppheckningen. Texten lyder:

- A- grimme, Vacker geta, Härsamma, Svart framma, Morsmora och Haren, Salbergen å Hoppen, Blackstadius å Kämpen.

Manniskor och djur sades kunna bli vitteragna dvs. själva bli en del av vitterskaran. Fritagning kunde ske genom klockringning men sakrare sades vara att korslägga, eller skära in kors, eller sätta (egg-)stål vilket bidadera skyddes av vitterna. En båverskalle uppspikad på vitterplatsen sades också utgöra ett effektivt skydd.

Var vitterna kom ifrån var föremål för skilda spekulationer. En version saade att de kom från Adams första hustru Lucia. De förökade sig så kraftigt att Gud domde både Lucia och hennes avkomma att förla osynliga till domedag. En annan version gjorde gällande att Lucia en dag fick besök av Frälsaren. Barnen var oväntade och smutsiga. Maria skändes och gömde undan dem. Frälsaren förklarade då att de gömda skulle förla osynliga.

Det som gjort mest intresset på mig ifråga om vitter är ändå min egen far och hans uppträdande när vi under våra otaliga jakturer steg in i någon skogskoja för att tillbringa natten där. Han halsade alltid hövligt

- Goda i stugā! Vi behövā tak över huvvā!

Långt, långt senare fick jag klart för mig att det handlade om hövlighet gentemot de vitter som med stor sannolikhet bodde under kojan. De väldiga skogarna alla skrymslen, mörker, ovaler, ljud etc. var inget som förmålde rubba min fars lugn. Just därför har hans beteende vid insteg i gamla kojor gjort ett så djupt intryck på mig!

Så till berättaren som tvingades uppsöka Jonke Ludvik på grund av att han inte gick ur vägen för ett vitterå. Och blev illa biten i halsen.

N'Jonka Ludvik va fallā dukkti'n.
Tog han önnū allā dörrun sömm' ut
Dokktorn klara å.

E hela kronā kossti nā.
N' Olli tykkri hā va bellet ändā.
Vittra va nt å lekā mā å!

Hånn bördā allti'n mā å titi'r römm
stunn ditti ögi'n å mummlå
nämting för sā schäl..

Sinn tog'n n'rekkti'n klömk
börrti n dämm flässkå
döm gätt hā mā sā.

Svaljdā åtamu nā gängng r
Himmeli mā öga'n å huskses.
- Hå fā dögā! sLog n åtter mā.

Där'nā hörnskåpå hadd'n gräjja'n
te jára smörninga ått'n Olli.
Ti brunā börcker å flässker.

Hörr hånn mättå å blånnā
fekk ing'a mämnisch si för dā
förschvånn kraft' n sa n!

Männ stärt gätt å väral Å va!
Hånn fekk ju allis röm söm' ut
Dokktorn klara å!

N' Olli gatt dit öm'n äftå.
Illsi vitterbet' n ti hälls n.
Hå va nt nā för Dokktorn.

Hånn gatt ta telL kniv'n å!
Drog n åtter hals'n ått'n Olli!
- Hå tör no behövvs! lá'n tell.

N'Jonka Ludvik va'n dukktie'n jävel!

Skrock. Finns också i vår moderna tid om än inte lika utbrett som förr. Att hästkon och fyrkloven bringar tur vet de festa. Likaså att nycklar på bordet eller en sonderslagen spegel innebar otur. Och vilken bilist förvisar sig inte, och spottar tre gånger, när en svart katt springer över vägen.

Att gå under en steg undviker vi. Varför vet vi inte riktigt mer än att det ger otur. Förr hade denna stege, rest mot en vägg, en mer precis betydelse. Samman med vägg och mark bildas en triangel (retal) som i sig är en symbol för treenighet. Att passera detta "rum" tydde på förakt för det helgade och kunde därför skada den djärve som valde att gå igenom.

Ugglas var Dödens egen budbärare. Hennes karakteristiska late " klavitt, klavitt, klavitt "

tolkades som att klå vitt dvs. svepa lik.

Torsdagen var de kloka gubbarnas (och gunmornas) dag, eller snarare natt. Deras magiska botande ägde mer än dels rum på torsdagsnätter. Det var Guden Tors dag. Askans Gud och därtill bondens skydd mot onda makter.

Den som tog de tre droppar blod som "kvallslippan" (fladdermusen) antogs ha, och strök dessa över sina ögon blev, liksom kvallslippan själv, seende i mörker.

En häst kunde skadas om man stack en kniv i dess fotspår. Hästen blev då halt.

Att spotta i handen ökade styrkan. Det gör vi än i dag när vi står i begrepp att lyfta något tungt. Att spotta på en mettkrok hätttrade fiskehockan. Och gör så än i dag. Om man därtill läste följande ramsa var fiskehockan given:

-Abborri! Abborrnok! Nappa på min krok! Du rycker jag drar! Få se vilken starkare var!

Jaktrock är helt utrotat idag (?). Samnolti beroende på alla förmärliga hjaipmedel, och vapen, som kommer till användning.

Förr omgårdades jakten av skrock. Själva jakthockan, jägaren, bössans kraff, bössans tillverkning, "god dod" i bösspijan, skydda bössan mot förgöring från avundsjuka, skogsräts olika krav, extra tillskott till bössan är bara exempel på några områden som var för sig påverkade jakten.

Metoderna för att komma till rätta med det ena och det andra varierade. Bland hotemedlen möter man ofta tretaket. Tre bloddroppar från en människa. Tre droppar blod från tre olika djur. Tre nyror dödmull från en gravplats. Pulveriserade dödben, likkistspik och att lisa något ur Moseboken är exempel på andra medel.

Hästen betraktades långt som ett heligt djur. Foljaktligen fick man inte själv slakta sin häst och äta av köttet. Det senare känner vi igen också från några decennier bakåt. Det berättas att en bonde i Lidens, på 1850 talet, inte bara slaktade sin häst utan tog vara på kött och hud. Handelsen väckte stor uppriärtsamhet och blev bonden till stor skam. För att ytterligare förhåna honom diktades en visa som började på detta sätt

- I Lidens socken en bonde bor, familjen

Han harer slaktat sin gamla brok, familjen

Att en orm, boende under ladugården, betydde tur för gården kan synas märkligt.

Strömkarlen var inte lika plåtiglig, närvärande som Skogsrä och vitter. Kanske beroende på att Lidens fram för allt var en skogssocken men å andra sidan utgjorde ju fisket med lax- och siknot liksom flottning tidvis tunga inslag i sysseställningen. Men visst fans han. Strömkarlen. Det var aldrig en han. Kvargubben eller Saggubben var andra namn på honom.

Han finns i storians (Indalsälvens) forsar, edor och strömmar. I närheten av de mindre åarnas kvarts- och sädgammrar. I de större bäckarna. Vid sjöar och tjärnar trivdes han däremot inte. Kanske beroende på tysnaden. Hans musinerande på "gigan" (ett violinliknande instrument) krävde målahända de hjud, den inspiration, som rinnande, porlande vatten gav ifrån sig.

Strömkarlen beskrevs alltid i termer av ondskefull. Vid olyckor och dödsfall längs strömmande vatten ansågs alltid Strömkarlen ha sitt finger med i spelet. Ikke kyrktagna kvinnor (gammal akt där en barnaföderska tas emot av församlingen) löpte särskilt stor risk att dras ner i strömmen till Strömkarlens rike.

Mest förknippades Strömkarlen med spelmannen. Fler kända spelmän sades ha lärt sin konst av honom. Hört hans lockande, skickliga spel i skymningen. Men lärdomen hade ett högt pris. I utbyte tvängades spelmannen lämna sin själs salighet.

Strömkarlpolskan var okänd till namn och melodi. Den innehöll magisk kraft som lockade spelmän och dansande ner till ån. Ner i det kalla strömmande vattnet. Till Strömkarlen och hans rike. Det berättas att även icke dansande hade svårt att sitta still när den magiska polskan spelades. Då den var okänd till namn och melodi gick det inte att skydda sig mot den. Gamla, kloka mämniskor visste dock berättा att när spelmannen holl fiolen mot bröstet, i stället för under hakan, då handlade det om Strömkarlpolskan.

Det har berättats för mig om en spelman som ville bryta sin överenskommelse med Strömkarlen. Aterfå själens salighet. Något som Strömkarlen inte gick med på. Straffet blev hårt. Mitt i den beryklade polskan fortförade spelmannen minnet. Kom inte ihåg hur polskan slutade. Kunde inte heller få fiolen från bröstet. Han twängades spela sig till döds.

Annu i min barndom var de lätt riknade som sammade i storå. Det svarta, strömmande och aldrig kyliga vattnet avskräckte. I all sin mäktighet gav storå, med ständiga timmernassor på sin rygg, ett nästan hotfullt inträck.

Vad passar väl bättre än att läsa dikten Strömkarlpolskan avsluta detta avsnitt

N'Hälmner va som förbrott.
Fjol'n därra där 'ni hämn'r' att 'n.
Strik' n fl. ög' som n lärtkväng
öva strång' n.
Hia geck' innt te settå still!
Alla gått öpp på göLval!

Dräning i tjoo å stämmpa.
Jannta n hōll ti kjöll n å skrek
nå röm fl. ög i våra
på stärkt hämmer!
Svett'n rann ti strömmar.
Hä likn' ut nämnteng!

Hä va'n OL Ers sön sag i först.
- Häll käft' n gubbjavel! skrek n
å suona att annrä halla.
Tona'n fl.ög sön bäljetinger å
fölkä diunså sön tok' a
N'Hällmer va sön furbitt!

N'störvöxx'n n dräng hörtå att'n
- Häll käft' n gubbjavel! skrek n
å suona att annrä halla.
Tona'n fl.ög sön bäljetinger å
fölkä diunså sön tok' a
N'Hällmer va sön furbitt!

Männ n'OL Ers ga sät' sät latt å.
Högg fio'l n ur hämnran ått' n Hällmer
i slögn ti däckärm' n sa flisa'n rök!
Allä gatt stännä öpp. Stännä å si
va fiens vā å fälä!
N'OL Ers stog bärå å hästä

Männ n' Hällmer sink hop på golvä
å bärå skaka å svettes å frös.
Mätn slapp änddå spela hal. så
å dra mä'r ånnrä'n ut ti Storän

Uti Storän där Strömkär'n sät
å skär tannrä'n ti mörkrå!

Baran var ett annorlunda väsen. Snarare en kraft. En kraft som vissa mänskor kunde städsla i sin tjänst. Baran sades "dra till gårds" det ägeren önskade. Ett Lidens svar på Österens Aladdin med sin underbara lampa? Skämt åsido. Den som lyckats städsla Baran i sin tjänst behövde inte oroa sig för sitt uppahale.

Men Baran hade också sitt pris. Det handlade om att brinna i helvetet istället för Baran när den yttersta dagen närmade sig.

Barans synliga skepnad var ett gammelstan. Vanligen svart-grått. Ett nystan som tillverkats under några (som regel tre) torsdagsnätter i rad. Det bestod av nio olika sorters spunnet garn med tillstsats av tre droppar blod från vänstra handens lillfinger. Droppana skulle tillföras nystan under en av torsdagkvällarna. Helst i en korväg och ned i manen i nedan. Till denna ritual hörde också en ramsa som gick ut på att "... Om Du spring för mig på jorden må jag brinna för Dig i Helvetet..."

Jag har bara hört talas om kvinnor som städslat Baran i sin tjänst. För några är sedan samtalade jag med en gammal dam i Liden. Värt samtal förde just Baran och några kvinnor som, ännu i min barndom, saides ha haft "krafen" att städsla Baran i sin tjänst. Alfaret i kvinnans berättelse var intet att ta misse på. Inte heller hennes slutord som löd:
- Håll innt på å rota i rå hänna! Hä följ' nt na gott mi rá!

Jag har lytt henne. Det får vara en sak mellan henne och mig

Oknytt. Omfattade sådant man såg eller hörde, vanligen på kväll eller natt, utan att få någon naturlig förklaring VAD det var för något. I och för sig ansågs det oknyttiga ha koppling till något av de områden jag berört tidigare.

En vanlig uppfattning var att det var de osynliga som på olika sätt visade att de ville ha sina dominer i fred för mänskor. Missnöjet kunde komma till uttryck på olika sätt:

- Att eldbränder uppförde sig underligt! Att dörrar öppnades och stängdes! Eller att det plötsligt började ryka in i kojan! Eller fortseg på den obehödda vinden!

I Liden ansågs bland annat att " Männ skö svärå å förhåanna må då grövstå ol. n kann finna på allrä jupest nere ti Hallvetål". Då blev man av med det oknytt!

Varsel. Utgick ifrån att vissa mänskor hade ett slags "inbyggt" väsen av nästan andlukt slag. Hos vissa var detta starkare och hos andra svagare. Det var naturligtvis inget som marktes på något sätt.

Det yttrade sig så att de kunde försäga vissa saker som exempelvis:

- Hä kömm n'kar!
- Hä kömm e männisch! (kvenna)
- Hä kömm främmen! (besökare)
- Hä kömm näl! (något obestämt)

Det sistnämnda har jag själv mött i samband med jakt. Att vissa har en inbyggd "radar" som förvarar långt innan detta "nä" visar sig. Jag bortser då från de teor (smäfaglar) som alltid tar till inför förändringar i närområdet. När jag installerat mig på ett pass vänsas de en liten stund för att därefter acceptera mig som en del av sig och sitt och tystna. Börjar de vänsas igen är det alla skäl att se upp. Då har något annat inträffat. Att lyssna på och iakta, bland annat smäfaglar, var något min far tidigt lärde mig.

Maran. Var en människa som under natten förvandlades till mara och märred andra människor eller djur. Vissa människor var mer utsatta för maran än andra. De vaknade ofta på grund av andnöd, svårigheter att andas. Maran satt, eller hade suttit, på deras bröst. Mardrömmar var ett annant tecken på att maran var i faran.

Vissste man namnet på den som förvandlats till mara var det bara att ropa det. Då försävann maran i en blink.

Men det tillhörde ovanligheten att man vissste namnet. Det gällde att skydda sig på andra sätt. Så kallade marnuskor (frisiga utväxter på tall och björk) var det mest effektiva motmedlet. Spikades en sådan upp över sången höll sig maran på avstånd.

Hästar var särskilt utsatta. När en häst stog skräkande och svettig i spänna visste man att den ridits iåt av maran under natten.

Ovanstående lilla översikt från Skogsrået till Maran är bara en liten, liten del av den gamla folklivet. Den som bland annat handlar om visen och osynliga. De som sannolikt jägats på flykten av efterkrigstidens alla moderna teknikalier. En utveckling på gott och ont. Den för oss, på brukdelar av sekunder, över hela världen, men har samtidigt rystat berättandet från generation till generation. Låt oss hoppas att det är tillfälligt.

Min jägarskola.

Bläddrar förstört i sonens Jägarbok. Den som används vid Jägarexamen. Rubriker som Ekologi, Arkannedom, Viltvard, Konsten att skjuta, Vapenavett mfl. passarar förbi. Läser lite här och där. Imponeras av alla nyttigheter en ung, blivande jägare får sig till livs.

Tankarna söker sig tillbaka. När sextio år i tiden. Till mitt eget inträde i jakt och jägarliv. Hur förbereddes jag? När varken Jägarbok eller organiserad Jägarskola med Jägarexamen fanns!

I det följande skall jag berätta lite grand om det.

Manniskors forutsättning var helt annorlunda vid den tiden. Fortjänsterna var små. Arminskone för arbete och torpare. En dagsförtjänst höll sig kring 10-15 kronor. För många utgjorde jaktoch fiske- ett viktigt komplement till sjävhushållningen.

Det stora flertalet jägare var födda och levde på landsbygden. Skogsvana följe dem sedan barnsben. För min del började det redan före skolbilden. Att tidiga söndagsmorgnar, innan det var dagstid, få följa pappa uppå Dacksjön eller Väckesjön var en upplevelse bara det. Att höra honom berätta om vad vi såg och hörde. Att få lyssna till ett buktande hårdejv, kanske se en skymt av jössé, se hur pappa höjde bössan och höra den korta, snartiga knallen. Höra drevet komma närmare och sluta vid oss.

Tretton år gammal fick jag överta ett av pappas två hagegevär. En dubbelpipig belgare med kaliber 16. Inköpt omkring 1920. På sidan av gevärshalsen, bakom hanarna, fanns en gravur av drivande hund med två harar före sig. Den dagen glömmer jag aldrig. När jag höll det långa gevaret i mina händer och siktade längs den gråblå pipan. Fann det silverglänsande kornet mellan hanarna.

Jag kan försäkra om en och annan rykner på nisan. Tycker att mina föräldrar var oansvariga. I årtietheten namn var nog mamma måttligt road av tilltaget men pappa ställdes krav. Krav som det gällde att väl uppfylla.

Jag minns särskilt exercisen med att spänna hanen hjudlöst. -Knäppå tå hanen i hor'nt hemma ti skog'n! var hans motiv för övningen. Med längfingret höll jag in avtryckaren (den framre för höger pipa/hane) samtidigt som jag med tummen spände hanen. När den nätt spänt låge kunde längfingret slippa avtryckaren. Nu var hanen spänd och gevaret klart för avfyrning. För att återställa till nolllage galldes omvänt ordning. Först tunnen på hanen (halla den), längfingret tröck in avtryckaren varefter hanen, varlig, kunde fallas ner i nollige, utgängsläge. Övningen kan läta enkel, och var det också. Dock inte för små barnhänder.

Att rikta gevaret i stället för sikta, och med båda ögonen öppna var inte heller lätt. Att automatiskt få upp gevaret i rätt skjuläge. Att följa villeträdet med "ena" öga medan det "andra" sökte rätt skottfille dvs. fri sikt. Att bedöma avstånd och framförhållning. Att låta det vilda "Springa på så sköttai" som pappa uttryckte sig. Det behövdes mycket träning innan sambanden avstånd/framförhållning klarades. Till mitt försvar vill jag dock framhålla att bissan och jag ännu inte satimde överens. Storteknässigt. Därför var det nog si och så med träffsäker-

heten till att börja med. På mål som rörde sig. Det blev åtskilliga skott - Milli tömpå å skogn !

Första haren glömmes jag aldrig. En Trettondagsafton med ovanligt lite snö. 15 grader kallt. Sommarvägen upp mot Väckesjön. Vid Stenbron tog vi basvägen som gick söder om Bybäcken mot Vitmossamyran. Strax hitom den fick valpen god lukt i nosen. Ivriga svansviftningar meddelade oss att det var rätt lukt. Hare. Hetsigt påstöck! Drevet gick mot Skorvijärnarna till - Så kvar här'n du ! sa pappa och försämrade efter drev och valp.

Och där stod jag. I mer än två timmar. Tuggade på några torra hårdbroddar som jag slängt ner i rockfickan. För värimens skull. Men det hjälpte inte mycket. Fingrarna kändes näst intill stelfusna inne i de stora vantarna.

Plötsligt! Hörde några klös i skaren uppå höjden öster om mig! Fick av mig vantarna! Spände bilda hanarna! (välsignade exercis hemma i köket). Plötsligt bara fanns han där! Mellan hanarna, på komet. PANG ! PANG!

Det var första haren. Både för mig och valpen. Vem som var stoltast vet jag inte.

Nästa steg var att ladda egna hagelskott. - N' skö läri så från grönt! var pappas motivering till detta. Även om köpta, färdiga patroner användes fanns tillbehören kvar. Krut, förledning, hagel, papphyisor med knallhatt och kulring (för 16 kalibers rundkulor). Varförter upphörde pappa att kontrollera mina laddningar.

Då holl det på att gå riktigt galet! Fick för mig att förstärka effekten genom att avsevärt öka krutmängden. Vid skott mot en hare, strax norr om Dacksjödammen, holl inte läsanordningen utan gevärret blev till tre delar. Pipa och undersycket föll till marken medan kolven var kvar i min hand! Där var det nog nära ögat! Arg som ett bi såg pappa till att jag gjorde om övriga patroner. Det var nära till husrärest! Val fortjänat i så fall!

De gamla talade ofta om skogen och dess "skaffen". Om vikten att värda detta. Ingen hade hört talas om Ekologi och Viltvård men de vissste alltför väl vad ett för stort uttag innebar. Några exempel kan belysa detta.

Efter den första haren ökade naturligtvis mitt jakintresse. Allt oftare började valpen och jag själva utforska närskogarna. Pappa, som visste på ett ungefärligt, var hanma fanns förtjöd oss att gå på vissa områden - Ha å e skaliga hona dän n ! Hu skö våra kvar !

Att skjuta tjäder på vårspel ansågs inte vara något fel. Däremot fick det inte ske förrän i slutet av vårspellet. - Påmingå skö våra överstöka förrst ! var förklaringen.

Vissit kan man tycka att, i vart fall det senare, vitnar om en dubbelmoral. Inte skjuta förrän parningen var sakerställd men val på olövligt tid! Men det lag praktisk viltvård i resonemangen. Skogens skafferier måste värdes! Jaktröket var inte så stort heller på den här tiden. Arbeta veckan mättte sex hela dagar. Ofta tunga jobb. Vilodagen behövdes för vil. Få idéer "flångå i skog n".

Fenton är gammal var det dags för första älgjakten med eget gevär och pass. Naturligtvis var den gamla 16 kalibers belgaren min följeslagare. Nu med två rundkulor i loppet. Förväntningarna var stora.

Jakttiden var tre dagar. Ingen begränsning av tilldelning. Det var i och för sig inte heller nödvändigt då det var smärt om älg innan första halvan av 1940 talet. Lägg därför till att gå i värsta fall vidsträckta marker vilket kunde innebära långa avstånd mellan passkryttarna och ofta halvtidare som kunde driva 10-15 timmar och mer.

Det var en jakt helt annorlunda än dagens. Några skogshjälgar fanns inte. Inte ens Slittmovägen. Inga sofistikerade älgrögrare. Bara ben, axlar, och i hästa fall, en tråmes. Inga radioapparaten. Måste ett neddelande lannas till någon passkrytta var det bara att gå i värsta fall 5-6 kilometer. Inga repetertsudarsare. Bara 12,7 eller 16 kaliber. Smått om älg.

Det vassaste vapnet ansågs nog vara kaliber 12, 7 Remington. Ett enkelskotts gevär med god trivssäkerhet upp mot 100 meter. Däremot kom dubbeldelgevär i 12,7 x 16. Längst ner på skalan kom slathorrhade hagegevär typ min belägrare 16 x 16 där avståndet nog inte borde överstiga 40 meter. Naturligtvis handlade det bara om öppna riktnedel. Det skulle droja några år till innan de första repetertsudarna nådde våra trakter.

Inga kylrum fanns. En fallit älg passades, fläddes, grovstyckades och hängdes upp i de kortsilhängar som man än idag kan stöta på här och var i skogen. Efter några dagar, om väder och vind tilltal så lång hängning, bars köttet fram till jaktsugan där det delades.

Kamouflagekläder var okända begrepp. Likaså Goretex, Helly Hansen, Chevalier och vad nu dagens kläder består av. Jaktkläderna var blåbyxor med någon avlagd kavaj till. Stövlar eller Skafatkängor på fötterna.

Även om vi fiktiskt hade en jämtbund och en grihund i värt lag dominerade nog korsningarna. Gråma då med stövralbod i. Det ansågs garanterat och förstärka jaktegenskaperna. Vi kanske ler åt detta idag men kom ihåg att en hund kunde tvinga följa ett spår kilometrers innan den fick först kontakt med älg. Så vidsokt var sallan de jämtbundar och grihundar som fanns.

Jakttiden var tre dagar. Måndag, tisdag och onsdag. Vi gick till vält "högkvarter" på lördag- förmiddag. Installerade oss där. Tidig söndagmorgon spärades och ringades eventuell älg. Det häntade nog ibland att jakten både bördjade och slutade då. Gällde att passa på. Det var som sagt smärt om älg.

Värt jaktag -Husåsätra- var ensamma inom ett område Dacksjödammen - Storbacken - Storvätter - Lomman - Svartjärn - Backsjön - Dacksjön. Det var bara i den sydöstliga delen av området vi kunde stöta samman med ett annat lag. "Fl. Lyggåra" dvs. Flyggelet.

Trots att den gamla älgjakten kunde vara ett enda silt händer att jag saknar den !

I takt med att älgtämlingen ökade strömmade nya jagare till. På det område där värt lag (10-man) jagade ensam under första halvan av 1940 talet finns idag 10-12 lag (ca. 100 man) Med alla moderna hjälpmidell! I länga stycken plämmer jakten idag mer om en militärmanöver än - jakt

Skogsvanen grundlades tidigt. Liksom att se och höra och ta sig fram tyst! Viktiga egenskaper för en jägare. Enligt min mening är snävlijaktens grunden för all jakt. Och särskilt då jakten med drivande hund. Utöver se och höra och ta sig fram tyst, lär man sig markerna, rätt beteende på passet, och att möta detbara är en hare, råv eller ett rådjur.

Nytigheter som kommer väl till pass när det handlar om algjakt.

De gamla jägarna hade också annan lärdom att ge. Lärdom som vi idag ler åt men som fördes vidare från generation till generation av våra förfäder. Delvis kopplat till skrock, tecken, tydor etc. men åtskilligt är lika giltigt nu som då. Några exempel kan belysa detta (Jag måste anknyta till vårt gamla mål dvs. som jag hörde det berättas. Det känns inte rätt annars)

1. Si tell att du ha skog'n båkäterr nä du leta passa!
2. Gämme'l börj nt förm närvaka hörs å! (gamla tjärdertupper, närvaka-rödhaken)
3. Bässti sköttä ha 'ru allri släfft!
4. Lätt 'nt hora då tå bliinspelä å! Gämme'l n' illvar! (blimspel=korta, glesa spelsekvenser)
5. Ha tåläm! Jura ha gött öm å domni!
6. Nå ru smyg på fögel'n. Jömm öga 'n!
7. Hunn bli nt batter ånn va du å!
8. Kömm hög. Hä å förrsti sköttä sön jäll!
9. N'kin allri gå för säktå på slagä! (spår, vittring etc.)
10. Hör'n tetän skälla nä'n å uta å tijvjaga jett'n si opp! Hä komm namm! (tetän=talhitta)
11. Må'n halvstövar passa nu på baksprö! Å schut ått kväll'n! Äller da 'n ättter!(bakspör=utspår)
12. N'å imng'n skytt ömm'n innt fimm på ekkorr'n milla öga 'n!
13. Hör'n drypkrika bety nä otur! (Drypkrika=spillkraka)
14. N'jätt stå väl tell må di osynligå ömm n'vill ha go' a jakktlykkäl!
15. N'skö kassia'n slann, äller n'snusbuss, över axxla inna n'gå ti skoggs (till Skogsretet=fä tur)

16. Ett gevär som inte gick rätt antogs ha "skämts" dvs ha förgjorts av någon avundsam mänskliga. Förhöringen kunde dock lösa genom att -Hälla glöököl eller het-isskå jönöp pipa! (glödande kol eller het aska).

Jaktmötet är många. Algjakt i all åra men det är ändå snävlijaktien som gett mest. Men av natur- och jaktupplevelser. Att få ströva fri. Följa hundens arbete på nära håll. Gemenskapen. Jag hade förmånen växa upp med en far som kunde jakt. I alla dess former. Och som berättade för mig om gamla tider. Han finns i följande rader.....

Angelägen, försiktig väckning
- Klockan är tre!

Gräkall gryning
Manens bleka skära
hänger på isig novemberhimmel.

fåbodväg i mörker.

Hastiga vingslag
I stelnat mörker flyr
en ensam jarpe vid Loken

Föröjd av ivrigt hundskall.

Den gamla dammen
Muntern porlande vatten
finner väg och försviner

in under tjämens nattgamlia is.

Dagern har hunnit fått oss
En enslig spärfåpa letar sig
villradigt ut över den gamla kolbotten

Försviner i gnistrande vithet.

Unghundens hetiska pästicke
Drevet som buktar snävt
irrimfoststat syd

strax ner om Lanysten.

Sotig burk
Lägors tveksamma sök
över frusen, fet ved

Dofthen av kaffe och tobacck.

Femtio år senare
Allt star levande fram för mig.

Krumelurer.

Min barndoms krumelurer var varma, vänliga och underfundiga. Människor om vilka många historier berättades. Historier som överlevde dem själva.

De låg ingen till last. Arbetade och slet som alla andra. Hade den där fina egenskapen att kunna se det roliga i sivialt stort som smått. Och fram för allt att kunna återge det med egna ord. De var inte alltid snälla. En och annan elakhet kunde förvisso komma. Men även den fängande ofta själva poängen inte sällan i själva slutklämnen.

Ett bra exempel på en sådan Liden-historia är följande om två bröder som levde tillsammans på sin gamla fädernegård:

Den ene var fräck och framfusig. Tog för sig. Gård, jord och skog. Den andre levde som ett inhysesjön. Skygg och kuvad. Rödd att synas och vara till besvär. Trots att han hade summa rätt till hemmet.

När den senare dog kände den framfusigene en viss ånger över hur han behandlat sin bror. Beslöt sig för att hissa flaggan på halv stång! Att för första gången hedra honom! Han gjorde fast flaggan i linan och böjade längsamt dra upp den. Då lär den döde, som stog lik i bagarstugan, ha öppnat fönstret och ropat:

- Jär då inngå besvär för menn skull å!

Nästan alla krumelurer hade en egenskap gemensam. De var "olhit n" dvs. snabbtänkta och fann aldrig rätt ord! Där till i rätt ögonblick!

Just när jag skriver detta slår det mig plötsligt att min barndoms krumelurer är i stort sett okända för dagens Lidenbor! Krumelurerna var barn av sin tid och dess villkor. Så amorturda än vår tid. Men jag skriver om Mitt Liden och min tid. Och där fanns Nikke, Pelle, Ernst, Stinus och många, många fler! De hörde till min barndom och uppväxt! Var en del av den!

Nikke blir en given startman om man som jag är född i själva Byn. Tillsammans med systrarna Märta och Dagmar drev han en av byns tre handelsbodar. En finurlig och klurig man. Jag kan se honom, i den lilla butiken, hur han står med baken mot kaminen. Handerna på ryggen. Hur han, ibland, tar till sig flaskan med Salabrim, håller en dropp på pekfingret och för upp det i vardera näsborren. Andas in. Djupt. Huruvida det berodde på tät näsa eller något annat vet jag inte. Men Nikke talade lite grand i nisan, och stötväs, vilket bidrog till att förhöja hans originalitet.

Historierna kring Nikke är otaliga. Dock inga "frunimmershistorier" även om ryktet förmälde att där fanns någon som besökte honom när det pockade på. Hur det nu var med det vet vi inte. Hans stora passion var trav och i yngre år smisväktjakt -med tillbehör.

En bybo gick förbi handelsboden. Fann Nikke stående utanför. Med händerna på ryggen, huvudet litet på sned och blickande uppåt. Mot himlen. Bybon stannade naturligtvis och såg uppå även han. Men kunde inte se något. Frigade därför.

- Va stå nu å titträ på Nikke?

Nikke står länge tyst. Utan att svara. Men så kommer det:

- Ja stå å fönneder! Hör här skö gå för a Jungfru Maria nu nā'n Rikkhard å på väg opp ti'a? (Rikkhard, en omtalad frunimmerskart i sin ungdom, hade nylingen avlidit.)

Det var långt mellan gångerna Nikke var sjuk, dvs singliggande. Men nylingen hade det intrifatt. Om denna märktiga, och ovänliga handelse, berättade Nikke efteråt,

- Hä å unnerlit! Nå ja, la mā på kväll'n va ja fressk!

Mann näj å vakun på mara'n va ja själegenes!

Trav var Nikkes stora intresse. Gärna följt av ett besök på restaurang Runan, i Sundsvall, för intagande av god mat. Goda drycker inte att förglömma. Vid bordet intill sitter denna kväll två stadens Herrar som överlägset beställdde in menyns dyreste ritter och vinlistans dyrtaste vin. Och naturligtvis den förmästa cigarrerna.

Nikke ville inte vara sämre. När hovmästaren uppvaktade möttes han av orden:

- Ja ta'r sanna sonn hårren han!

De båda Herrarna gjorde sig, högljutt lustiga över "bonniyvar som åter kaviar och dricker champagne!" med flera nedslitande annärkingar. Nikke lät sig inte bekomma. Åt och drack i godan ro.

När de båda Herrarna fick notan blev det lite pinsamt. De hade inte tillräckligt med pengar för att göra rätt för sig. Efter mycket ackorderande fick de anstånd till morgondagen med resterande befolkning.

När det blev Nikkes tur att betala notan tog han upp en tusenlapp ur portmonian. Hovmästaren kunde inte växla. Nikke bad honom vänta. Reste sig och gick fram till Herrarna och frågade om de möjligens kunde växla den vilket de naturligtvis inte kunde. En tusenlapp var mycket pengar vid den här tiden. Nu kunde Nikke stuka till de båda Herrarna:

- Ja kann unnes hörri här känns å spela Härrer uta na pinninger?

Stinus var lagd åt det filosofiska hället. Hans betraktelser hade ofta anknytning till Bibeln, andra världskriget, eller "sistā släggi ti Hilberdongs dal" (Hilmaledons dal). Sniatorpare och dagsverkare. Har själv arbetat tillsammans med honom i såvä "Parånnā" (ta upp potatis) som "Skölanni" (troskning).

Olika insamlingar pågick ständigt för att hjälpa människor i krigstrabbade länder. Fram för allt våra nordiska grannar. Den här gången gällde det Norge. Även Stinus fick besök av några beskräftiga och vältaliga damer som var ute i detta vallovgiva ärende. Om besöket berättade han själv senare.

- Dom komm å villa ha panning! Te folkå å båna som svallt! Ja sa ått domm, att n' spann påter kann e fi! Ha jalpi folkå här! N' panning annvåns härta te å kópi e choklakakå fört! E kaki som skeckkes ti Närrjå å deles ut ti ongan! N'bit var! Sann å rom likå hongri ijäm! Hå å Marrabo e jalpi!
Na påter villa' rom intå ha!

Ofta förde Stinus i sina monologer in det lidande, och de svårigheter, som skulle följa också i vart land som en följd av världskriget. Det var ingen mäatta på den nöd som skulle drabba alla. Stinus avslutade alltid profetian med orden

- Hå komm å bli fallå svårt Å tongt! För allehopt! ---- uteon mäg.

När frågan ställdes varför just han, av alla, skulle försonas hade Stinus nätt fram till sitt mål. Med all den vishet han kunde utstråla, en glimt i ögonvrån och en hörbar tung suck avslurade han med:

- Ja ha ri så dälit redan!

Pelle var ursprungligen bonde men sålde hemmanet och etablerade sig som torpare på arrenderad mark. Han hade nog inte rätta sinnelaget och var alltför godtrogen gentemot andra männskor för att vara någon bra bonde. Pelle var min farfar. Att han lämnat många intryck efter sig har jag forstått. Och eftermilen som "Pelle va n rekkin toking!" Följt av ett varmt leende!

En gång kom han med häst och stalpkärr till Nikkes för att hämta några säckar utsäde. Inne i affären var Adolf i färd med att köpa ett par blåbxor. Men fann inga som passade. När Adolf såg Pelle fick han för sig att skoja med honom. När därför Pelle kom in i affären och de sedvanliga halsningsfriserna var överstökade dök Adolf på honom:

- Ja jett ha e par blåböxer männ hå finns ingå som passai! Få ja köpå dennå Pallå? Sömn du ha på rá!

Pelle funderade en stund. Förstog att Adolf skojsade. Men fann sig och paraderade:

- Hä bro på va' bju hå!

- Fämmtan kronor! drog Adolf till med.

- Kör till! sa Pelle och drog av sig byxorna. Det var bara för Adolf att ta upp pengarna.

Prosten var känd som en synnerligen barsk Herrans tjänare. Därtill att alltid vara sen. Nu var han på väg upp mot kyrkan från prästgården nere vid gamla kyrkan. För att hålla högmässa. Dagen varm. Prosten svettig. Och sen. Redan ner om Larsch Nischs gamla bagarstuga slog kyrkklockan elva.

Klockaren, Pelle, ringde in så snart chivaslaget förklingat. Prosten tvingades småspränga. Röd, svettig, arg och sen tog han ändå vägen över klocktornet. Gav klockaren en ordentlig utskällning! En utskällning som han avslutade med orden:

- Och hidan efter ringger du när jag är kommen in i kyrkan!

Pelle tog upp rovan. Lysnade. Ruskade. Såg på visarna:

- Ju rimgå nog åtter kloka ja!

Prosten höll på att fara i hufven av ilska:

- År du oförskamdu också karl! skrek han.

Pelle såg på honom och svarade lugnt:

- Ä'nt du tyss prosst rykkja ja tå ri Alva!

En av Pelles dottrar bosatte sig som gift i Gävle. I en centralt belägen och stor lägenhet. Pelle kom för att hilsa på. Tre, fyra dagar var det tankt. Men redan efter en dag förklarade han sig ämna resa hem. Och förklarade för sin dotter:

- Ä'nt na rolliit våra hån 'n! E jätt våra osams ti husu åtter att e intå hällså på väræ n!

Pelle var oerhört stilskaplig. Kunde inte förstå att man inte gick och hälsade på varandra i stan liksom man gjorde hemma i Liden. När alla där till bodde så nära varandra.

Pelle tyckte om att strö kloka ord och uttryck omkring sig. Några exempel:

- Ha nt sa bråti! N'vet int om lykka å förä eller åtter!

- Te våra full gå över! Te våra dum gå allri över!

- Nu ärå'n nye'n da å nyå möjjiheter!

Ernst var kanske socknens störste, och mest omtalade historieberättare. Kallades ofta "Tusenåringen" då hans egen upplevelser tycktes stricka sig långt utöver egen ålder. Ett Lidens svar på den berömda baron Münchhausen. Sina historier avslutade han alltid med en liten konspaus ---- iman själv poängen. Han jobbade tidvis å gamla Vägstyrelsen. Följde ofta min far hem för mat eller kaffe varför jag hafi förmånen att många gånger både se och höra Tusenåringen "live" så att säga.

En morgon när Tusenåringen kom ut från sitt hem upptäckte han märdspår i den nyfallna snön. Då ett bra märdskunn representerade mer pengar än vad en veckas jobb gav var han inte sen att ta upp jakten. Om denna berättade han senare:

- Det var nattopps det värlsta jag varit med om! Efter några slag över Långk- och Boduskörgarna tog han österut. Neröver socknen. Langt in i Indal. Där anlände han riktning. Gick mot Storskål- sjön. Rigåsen och Gusjön innan han drog sig mot Långlidens igen. Mårdens visades tecken till att börja trötta. Efter två dygn sköt jag honom ---- under bagarstugan hemmavid!

Märkligt nog satt Tusenåringen tyst. Han som själv var en ofta anlitad slaktare. Till slut kunde en av männen inte hålla sig längre utan frågade:

- Än du då Ernst! Nog jett väl du å ha teå nan Storgris å?

Tusenåringen var tyst ett ögonblick innan han svarade.

- Även jag har val slaktat en och annan storgris! Salunda kan jag erinra mig en som vägde 145 kilogram ---- värdera halvan !

Efter detta dog samtalet, av naturliga skäl, ut.

En marklig andjakt förtjänar återges. Den tilldrog sig nere vid älven. Om den synnerligen lyckade jakten berättade Tusenäringen:

- Kom gåendes längs älvstranden. På andjakt. Plötsligt fick jag syn på sju änder som kom sammände i V-formation mot mig. Nu var goda råd dyra! Hadebara kulgrevaret med mig! Jag funderade skarp. Fann snabbt lösningen! Lade an. Skräckade nog. Inväntade exakt rätt ögonblick. Tryckte av! PANG! Det gick som jag tänkt. Kulan gick längs V:ets ena skänkel och dödade fyra änder ----- fortsatte mot en sten varpå rikoschetten dödade de övriga tre! Samtliga änder blev salades minna!

Tusenäringen var som tidigare nämnts också en ofta anlitad slaktdjur. Ansågs vara en duktig sådan. Nu hade han julslaktaget en ox. Tagit ur honom och surrat fast kroppen på en släde. Den skulle nämligen styckas på ett annat ställe. Som sedan bjöd följande kaffe med tillbehör efter själva slakten. Huruvida tillbehören blev flera vet vi inte men här är historien:

- Visst har jag upplevt mycket i min där. Men den här slakten tar nog priset. När jag tittar ut genom fönstret ser jag den slaktaðe oxen. Livs levande går han där! Utanför ladugården och nästan efter några glesa stråt ----- med släden på ryggen!

Det var dåligt beställt med simkunskapen i socknen. Det var föga märkligt med tanke på att flertalet av sockeninvånarna endast hade tillgång till den kalla, strömmande Indalsälven. Den inbjöd inte precis till några simövningar.

Naturligtvis omfattades inte Tusenäringen av bristande simkunnighet. Hör bara:

- Jag hade gått ner till älven för att ta en simtur. Direfter låg jag och flöt i en lugn eda Läste (ann. cirka 5 mil)

Den originelle Disponenten kan inte forbigås. En av sägverkspatronerna för övrigt. Med en alldeles speciell begivning åt det juridiska hället. Fram för valt lar detta ha gällt fastighetsmål där han sägs ha lyckats föra fram flera mål till prejudget i högre instans.

Vid ett tillfälle hade han i ett mål gjort gallande att viss vattenrätt följe vederhörande strand. Utslaget i målet blev också detta. I ett annat mål lyckades han få utslaget att bli det rakt motsatta! Tillfragad hur i all världen detta kunde komma sig lar han med illa dold fortjustning ha sagt:

- Jo! Se den gången stog jag som ombud för motparten!

Vid tvist om en rågång hade Disponenten fått denna ändrad efter sitt yrkande. En tid senare skulle den nya rågången gås upp och märkats ut. Motparten, som var med för att bevakta sina intressen, sökte i första hand efter gamla rästenar. Längs den sträckning de hävdat vid rättegången. Rätt som det var ropade de att de funnit just en gammal rästen längs den sträckning de hade hävdat. Disponenten som sökte "sina" stenar ropade tillbaka:

- Där finns ingen sten! Och skulle det finnas har jag processat bort den!

Själv minns jag Disponenten från den tid när jag sildade tidningar (se avsnitt Mitt första jobb). Han satt i en hög, svart karmstol vid ett fönster i övre våningen. Lite högdragen, allvarsam och frigivs. Varje gång jag kom ställde han samma fråga:
- Vad heter du? Vem är din pappa? Vem är din mamma?

Några övriga, genuina Liden historier. Naturligtvis finns flera krumelurer än ovan nämnda som kommer från Byn, Långidén (Tusenäringen) och Backen (Disponenten). Att jug valt just dessa sammanhanghänger med att jag personligen mött dom.

Men ytterligare några Lidenhistorier, från både äldre och senare tid, placeras i ett sammanhang som detta:

En småbonde i Boda hade införskaflat en mjölkmaskin. Det var en stor investering varför han rvingades salja en av sina två kor för att få fram nödiga kontanter. En tid senare tillfrågades han om de var nöjda med maskinen. Joo! Det var dom och bonden fortsatte:
- Fortsätten å gå så hännå då salja ja snart annå koå å!

I samma by blev ett gäng flottare bjuda på kaffe hos en bonde som var känd för att vara snil med honorna. Utkommen tolkade en av flottarna kaffet på följande sätt:
- Hänen iett n Simmonson ha buru vattnu i n Lazarus ha laget på!

En gammal hade gått den långa vägen från Hällsjön i Silte till Byn för att delta i högmässan. Prosten tydde detta till stor Grufrukthet och tog därför i hand och tackade efteråt. Gunnarieg och unfortrödde honom.
- Ja ha fått sinnå skavstar! Hä svia å brännå sa ja vet rakt inntå omm ju å ti Körnka åller Hälveta!

En droschkafför från Kläcke krockade med Distriktsköterskan. På en ödslig skogsväg. Lång från all bebyggelse. Det markliga var emellertid att ett år tidigare inträffade samma sak! På samma ställe! Med samma personer inblandade! Mannens kommentar blev kort och gott:
- Jasså! Å ru har ijånn nu?

Oskar i Mirrgård gick till doktorn. Kände sig inte riktigt frisk. På doktors fråga hur det stog till svarade Oskar sanningsenligt:
- Ja kännå må sa Dompen!

Doktor, som var ny, och inte behärskade språket bad om ytterligare tecken
- Ja å fügan All å!
(dompen=olustig, all=inte orka med sig)

Innan kraftverksdammen i Bergeforsen skedde syn längs hela dämningsonrådet. Vattendomstolen värderade hus, åkrar och annat som skulle komma att stå under vatten när val dammen var klar. Nu befann man sig i Nilshöle. På Bölesholmen där man skulle värdera bland

annat notstugan. Under den, mellan tomstenarna, låg drivor av tommor hel- och halvflintersflaskor. Det sägs att själva Domaren försjönk i andlighet tystnad när han betraktade flaskberget. En bybo tyckte att något måste sättas. Det handlade ju om hela byns anseende:

- Hå kan ha vörä mjölk ti naga å !

Föräldramötet i Åsen. Krismöte. Barnantalet minskade stadigt i byn och nu var risken överhängande att skolan skulle komma att stängas. Att barnen skulle måste göra sin skola i Byn. Något som inte tilltalade Åsborna. Man diskuterade problemet. Fram och tillbaka. Utan att komma till något resultat.

Till slut begärde en gammelpojke -som aldrig varit nära en person av motsatt kön- ordet och frågade:

- Hur mångå bän fattas ii ?

Han fick svaret att det rörde sig om sex-sju stycken varefter han fortsatte:

- Vi kann' nt settu hänen å surrä na längre å Nu jätt vi gi hemm å jára na ått å !

En man i Kväcklingen filosoferade för sig själv:

- Farrfir' n sa allti' n att' n skull' så myrsllat' un å! Hå kann behövs!

- Pappa menn va män om stråna från skabslätt å dikai! Kann vära bra å ha!

- Va skå ja sägå ti bina mennni ? Domm sät laggda'n n' gäng !

Från samma by berättas om en man som plågats hart av prosten vid ett katekesförför. Hemkommen till byn gav han sät syn på förförer:

- Hå geck bra för någ! Männ va ja kann förstå va'nt Prosst'n sa hemm ti Kattkes'n å ! Ja feck rätt n flera gånger !

Bolagsfaktorn och timmerkörorna hade ofta helt olika uppfattningar om ersättningssvinan. Då tillgången på körare vanligen vida översteg behovet satt faktorn med alla trumf på hand. Men den här gången tackade timmerkörorna från Kväcklingen nej till faktorns bud. Ersättningen var för dålig. Mot bakgrund av en besvärlig vinter. Mycket snö! Ständig kyla! Standig blåst! Eller som han uttryckte det:

- Då hå nu å sa mytjien sno å prisa å för dälinn legg ja häller hemmä, baka ändan på kärringa. Hå blåsa där å män hå drif innå!

Petrus var till ytterlighet sen och saktfärdig. Han var också väl medveten om detta. Ett levande bevis, om man så vill, för att "Gud skapte ingen brådska". När han tillfriggsades om han var färdig med det ena eller andra blev svaret ofta:

- Hå å'nt lön! Nå'r amran å på bron ha'nt ja humnå ut i färrsta enns !

I Mårtgård finns en löunkrog. Gryssches. Titt som tätt lar Länsman ha gjort razzior. Det berättas att vid sådana tillfällen stog alltid drängen, Gryssch-Alfred, utanför och vars kodge kunder som kom:

Hå finns ! Mann hä fis'nt ! Länsmann å här !

Vägbrygget till Dackebrunn kommer till i en tid av arbetslöshet - och hembränning. Bakom det förstnämnda låg dåliga tider och bakom det senare Bodockelgen. En lördag när arbetsledaren besökte arbetsplatsen lade han märke till att flera av gubbarna svajade beränktigt och att de titt som tätt styrkte sig ur en kruka som en Bodackare hade med sig. Arbetsledaren blev uppörd. Rusade fram till en av gubbarna och skrek:

- Manniska! Vad dricker ni på arbetsplatsen ?

- Hå å svagdrücka ! kom svaret omgående

- Inntå blir man väl vinglig av svagdrücka ! fortsatte arbetsledaren

- Hå å för då vi å så unnerård ! blev svaret.

En av arbetarna på Slättmovägbygget var känd för att vara "slängder i käften". Tyckte om att tas ned folk. En dag, när Erika, kom gående längs vägbygget mot Byn fick mannen för sig att "slå käft" med henne. Att skoja med henne. Nigot som han anförtrodd sina kamrater.

- Kan tant sätta hur gammal ett fruntimmer skal vara för att inte bry sig åtter kurtar ?

När Erika skulle till att passera frigade han henne:

- Kan tant sätta hur gammal ett fruntimmer skal vara för att inte bry sig åtter kurtar ?

Erika som nyss fyllt åttio stannade till. Såg på mannen och svarade sluttigen:

- Du jätt no fråga namn somm å allrä ånn jag !

Fjärrkärringen var känd att vara alldeles orimligt vring. Ingen kunde erinra sig att hon någonsin varit ensa med någon om nägonting. Alltid tvärs emot. Emelertid fick hon ett sorgligt slut. Ramlade i än och drunknade. En man i Byn viststā berättar om detta:

- Hu rammila ti där må farja ! Nea gammelkörka ! Männ domm hittå na opp må Järkvissla !

Poängen var att hon in i det sista varit tvärs emot. Flutit mot strömmen.

Et Sundsvallsföretag byggde nya skolan i Byn. Verkmästaren var hård, fordrande och SNÅL... Tyckte inte att gubbarna jobbade nog hart. Inför en gjutning samlade han hela laget kring sig och förklarade spydigt att:

- Nu skå e få jära namnteng somm e allri jorrart farut!

Givetvis frågade en man vad det var för nägonting

- Årbeit!

Verkmästarens ord tog naturligtvis inte väl emot. Arbeta hårt och tungt hade dessa män gjort sedan barnsheden. De ruvade kont och gott på hämmnd. Under en kafferast berättade en ur laget att han drömt om Verkmästaren på natten. Denne blev nyfiken:

- Berätta ! Vad drömdt du ?

"Motvilligt" sat sig mannen överstals att berätta

- Ja drömdå att du va dö ! A ja skulå spika hop kissa ått då ! Nå ja geck för å hämmä virka haddå ru då opp å roftå - Ta ohyylä !

(ann. som var billigare)

Västerkapälla

Byn hade två kapell. Dels det vita Elimkapellet, där baptisterna höll till, och dels det röda där pingstvännerna husrade. Elimkapellet, som låg längst österut, kallades aldrig annat än "Yssterkapälla" och fölaktigen kallades det andra för "Västerkapälla".

Baptisterna kom tidigt till Medelpad. I följe med industrialisering och inflytning av nya befolkninggrupper. 1855 bildades den första församlingen i Medelpad och 1863 bildade 9 personer Lidens församling. Missionshuset, "Yssterkapälla", stod färdigt under 1900 talets första decennium via massor av eget arbete, gavor och med endast 1000 kronor i skuld.

Pingströrelsen föddes senare genom en utbrytning (1913) ur baptiströrelsen. Till skillnad från denna bildades fria församlingar vilka senare, genom fram för allt Lewi Petrus, kom att starkt centraliseras. Omkring mitten av 1910 talet var Lidens församling ett faktum och något senare byggde de sitt kapell, "Västerkapälla".

Frikyrkotorörelserna arbetade, liksom Lärschen, mot det omvärtiga supandet men också mot kyrkan som alltsedan 1726, via det sk. Konventikelplakatet (förbud mot samlingar för bon och predikningar i enskilda hem) försökt strypa det framväxande läseriet. Plakatet upphävdes 1858 och två år sedan kom den första sk. Dissenterförfördeningen (gav svenska medborgare rätt att utträda ur svenska kyrkan och övergå till andra samfund eller bli dissenter dvs. okäntkände). Det kyrkliga religionsmonopolet var därmed brutet.

Nå! Vad hade nu Konventiklar och Dissenter att göra med oss ungdomar, och Västerkapälla, på 1940 talet?

Just det! Ingenting!

Västerkapälla fyllde andra funktioner för oss. Ett ställe där vi slank in emellanåt under mörka, kalla höst- och vinterkvällar. Det var inte något medvetet andligt behov som påverkade oss. Det var i alla högsta grad ett praktiskt grundläggande behov, och världslig nyfikenhet, som drev oss.

Det handlade om värme. Det blev kallt att driva längs byvägen. Det var lätt att slinka in på Västerkapälla. Bara öppna dörren och smyga ner sig på någon av de sista bänkraderna. Här var också "mer drag" eller "mer klos" (som dagens ungdom skulle uttrycka sig) än Ystacell. Det var alltid spänande att se någon hybo "Overlämnå sa", höra någon nyfräst vittra, tungomästal, kör och gitarrspel, hypredikantens svavelosande förkunnelse om "hälvetia" som åstadkom "stapåls" hos oss och sist men inte minst - när församlingen engagerat någon tidshunden, kvinnlig predikant! Som såg bra ut!

Det finns som synes många skäl för att besöka Västerkapälla!

Västerkapälla var beläget ungefär där kiosk och bank nu ligger. Det var byggt på plintar, timrat och senare brädfordrat. Stora ingången fanns på baksidan, ungefär mitt på huset. Om man fortsatte förbi denna ingång nädde man, i slutet av byggnaden, en dörr till. I farstun innanför den fanns dels en dörr till köket och dels en trapp till den övre våningen som inrymde ett kök och en kammare. Det utrymme där tillresande predikanter -för längre eller kortare tid- hadde sin bostad.

Byggnaden, som var rektangulär, disponerades så att ungefär 2/3 av ytan upptogs av den stora salen. Resterande 1/3 del rynde kök (mot baksidan) och en liten sal (mot framsidan/landsvägen). Over denna 1/3 del låg den lilla lägenhet som nämnts ovan.

Stora ingången låg mitt på stora salen. En gång ledde fram till en uppbyggd estrad. På den stod en talarsol med plats för anteckningar, bibel, psalmbok mm. På ömse sidor om gången stod flera trädäckar. På både längsidor och gavel (mot kyrkan) fanns höga fönster. Längst fram till höger, från stora ingången räknat stod en orgel. I högra korväggen ledde dörrar in till lilla salen samt kök. Mellan dessa dörrar tronade en väldig gjutjärnskamin. Lilla salen värmdes också av en kamin medan köken, nere och uppe, hade vedspis.

Predikningar och vittnesbörd var starkt vardagsförankrade. Det var här arbetande män och kvinnor som ingick i församlingen. Det föll sig naturligt att söka utgångspunkter i vardagen. I det enkla. Det som angick alla. Som de kände till.

Bypredikanen hade en stormig ungdomstid bakom sig innan han "kom hem". När han nådde sitt favoritämne dvs. Synd och Hallvetia eldade han upp sig. Skrämdel! Hotadel! Bönade! Lovade! Prisade Frälsningen! Han var, i dubbel mening, en stor förkunnare! Hans mäktiga stämma och hoffulla åtbörd närapå skrämdes oss! Jag tror att han skulle ha blivit en lysande politiker idag!

Sången var ett viktigt inslag i mötena. När jag ser den lilla kören framför mig antingen uppe på estraden, eller till höger och lite framom den, kan jag än idag minnas några psalmer som etsat sig fast i mitt minne:

- Närmare Gud till dig
- Klippa du som brast för mig
- Som en härlig Gudomskalla
- När den gyllne morgon

Vittnesbörd från någon nyfräst broder eller syster var spännande. Som när Hilding, en väl känd profil i bygden, hade fråsts. Att se och höra denne hedernas vittnesbörd är något jag

aldrig kan glömma! Kanske var nyfikenheten särskilt stor då han under några år tillhörde "Husårsarän S" dvs. vårt algärdsdrag och därutöver varit oense med lansman om flera jakter. I en tidigare skrift har jag beskrivit Hilding och hans frälsning på detta sätt:

N' Hilding frälst's sent om höst'n, nä Nordan ven i knut å vrå
Te bönhusū gecek alit fler å fler, i unna utan å förstå.

Hur kunnā detta hämmä? N' Hilding kunnā'nt våra klök!
Männ virtua jord'n! Höggt å klart! Å lässtä Skrifta Bok!

Hå varnt så klart å tyditt! När'n Hilding vistā oss på Glömnaskas Hav!
Hörj jufti hä kunnā vara, å allå syndara n som därif fält si grav!

Omöjligt kann ja glömmä, N' Hildings sång om Lilla-Lisa.
Han sang' a offha, inna Frälsninga! E fräkk å skamlös visa!

Kann unures horr'n ha nå där'n Hämmel'n. Å va slag tå Musskedunder?

För no jätt hänn gå kring å spara alj ti Salighets gröna lunder.

Männ innt ti gammelvärmmal'n. Nå fotsi dräkt tå åkta himmelsiden
Männ kann int schongei Lilla Lisa mer. Som far hann jortti i Liden!

På en bönekäll steg stämningen undan för undan. När tungomästalandet tog vid näddes kuilmen. Vi ungedomar var helt förundrade. Kända bybor och grannar räkade i exstasi! Talade i tungor! Vi förstog inget av det som sades, eller ropades. Inte sillan blev vi näst intill osams efterat. Några tyckte sig ha urskilt vissa ord. Andra hade hört något helt annat! Det var lite kusligt! Och spänande!

Efterat, när predikanten kom ner i bänkradema och började fråga sitt "Vill Du överlämna dig till Jesus?" smet vi fort ut genom dörren. Att överlämna sig var inte att tanka på! Eftermötena aktade vi oss för. Men det var alldihd lika spänande när någon av de äldre pojkar, kanske i ett ångestmissträt baksus, överlämnade sig. Då fanns ett nytt samtalssinne. Hur länge skulle det ricka den här gången? Ibland kom det att ricka livet ut men oftast räckte det bara ett par helger.

Jag tror inte att medlemmarna i församlingen tog illa vara att vi kom till deras bönenöten. De kände oss väl. Vi störde inte. De var, som jag sagt tidigare, praktiska vardagsnämniskor som förstog att varmen, och det mystiska, lockade oss ungedomar.

Så till systrarna Granberg! Två unga, söta predikanter som skulle upprätthålla den sysstan under ett vinterhalvar. En formidabel frälsningsväg blev föjdjen! Aldrig har så många unga män frälsts i Liden som den vintern! Kapellet var fullt för jämman! Själv var jag, tyvärr, för ung att överlämna mig vilket jag hemstikt hade velat göra till den yngre system!

Men! Jag var inte för ung att bli förälskad i hennel! Givetvis på avstånd och i största hemlighet! Jag fick nöja mig med att komma henne nära! Med bara Konsumdisken mellan oss!

I ett annat sammanhang har jag beskrivit systrarna Granberg och deras gärning på följande sätt:

Byn hadde två kapäll

Då Yssträ å ri Västrä
Sysstr' an kommā ti Vässträ!

Domm va Präddikanter

å Pingstvänner
å kommā nar i från!

Nå hä varrt hösst'n å kallt
traffit s mann på Kapällå
for te å varme så!

He'l' byn! Ja pojka n' forståss!
feckk namteng ått jarrtå.
Kapällå va fullt for jämma n!

Sysstr'a spelå å vi sanng!
Då högstå vi kunnå
sa 'rom skullå hörå oss!

N' Sten frällstes forrst kväll'n.
Villa promunt överlämna så att yngsta
å få vära mä på åttermötai

Männ sysstr'a Granbärg va stenhål!
Dara ti fröjdikenke varrt lässt!
Unna for unna varrt å avfallinger!

Sysstr'a Granbärg glömmä ju nt å!

Inte heller glömmer jag kvällarna på Västerkapälla! Hur vi ungedomar smög in i varmen. Lyssnade till förkunare, vittnesbord, sangare, tungomilstal, hypredikanten och - sysstrarna Granberg!

När som helst kan jag se delar av den lilla pingstförsamlingen fram för mig. Känna beundran för deras trosvisshet och entrinna arbete att rädda och frälsa människor från ondskan. Axel, Emma, Nisse, Erika, Signe, Erik, Gerda, Ingrid, Maja, Gunnar mfl.

Två liter mjölk

Vi hade några hundratals meter kvar till kojan när helvetet brotts lös. Stormvindar och regn! Ett oväder som jag aldrig vet mig ha upplevt varken förr eller senare! Vi var dryvåta innan vi nådde kojan!

Lars Ingvar, Frits och jag hade bestämt oss för några dagars gäddfiske. I Stor Skälsjön. Eller som den hette på vårt mål "Stor Schäär'n". Ett telefon samtal till "N'Hanning på Dammå" (Skäldamnen) löste hälften av frågan.

Vi packade ryggsäckarna med det allra nödvändigaste för två-tre dagars bortovaro. Kontrollerade att kastspö och gäddsaxar fungerade. Lefade lite mask ifall vi fick tid att besöka det abborrgrunden vi fannit några år tidigare. Remmade fast packningen på "pakkethyllan" och gav oss ivrig per cykel de dryga två milen upp till Dammå. Ja det vill säga Lars Ingvar och jag skulle cykla. Frits som var nybliven ägare till en röd Husqvarna 125 cc skulle åka lite senare.

Vi var rejält avundsjuka på Frits där vi trampade och slet i gassande solsken genom Bodacke, Klärke och Dacke. Strax nerom handlaren i Dicke', Nilsson s på Hammar'n, råkade jag ut för punktering. Fyrtiotalssäcken var av dålig kvalitet så det var inget att förväntas över. Utrustning för att laga en punktering fanns på varje cykel, i en liten väska, så det var ingen panik där vi skulle ta av från stora landsvägen.

Bara att vränga av däck och slang. Lokalisera hålet. Rugga ytan med sandpapper. Smeta solotion på den ruggade ytan. Låta torka lite. Fista klisterlapp. Pressa och låta torka. Vränga på däck och slang. Sätta "värknuff'n" mot ventilen och pumpa. Det hela tog inte många minuter. En kall dricka hann vi också sätta i oss innan vi tog itu med de långa Dackebackarna före Brudsjön där vi skulle ta av från stora landsvägen.

Just innan Starslåttnad nödde Frits ifatt oss. I en liten uppförsmota. Vi enades om att ta en rast när vi passerat "Härrgår'n" vid Oxsjö. Vi tyckte oss ha avverkat den västra vägen nu. Vissserligen var solen förstfarande hög och het men skogen stog tät längs den slingrande landsvägen och gav god skugga. Under rasten enades vi om att Frits skulle åka i förväg och ordna med båten.

Längs Oxsjön och förbi Normås gick det lätt. Vi mötte tecken som tydde på vägarbete längre fram. Närmare Hallsjön. Mycket riktigt. Det blev till att ta det varig. Kryssa mellan gropar och sten. Tänka på däcklen.

Längre fram upptäckte vi plötsligt en bekant figur. Frits. Men nu sitt han inte och vred på gästeslaget. Nu gick han. Och drog cykeln! När vi nödde ikapp honom, och såg hur kopistö han svettades i sin varma utrustning, försann vi avundsjuka tvärt. Det var nog inte så dumt med vanliga trampcyklar andå!

Men bättre väg följde snart. När Lars Ingvar och jag nådde Dammå hade Frits redan gjort iordning båten och beställt två liter mjölk som vi skulle hämta på kvällen.

Kvarnhaljen låg spegelblank nära vi lade ut. Förbi Remmen och ut genom Grundsundet på Björnhaljen. En väldigt vattenytta som för oss motsvarade havet! Det var kvatt och varmt. Mörka moln tornade upp sig norr om oss. Mot Skalbergen till. Vi turades om vid åarna och hade snart avverkat de fem kilometrarna till Djupsundet och kojan där. Bar in packningen. En kopp kaffe. Rodd nerif Nicker för att sätta ut 10-12 gäddsaxar och sedan åter mot kojan för mat och vila!

Trötheten kom snygande. Vi hade ått. Druckit kaffe Elden brann i öppna spisen. Regnet sköljde ner över fönsteruromma. Det var halvmörkt ute trots att vi befann i början av juli! Vi låg och lyssnade på ovädret utanför. Hade det ganska bra.

- Fac pojkar! Mjölkå på Dammå!

Vem som uttalade orden minns jag inte. Barn att de gjorde oss klarvackna. Javisst ja! Vi hade ju beställt två liter hos Astrid på Dammå! Att hämta i kväll! Ingen kom ens på tanken att strunta i mjölklen. Beställt var beställt. Och inte ville vi stöta oss med Dammsfölket. De var aldrig omöjliga när det gällde batlan. Frågan var vem, eller vilka, som skulle som skulle ge sig ut i ovädret? Vi enades om att det borde vara två. Med tanke på vädret.

Det blev att dra sticka. Lars Ingvar och jag vann dvs. förlorade. Några minuter senare hade vi öst båten, gjort loss och riktat in oss mot Grundsundet. Med avund såg vi kojförsätet bakom oss, där elden återspeglades i rutorna, bli allt mindre och mindre.

När vi lämnat det lå Djupsandsholmen gav var vi helt utlämmade åt ovädret! Vi hade hård medvind! Med storm i byarna! Det kändes som regnet kom nästan horisontalt! Vågorna gick meterhögt! Till råga på allt multrade åskan hotfullt. An så långt på behörigt avstånd. Men att den närmade sig var inte att ta misst på.

När första rådslan lagt sig kunde vi nägordlunda lugnt surfa med vågorna. Kropparna tjänsgjorde som segel och åarna som roder. Vi var genomblöta. En hel del vatten slog in så vi tvängades ösa långa stunder. Naturligtvis slängde vi ut ett stort silverfärgat skeddrag. Vi hade halva Björnhaljen bakom oss när det hög! Tungt! Vi fick en skymt av gäddryggen när hon gick upp ett totalt meter bakom båten och voltade. Det var inte lätt att ta henne i ovädret och den hala båten. Men det gick. Över Kvarnhaljen tog vi ytterligare tre.

Trots ovädret var vi ivriga att lämna stugvärmaren på Dammå. Henning och Astrid föreslog att vi skulle stanna medan ovädret lugnade ner sig. -Hä är fritt att vära uti på Balj'n ti rå hännå virå! Varmade Henning. Men han talade för döva öron. Vi tänkte ta några gäddor till på återförsden!

Vi holl knapp på att komma från land! Den storm som så snabbt burit oss över två stora vattenytor gjorde nu alt för att låsa fast oss vid Dammå! Vi tvängades ta oss fram nära västra stranden. Utmytta det lå som varje udde, vik eller sten kunde ge. Vid de västra stormbyarna förde oss

vareje åtag en knapp bätteland fram åt! Vi tvängedes till tata byten vid årona. Regnet avtog allt mer samtidigt som åskan nu var nära. Att kasta ut något drag var inte att tänka på.

Dåande åska! Ljungande blixtar! Stormvindar som rörde upp meterhöga vägor med frasande skumtoppar! Alt inneslutet i ett dunkel som inte hörde juli månad till. Det var en spöklik kväll. Efteråt, när vi valbehållna hade natt Djupsundskojan, vägde både Lars Ingvar och jag tillståt att vi varit ridda.

När vi tagit oss över Kvambaljen vilade vi i lä av holmen vid Grundsundet. Länge, länge, berende på att vi helt enkelt var genomtröttade. Kanske började också rådsm göra sig plärmind. När vi nu skulle ge oss ut på den vilda Björnbaljen där vi helt skulle sakna vindskydd. Kanske kände vi också att vinden började mattas?

Först ett gott stycke efter midnatt nådde vi Djupsundet. Vi hade varit borta i drygt 4 timmar vilket säger något om våra svårigheter. Den stora märtarten av dessa timmar hanförde sig till rödden från Dämmå tillbaka till Djupsundet. Rödden över Björnhaljen var jobbig men förlöpte utan incidenter. Stormen avtog undan för undan. Obehagligt var däremot åskdånet och fram för allt blixtarna. Vi kände oss verkligen små där ute på den oskyddade vattenytan.

Vi gjorde fast båten. Gick långsamt uppåt kojan. Armar och rygg värkte av ansträngningarna. Steg in. Tog av oss genomsura kläder och hängde upp dem på de spikar och snören som fanns. Rörde om i askan. La på några riktiga hjörkkämpar på glöden. Slinge ner oss på den hårdade brisen. Hörde, innan sömnen tog hand om oss, Frits muttra: - Å rá nära'n redan?

Frits avundades oss när han såg de fyra storgäddorna. Däremot såg han lite tvivlande ut när vi mittade vägor på närmare två meter. Och beskrev motvinden som förde oss två årtag bakåt för ett framåt. Och att vinden skulle ha skickat oss in till Damnum på några få minuter trodde han inte heller.

Saxarna neråt Nicklin gav några smägaddor på halvt annat kilo. Abborgrundet hann vi aldrig med.

"Banan"

Ordet uttalas på vänt mål egentligen "Bånan" dvs. med två länga, öppna a.n. (jmfr. hagehåga, bakom/bakå). Banan stod för två saker i min ungdom. Dels Skjutbanan i Åsen och dels Dansbanan, eller Lidens skyttepaviljong i Åsen som var dess egentliga namn. Några oklarheter vad som avsägs vid det ena eller andra tillfället fanns inte. Det framgick av samtal och personer som deltog.

Skjutbanan fanns 1898-1904 ovan Byn men flyttades 1905 till Åsen till de sk. Asmoana där den för övrigt ligger än idag. Skytte, banskytte och fälskystte, har alltid intagit en central plats i Lidens idrottsliga verksamhet. Vuxen var man, i det gamla Lidén, antingen när man nätt framgångar som tävlingskystte eller nedlagt sin första ålg, vilket helst skulle vara en ijur. "A n'stor'n jävel!"

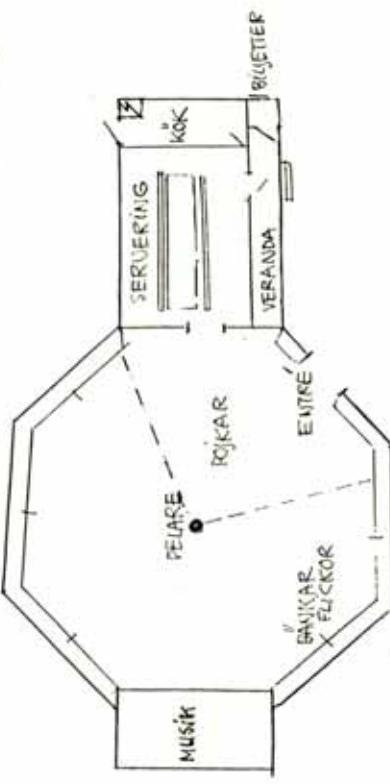
Föreningens förste ordförande var P O Karlsson medan nuvarande är Yngve Gradin. Lidens Skytteförening har under en lång följd av år tillhört linets båsta och även väl havdat sig i större sammankhang.

Dansbanan, belägen vid skjutbanan, uppfördes 1910. Den ägs och drivs av Skytteföreningen. Genom åren har den byggts ut och förstärkts tills den fritt sitt nuvarande utseende. Här har 4-5 generationer Lidensbor haft en uppskattad mötesplats.

Innan jag tar dig med på en danskväll, under 1940 talers senare år, skall jag med hjälp av skissen nedan visa hur Banan (fortsättningsvis använder jag vår gamla benämning) såg ut.

Den var åttkantig, med en pelare i mitten och väggfästa bänkar runt om. Rakt fram till vänster från entrén en estrad för musik och framträden. Till höger om entrén ingång till servering. I samma del fanns ett litet kök och en biljettklacka. Den luckan var för övrigt det första man mötte när man nalkades Banan.

Skiss: BANAN (Lidens skyttepaviljong) sent 1940 tal.

Den naturliga stormrödden över Stor Schiar'n för två liter mjölk glömmer jag aldrig. Åtskilliga gånger har vi skrattat tillsammans åt äventyret. Tyvärr kan vi inte det längre. Både Lars Ingvar och Frits är borta.

Publikn kunde grovt delas in i tre grupper. De som dansade, de som inte dansade och äldre. Den sistnämnda gruppen, som för övrigt innehöll både dansande och icke dansande, bestod av 50 åringar och diaröver (Femtioårsrepresent till en man utgjordes ofta av en spiserkapp. Han var bliven "äldre". Jag vet inte att kvinnorna hade någon motsvarande "alderspresent". Då, som nu, var de ung längre)

Minga av de äldre gjorde en sväng åt Banan till när det blev llordgåvall. Mest när det var blandad dans dvs. modernt och gammalt. Dragspel i orkestern var nära nog en annan förutsättning. Efter en och annan smygkask inne på serveringen, eller "in sup" ute i buskarna, tjoadе gubbarna till ibland och tog något nigtet på styva ledar. Det var naturligtvis inte alla som "nyttjade" och, det är viktigt att framhalla, de som gjorde det störde ingen.

När jag vill kan jag se gubbarna fram för mig. Uppklädda i ovana helgkläder. En och annan "Vega" med svart skärm och vit kulle lyste upp. Deras kvinnor bar upp finkläderna mer obesvärat. När så "n'gammal" pāannonserades kom de in på banan. Dansade så golvet gungade i takfast hambo eller schottis. Dessa äldre bidrog till att höja stämningen runt Banan!

De som inte dansade var antingen mycket unga eller (ofta) gammelpojkar. Undantagslöst ynglingar och män. Flickorna lärde varandra att dansa varför de gjorde debut på Banan långt före pojkena. Pojkarna som inte vågade dansa med varandra och var mer (över-)känsliga för omgivningen. Det var viktigt att vara "karaktig" dvs. "ingå fässk å"

Hur var det med fylla då? Fylla i meningens misskota sprit. Visst förekom det. Men i längt mindre omfattning än vad som ibland görs gallande. Och fram för allt var det ytterst ovanligt att någon stördes av det. Bräckstakan fanns också på den här tiden. Kanske 3-4 stycken varav några tillresande utifran. Men, och det är viktigt, några tillhyggen, sparkar och vapen kom aldrig till användning i deras interna bråk. Den som hemfälld åt sådana trix hade sannolikt åkt på kollektiv stryk. Själv brakket bestog mest av ett knuffande och "sla fling" (listag). Det varstås ju så under mina år på Banan var lite näshlod..

Att åtskilliga pojkar tog en liten sup för att överhuvudtaget väga sig in på Banan och dansa hade inget med fylla att göra. Utan detta "modförstärkare" hade de blivit stående uteom banan. Tillhörde gruppen icke dansande.

Jag framhöll tidigare att 4-5 generationer Lidenbor haft Banan som en uppskattad mötesplats. Det var inte ovanligt att två, ibland tre generationer, samtidigt fanns där. I synnerhet då vid blandad dans och när det var särskilda uppträdanden. Uppträden som ibland drog storpublik till Banan.

Vad sägs om Harry Brandelin med nära 1000 personer (publikrekord) i senare delen av 1940-talet? Povel Ramel (1949) och evigt unge Lars Löndal (1951) är ytterligare några kända artister som visat upp sig på Banan.

Hur tog vi oss till banan? Privathilar var ytterst ovanligt vid den här tiden. Ingen av oss ungedomar var ens i närheten av att äga en bil. Visserligen jobbade vi 48 timmar i veckan men lönen var låg och medgav inga utsvävningar. Några "98 kubikare" dvs. låtvirkare förekom men för den stora märtapten var det trampcykeln som gällde.

Cyklerna var bastanta, tungtrampade Husqvarna, Hernes, Fram och Monark, för att nämna de vanligaste. Ofta var de ute i urustade med hreda ballongdäck. Och inte en ynta liten "extraväxel" att tillgå. Ända var det nog lättare att få en flicka på cykeln "pakkethållare" än på låtvirkarens med stitt glödheta avgasrör och risk för oljefficklar.

Bilen var än så länge förbehållen nyttotrafiken -och vad gäller Banan dåligt väder! I sånt fall var det O V Högesteds stora, svarta Volvo-taxi som gällde. Jag har aldrig lyckats bli klar över hur många som rymdes i den bilen! Men nog måste det ha rört sig om 10-12 stycken!

"Byaran" dvs vi som bodde i själva Byn eller dess närrhet gick oftast till Banan. Vi samlades vid "Koppra" (Konsum) eller nya kyrkan. Samtalade och inväntade flera. Vi hade två alternativa vägar att välja mellan:

1. Förbi Lars Nisch's gamla bagarstuga nerom nya kyrkan, nya prästgården (herbrunnen), gamla kyrkan och ner i "körkdal'n", förbi Bergmans och Edmans och ut på landsvägstron.

2. Förbi Sockenstugan, gamla prästgården (Jim Jom's), ner i "gångdal'n", förbi Edmans (en annan än i 1) och ut på landsvägstron.

1-2. Ett par hundra meter efter landsvägstron tog vi till höger. Förde en liten stig upp genom en trädgård som mynnade ut strax bakom Banan, estraden där musiken höll till.

Oavsett vilken väg vi valde kan jag än idag känna hur försommaren tunga filjekonvaljedoff följde oss. Lunga, fina sommarkvällar hördes dansmusiken vida ut över dalångan. Och hetsade oss för den delen, om vi räkade vara sena. Galldde att vara med från början!

Ungdomarna från Åsen, Däckebränna, Kväcklingen, Bodacke, Märsgård, Backen mfl. hyrde tog sig fram på liknande sätt. Per fot eller cykel! Ett gammalt talesätt lös! "En mil för en vän snart kilar man den!" Det är så sant som det är sagt det! Och mången mötte sin vän just på Banan!

Och nu är det dags för oss att besöka Banan!

Demokratisk dans var ännu inte uppfunden. I bästa fall kunde en "damnermas" förekomma strax innan avslut, vilket vanligtvis skedde klockan 01.00. Det var en mycket viktig dans. Den gav nämligen svar på hur väl man skött sina kort! Att inte bli upphöjd var näst intill en Katastrof!

Men nu går vi in genom entrén. I uppehället mellan två danser. Längs de väggfista bänkarna runt om sittar damerna. Uppklädda, förvärtafulla och vackra! Placeringen var "lufif" och gav en god överblick (för herrarna). Notabelt är att damerna är efter år, hadé sina skött sina kort! Att inte bli upphöjd var näst intill en Katastrof!

I varvt fall under sin första såsong. Direfter hade även de funnit sin rätta plats.

Om dansidjan var litlig och gav överblick var herrsidan raka motsatsen. Inom en likstilig triangel (streckad på skissen), med spetsen vid pelaren och loddlinjen vid centren, trängdes herrarna. Med andra ord som en plog mot mitten. Mot pelaren. De bästa platserna var givetvis längst fram där utblicken var nära 300 grader.

Trängseln kunde vara olidig. Vassa armbågar och grova skor var näst intill en föroretättning när det gällde att manövrera till bästa startposition - och behålla den!

Dansmusiken var viktig. De olika lätarna kunde, liksom publiken, delas in i tre grupper allt efter vars och ens särskilda betydelse. Som givetvis kunde variera från person till person. Naja! Något. De viktigaste kunde inträngeras under begreppet "stöta på". Jag tror inte att någon förklaring behövs. Nästa grupp föll under "dansa bra med". Den tredje kategorin, som absolut inte innebar något negativt, kan vi kalla "dansa och samtalा gläma med".

Givetvis finns vissa favoritmelodier. När det gällde "stöta på" och "dansa bra med" var højdarna Två solröda segel och Tangokavaljeren! Två tango som lockade fram de alra mjukaste "myrstegen" och de djärvaste turenerna! Att vara omsluten av skön musik! Att ta ut steg och turer! Att föra och följas! Gammal hedertig styrdans! I sina bästa stunder var dansen, och Banan, en närapå Himmelsk upplevelse!

Himmeriket ja. Nog hade vi hört om det. Både i den sexriga byskolan och konfirmationsundersöningarna. Vad som berättats där var säkert sant. Sant, men ack så avligset! Dansen däremot handlade om nu och här! Och alla de vackra flickorna!

Men himmel och helvete är ofta nära varandra. Vid första tonen till Tangokavaljeren utbröt närapå panik! Det var ju inte bara jag som spanat in hennes! Den lilla mörka! I röda klänningen! Strax intill estraden. Två, tre killar till var ute i samma ärende! Tji fick jag! I bland gick man då, besvikna och modfallid, mot utgången. Låtsades som man behövde lufta sig. Behövde stå över en dans. Men i de flesta fall bjöd man upp någon annan.

Hann man däremot fram till den utvalda i tid dansade man gärna några turer omkring kompisar som inte humnit med. Kastade ur sig någon fråga - Va sta e han i för ? eller - Vart e över pojker? Detsamma gällde om man lyckades bli uppbjuden på den prestigefyllda "Damernas".

Vanligen pågick dansen från 21.00 till 01.00. Vid halveldiden gjorde musikerna en paus. Det hände att man hade spenderdyxorna på sig. En Pommac med två glas. Dryga kronan. Vid större evenemang fanns även pilkastning, luft gevärsskytte och tombola att fördriva tiden med.

Ordningsväktarna hade lugna gatan. Någon enda gång kunde det hetta till. Som regel betingat av någon tidigare, verklig eller inhälltad, oförstått. Som regel också påverkad av någon kask för mycket. Ofta inträffade detta i gruppen inte dansande. I gruppen som hölls ute dansbanan.

Som ibland vägrade sig in i trängseln. Men vart efter att herrarna bjöd upp, och de tappade sitt skydd, snogg de ut igen.

Jag avslutat avsnittet Banan med två betraktelser från en midsommarafon som vi, min hustru och jag, sammans med goda vänner, tillbringade på Banan. Trettio år senare!

Dansbanan ligger där festklätt skön,
skön i sin lövade slöja.

Trasten sjunger i jublände dur,
trasten ekon i dalen hörds dröja.

Dragspelets toner forklingar,
forklinger i sommarskön vals,
Brunbrända flickor syns sväva,
med arm om sin pojkes hals.

Minnen väcks och tankar vandra,
vandra längs stigar åter i tiden.
Ser en yngling ung och stark,
dansa midsommarvals i Linden.

Han ägde så lite men stunden var hans,
hans var glädjen och rusig lycka.
Att den vackraste flickan av alla,
tätt i sin famn få trycka.

Dessvärre, hon akтade inte på lyckan,
lyckan som fanns så nitra och varm.
Utan lovade Busen dansen, den sista!
Vår yngling stog med sin harm.

Över alven hörs skratt och lätar,
blandas med minnen från då.
Vår yngling, vare sig ung eller stark,
i minnenas värld syns stå.

Under en flyktig sekund i inet,
i inet var diktare diktade och sov.
Han väcks utav älsklig hustru,
och leende varmt - För jag lov?

Jag minns en av de ikke dansande "gammelpojkarna" från uppväxten. Att han inte kunde dansa var i och för sig inte så märkvärdigt. Det fanns inga danskurser eller liknande. Att bara hjuda upp en flicka på Banan - och få ord om sig att inte kunna dansa - var inte att tänka på. I vart fall inte i nyktert tillstånd.

Jag såg honom igen, trettio år senare, på den midsommarafton jag nysst talat om. Och minnes honom fört...

Han hölls alltid utanför Banan. Vägade sig aldrig in. Halvåtern tyngde ner den ena kavajfickan.

Då och då tog han en klunk! Låtsasslog i luften! Långa rullarsvingar. Och skrek - Jävlaranamma!

I mustiga ord och åtföror skröt han,. För skaran av lyssnande halvväxingar som omgav honom.

Om alla jämter han hatt ! I Byn ! I Sokerna ! Ja ännu i stan ! Jävlaranamma !

Nya årgångar flockades ständigt kring honom. Fyllde ut tomrummet som uppstod efter de som övervaran sin blygsel. Och vägade sig in på Banan !

Mitt i allt detta finns jag. Med ett näst intill oöverstigligt problem. Jag saknade en riktig alibhössa! Min gamla slätborrade, dubbelpipiga Belbare i kaliber 16 ansågs inte duga längre. Sextonkalibers rundkulor var ute. Nu skulle det vara "tolvåschu" enskotts Remington eller attminstone ett dubbeltgevär med just denna kulpija . Att lyckas läna ett sådant gevär, några få dagar före jakten, var näst intill omöjligt. Det förstod jag. Det sag med andra ord mörk ut.

Ser ut som han viskar något i hennes öra ! Kan det möjligens vara - Jävlaranamma !

En kväll när vi satt och spelade kort - och till och från kommenterade åläjakten-rikade Alvar nämna att hans far, Klockar n, ägt en riktig dunderbössa. En rakrakflid "Jugäätta" som var tillverkad av en gammal vapensmed längre upp i socknen. På min ivriga fråga om jag kunde få lana den svarade Alvar att det nog kunnat gå för sig. Problemet var bara att den låmats ut många år tidigare. Till vem vissste han inte.

Jag vill minnas att jag den kvällen slarvade bort flera "storpir" och "lilpir" (vi spelade Piris). Till stor förtrytelse för min vän, jaktkamrat och medspelare Erik. Mina tankar befann sig på annat håll! Hur skulle jag få tag i Klockarbössan?

Klockarbössan

Allt ifrån tioårsåldern har jaktt varit en del av mitt liv. Till en början handlade det bara om att följa med. Att se, lysna och uppleva. Min far var en utsöndertlig lifromästare som alltid gav sig tid att förklara. Därtill lärde han mig respektera naturen. Detta fantastiska län till oss mänskorf!

Klockarbössan har förekommit i en tidigare skrift (3/1988. Sant och osant Liden) Trots det tar jag med den här i en något bearbetad, och kortad, version. Detta då Klockarbössan i hög grad hör samman med Mitt Liden.

Årets stora begivenhet närmade sig. Den som kunde få vänner och grannar att näst intill bli osans. Attminstone för en tid. Åläjakten! Det är naturligtvis den det handlar om. Varheft rå man, eller flera, möttes glädje samtalet snart nog in på den förestående jakten. Och Storoxen!

Förberedelsena var i full gång. Yxor och knivar vässades ytterligare lite grand. Tjocka ylletröjor och strumpor togs fram ur sina närliggande kommor. Spankontar och tråmesar sågs över. Köksspisen ockuperades redan vid åttatiden, efter kvällsnynheterna och vädrret, för viktigare saker än matlagning och sikt. Bly skulle smälta och kuler stopas. Alt oftare kikade gubben långs blanade bösspior med något drömmande i blicken. I andanom föll Storoxen!

Byns handelsman gnuggade händerna av förtusning. Det "ammarekanska" fläsket hade en strykande åtgång. Liksom kaffe, korv och hår bröd. Även föraren av den dagliga turbilen till stan blev plötsigt en viktig person. När han på eftermiddagen avlämmade en mystisk brun påse till ivrigt väntande mottagare. En påse som skvalpade när den skakades. En påse som fick mottagaren att le smäsligt. "Stål-puspen" Själva knorren! Avslutet !

Mitt i allt detta finns jag. Med ett näst intill oöverstigligt problem. Jag saknade en riktig alibhössa! Min gamla slätborrade, dubbelpipiga Belbare i kaliber 16 ansågs inte duga längre. Sextonkalibers rundkulor var ute. Nu skulle det vara "tolvåschu" enskotts Remington eller attminstone ett dubbeltgevär med just denna kulpija . Att lyckas läna ett sådant gevär, några få dagar före jakten, var näst intill omöjligt. Det sag med andra ord mörk ut.

En knapp vecka återstod till åtgärdskonsten. Varje jägare i byn, och byarna omkring, utsattes för mina frågor. Hade dom hört talas om Klockarössens tjugoåttå? Visste dom nån jägare som ägt en tjugoåttå? Ett och annat tips fick jag väl men inget som bar ända fram. Kvällarna ägnades till ett springande kors och tvärs i byarna. Men spären blev hetare. Jag kände på mig att det skulle gå!

Efter tre dagars intensivt sökande hörde jag åttioåldringen Klockarössan i mina händer!

Den var lång! Ofantligt lång rycktes mig. Tung! Ful med rostfläckar här och var. Lite gles i slutstycket! Ändå kände jag när jag såg blicken glida längs den kantiga pipan, och möta kornet, att Klockarössan haft rätt. Detta var förvisso en riktig dunderböss!

Men behövnen var inte över än. Sex gröna paphyslor var allt som följde bössan. Däremot ingen kultång för att gjuta rundkulor av bly. Och vad värre var! Det fanns ingen kultång i kaliber 28 att uppbringa i byarna! Efter många om och men lyckades jag komma över en kultång i kaliber 24:a. Det innebar att de gjutna kulorna blev en aning för stora i förhållande till mina sex paphyslor. Men nöden har ingen lag. Hammare fanns! Genom att försiktigt hamra ut blykulan fick jag den att nödigt passa i hylsa och lopp. Den sista kulun passades in på fredag dvs. dagen innan vi drog till skogs.

Att ett provskott måste offras stog klart. Ett provskott med drygt krummått. Inte så mycket för att testa om bössan "bar fram hällsvängna" som de äldre saade utan för att se om gevaret holl ihop! Det fanns anledning att hysa visst tvivel om detta.

Klockarössan surrade fast i en gammal gårdsgård uppe vid fäbodvägen. Kring avtryckaren var fast ett snöre som ledde till mig. Gömd bakom en grov tall. Ett drygt tiotal meter framom bössan hade ställts ett stor, torn plattunna. Hanen spändes. Långsamt drog jag till mig snöret.

BOOM!

En kanon hade inte åstadkommit värre olyckan! Ett vitt mörn gjorde det först omedelbart att urtskilda något. Försladdningen. Som i sanning var av särskild sort då jag inte heller lyckats skaffa några riktiga försladdningar. Mormor hade fått släppa till några sidor ur sin tidning Evangelii Haroldi! Inte så att jag åkallade någon högre makt. Det rikade bara vara det minukastade papperet som finns till hands! När det vita molnet försvann kunde jag se resultatet av provskottet. Klockarössan var lika hel som innan. Plattunnan däremot hade hal i sig som om en kanonkulaladdning gjort igenom!

Min lycka visste inga gränser. Tala om Dunderbössan!

En enskild otur földe oss. Varje dag språrade och ringade vi ålg. På något hundratals meter visste vi var alltjämt fanns. Passkryttarna kontaktades och placerades om. Ett tidsödande arbete då det var givet mellan skyttarna och budskapet framfördes munligt. Ofta av oss yngre.

Vid en bestämd tidpunkt släppte en av hundarna. Ibland båda. Upptagen kom nästan omgående. Unghunden mer hetisiga påstöck och den gamles glesa, lugna skall. Mer än en ålg passerade förbi någon passkrytten men precis utom synhåll. Gömd av läta skogsdärr. Det var som förgjort!

Sista jaktdagen. Sista försöket. Misslyckat sätter jag öster om Rikhard's knul'n! Klockarössan hittad mot en liten tall. Iakttar förstrött en orres flykt ut över myren, hitom knul'n. Tankarna finns på annat håll just nu. Kanske lördagsdansen på Banan i Åsen.

Ett ljud får mig att spritta till! Det kom från samma håll som där orren flög upp. Råtar på mig! Lyssnat. Där hörs det igen! Det där tunga, odefinierbara ljuset som varslar om ålg i myrk. Fast terräng. Reser mig upp! Stricker mig efter Klockarössan! Nu hör jag tydligt knäppet från latklövorna! Undan går det. Snyger fram några steg för att få bättre sikt. Vår kommer han?

Just där basvägen faller ut i myren bryter han genom den mörka granskogen! Kommer snett mot mig! Gott och väl trehundra meter bort. Ser hornkronan. Även om den ser stor ut är det inte storoxen! Lägger upp Klockarössan över en gren. Erinrar mig pappas ord - Ta stö ömni du kann!

Längs den kantiga pipan söker ögat kornet. Förundrande vad liten oxen blir! Kommer stadigt närmare. Knapp hundra meter. Visar tecken till oro! Viker av in mot skogen. Mot skydd. Vägar inte vanta längre. Sätter upp högt! Anar kornet över raggit hals. Trycker av!

BOOM!

Vitt moln! Spänner snabbt hanen och fyller bak slutsystcket! Forbannelsel! Papphyslan har gått av framom mässingsdelen! Sitter fast i pipan! Upp med kniven! Bryta och pilträ! In med ett nytt skott! Ett väldigt BRÖL för mig att hoppa rakt upp!

Antigen. Det vita molnet har skingrats. Allt är tyst. Ohyggligt tyss. Ingen ålg höras eller syssas. Hundskall hörs från basvägen till. Det är unghunden som ivrigt skyndar på den gamle. Inväntar. Följer spåret över myren, in mot skogen och är borta.

Självt ett rov för stridiga känslor. Tvivel på Klockarössan, och egen förmåga, tränger på. Var det för långt håll? Höll jag fram för lie? Det blir inte roligt att möta jaktkamraterna. Det har skojatits friskt om Klockarössan i kojan om kvällarna. Varför skulle oxen komma just på mig? Sista jaktdagen till råga på allt elände!

Går sakta ner över myren. Mot skogsbrynet. Iakttar förstrött de stora spärståmplarna. De liksom hängnar mot mig. Följer dem ändå in mot skogen. Unghunden kommer ivrigt mot mig. Och där.....! Där ligger han! Stendöd! Kan knappat fatta att det är sant! Alldeles i skogkanten!

Skottet har träffat högt. Snett fram ifrån i ryggen. Inte långt från en bon. När den första överraskningen lagt sig ställer jag från mig Klockarössan. Spottar manhaftigt. Tar upp yxa och kaffeburk ur ryggäcken. Går bort mot en fervedubbe och klyver av några spjälkar. Nu ska det smaka med kaffe! Den närmaste passkrytten rotar redan på mig.

Klockarössan möttes efter detta med all respekt den förtjänade. Klockaren hade haft rätt. Detta var förvisso en riktig Dunderbössan!

Namnlösflöten

även fylde ex. Oxsjöjans allmänna flottled (1889) samma funktion. Nu kunde Skönvik böra avverka sina skogsherrman i Nordansjö, Skäldammet och Normås i full utstrickning!

Skogen saknade lång direkt värde för Lidens bönder. Vedbrand, mulbete, hushetsovsirke och -längt tillbaka - möjlighet till svedjebrand och sådd var egentligen dess enda mätbara värde. Det var först med sågverksindustrin den blev värdefull. Genom sågverkens ständigt ökade behov av råvara.

Ursprungligen var varje gård bestånd endast vad avsäg ingojord. Av skogsmark lade var och en under sig vad han kunde. Genom avvitringen (1600-talet) skedde i princip en uppdelning mellan Kronan/byar medan bönderna sismellan skiftade på 1800 talet. Det var Kronans intresse av nya skatteobjekt (ex. anliggande av nybyggen, råvaruförsäjning till sågverken och fastighetskatt) som låg bakom dessa aktiviteter.

För att fastställa gårdsareal, och effektivisera jordbruket, genomfördes flera reformer. Åbosammandragningen i storskifte (1750-talet). Enskiftestörderingen (1803) som innebar rätt för varje gård att få ågora samlade i ett skifte. Skiftestadgan (1827) som innebar delning av sälvt skifftad som oskifftad jord.

Det samlade resultatet av reformerna innebar att varje bonde nu blev ägare till en avgränsad skogsplot som han erhöll gratis. Genom sågverksindustrins behov av råvara satt bonden plötsligt med en tillgång som kunde omsättas i reda pengar!

Till en början köpte sågverksindustrin i huvudsak avverkningsrätter. Antingen i engångsposter, för direkt avverkning, eller rätt till avverkning under viss tid, ofta 50 år. I slutet av 1800 talet beslut Riksdag att 20 år skulle utgöra längsta kontraktstid och 1906 kom en lag som förbjöd bolagen att *förvärva skogsfastigheter*. Skogsskövling och emigration var några av skälerna förbudet.

Merparten skogsfastighetsköp, för de bolag som senare uppgått i nuvarande SCA, skedde under perioden 1882-1890 (66%). Om man däremot ser enbart till Liden finner man att uppköpen där till 54% skedde under perioden 1846-1871. ▪

Förklaringen till detta är med stor sannolikhet koncentrationen av sågverk kring Indalsälvens mynnning och fram för allt ångsågens entré i mitten av århundradet. Ett annat viktigt skäl lag i det faktum att sågverksågarna insatt skogens framtida värde. Ett tredje skäl kan vara att bolagen, på köpet, fick en fast arbetarstam bosatt på, eller i närheten av, sina skogar.

Sköviks AB med den kände F. Hunsow i ledningen hade redan i mitten av 1800 talet förvärvat stora skogsherrman i Liden (ex. Nordansjö, Skäldammet och Normås). Till en början flottades virket därifrån i mer eller mindre orensade vattendrag fram till vattensågarna i älvens bilöden. Där sågades det, buntades och flottades ner till kusten.

I och med ångsågarna förändrade virkeshanteringen. Virket flottades nu ner till kusten och sågades där. Vattensågarna tystnade undan för undan. Samtidigt hade närskogarna, dvs. de som låg i anslutning till älven, i betydande utsträckning tagit i anspråk för vattensågarna. Då ångsågen krävde långt mer råvara än vad de samlade vattensågarna förmått konsumera blev problemet nu att lösgöra de valdiga råvarureserver som fanns på båda sidor om Indalsälvens dalgaång.

Lösningen blev som vi vet Österströmsbanan med sin järnväg (1870) som hade sitt upplägningssområde söder om Indalsälven (Holm, Ljungå mfl. områden). För områdena norr om

Med ovanstående som bakgrund skall vi nu förflytta oss drygt 75 år tillbaka i tiden. Nämrate bestämt till vintern 1919/1920 och en helt vanlig skogsavverkning. Belägen vid Namnlöfson, som i sin tur ligger vid Lill Öratjärn, cirka fyra kilometer nordnordväst om Hallsjön i Silire, Lidens socken. På det ursprungliga Skäldammets skogsherrman. Ägt av Skönviks AB.

Berättarna är två som var med själva. Min far, Sven Åslin död 1973, och Olle Elfström, hans sväger, numera 96 år gammal.

Min farfar, Pelle Åslin, och hans granne och vän, Lars Petter Elfström, hade båda åtagit sig att utföra en avverkning åt "Skönviks bolag". Överenskommelsen innebar att de från var sitt skifte vid Namnlöfson skulle falla, sätta och med hjälp av häst transportera virket ner på Hallsjöns varvifrin det sedan skulle flottas ner till "storå" (Indalsälven) och vidare till kusten.

Äftera innebar att mata upp och kapa fällt träd/stock så att den gav bästa ekonomiska utbytte för bolaget. Det fanns särskilda instruktioner, utfärdade av bolaget, hur detta skulle ske. De aktuella männen var aldrig (långt) och runt (diameter). Ersättning utgick i form av 9,3 - 14,8 öre per aln (ca. 60 cm) och beröende av toppdiameter och kvalitetsbestämning per stock. Redan här är nog mängen att, med de hjälpmedel som stod till buds på den tiden (i huvudsak yxa och såg) förtydjansten skulle komma att bli blygsam.

Hästar ägde både Pelle och Lars Petter. Därtill egen arbetskraft i form av fyra söner. För Pelles del Rudolf och Sven och för Lars Petters del Petrus och Olle. Yngst var Sven med sina sju ton år. Söner och döttrar utgjorde en oviljanad tillgång för sina föräldrar så länge de bodde hemmavid. Mat, husrum och en slant (när huset hade några kontanter) var barnens viltkor. Ändå har jag aldrig hört de gamla beklaga sig. Vilkenkor var lika dana för de allra flesta!

Arbetet ägde både Pelle och Lars Petter. Därtill egen arbetskraft i form av fyra söner. För Pelles del Rudolf och Sven och för Lars Petters del Petrus och Olle. Yngst var Sven med sina sju ton år. Söner och döttrar utgjorde en oviljanad tillgång för sina föräldrar så länge de bodde hemmavid. Mat, husrum och en slant (när huset hade några kontanter) var barnens viltkor. Ändå har jag aldrig hört de gamla beklaga sig. Vilkenkor var lika dana för de allra flesta!

I slutet av november hade snö och kyla gjort sitt. Skridan som vilade på timmerdonningarna (get och stötting) var till bradden fyllt av hō och några sickar havre. Förmodenhet för två veckor var packade i matskrin, kontar, ryggseckar och sickar som vilade uppe på höet.

Det var mycket att tänka på. Mat, kläder och skor, sängutrustning dvs. fillar och filter, verktyg för arbetet och för att kunna utföra enklare reparationer (kalkar, sehyg personlig utrustning mm), fotograf, lykta, hästskor, spik, snören och rep och mycket, mycket annat. Från Namnlösfonden var det 1,5 mil långs slingrande timmervägar till närmsta affär i Silire så det dugde inte att gömma något.

Maten var den enklast tänkbara. Potatis, salt sill eller strömming, kornmjölk, fläsk, lite vetemjölk, några korvringar, hår bröd, kaffe, socker och lite smör eller margarin. Färsk mat för de första dagarna. Pannkaka, mjölk och tätnjölk (tjockmjölk - som var mindre känslig än vanlig mjölk). Aven en liten hink med risgrynsrött och några vetebullar ingick i förringen. Under den första knappa veckan kunde de åta ungefär som hemmafvid. Sedan blev det "magrare".

Kläderna var grova och enkla. Förutom gängkläder några skjortor, byte underkläder, strumpor, vadmalshyxor, ett blistill, luddar, huvudbonad, vantar och handskar, storväst, några handdukar, räkkniv och tvål. Några paket toback eller snus. Om vadmalshyxor sas det att de skulle vara lappade på knan och bak innan de blev bra dvs. njukare och varmare.

Sängkläderna har redan nämnts. Fällar och några filter. De soy i underkläderna. Tillsammans två och två. Härligenom blev kylen mindre kämnbar. Det var närpå utetempertatur i kojan nattetid.

Verktygen hade setts över. Slipats och flits. Dogde inte med alltigt bätt! Då tog rygg och armarna onödig stryk. Yxa, timmersvans (såg), klave (för att mata med), timmersax, barkspade, sägklilar, kanterhake (huggkrok på staf för att vända stock vid harkning/kvisning) och sist men inte minst stöskovel utgjorde varje huggares arsenal. "Sägkarmaten" ett hjälpmmedel som lanserades vid den här tiden fanns också med. En fjäder som spändes mellan sät och stam. Vid franskjut spändes den och hjälpte härligenom till när man drog sågen mot sig. Det räddde delade meningar om huruvida den var något hjälpmmedel eller ej. Ostridigt underlättaide den sågens hemgång. I gengäld förbrukades mer kraft vid franskjutet. Förespråkarna menade att vinsten låg i ett bättre bett vid hemgång.

Reservlådan innehöll lite av varje. Remmar, rep, betsel, spik, skruv, hästskor, söm, några plåtar och lite annat smält och gott. Att sko en häst, laga seldon, kalkar, kläder eller annan utrustning och verktyg var inget dessa män var främmande för.

I en sack lag den oumbaliga kaffepettet, några kastruller och en stekpanna

De mer ömtåliga matvarorna, liksom matporslinet, var omsorgsfullt inlindat i fallar och hö för att de inte skulle frysa respektive skaka sönder.

När allt äntligt var packat gav de sig iväg. Tidigt om morgonen medan det ännu var mörkt. Förbi Bodacke, Klärke och Dacke. Strax efter kvammen vid Brudsjön tog de av mot Oxsjösgen. Det var mest Pelle och Lars Petter som köerde. De fyra pojarna gick eller sprang efter. Aktie med på skridan i någon utförslöpa. Annars hade de mycket att samtala om. Som ungdomar alltid har haft och har. Det skulle komma att droja fjorton dagar innan de återvände hem till Byn för att fylla på förråden

Vid Oxsjösgen stannade de till. Vid ett av Bolagets förråd. För att lasta några utskottsbräder som faktum lovat dem. Anledningen till detta var att Bolaget endast höll plats för körare och häst vid Hallsjön. De fyra huggarna fick själva bygga sig en koja i näheten av skiftena, om där inte fanns någon i närheten, vilket det inte gjorde vid Namnlösfonden. Utskottsbräderna var avsedda för dörr till kojan, britsar och någon hylla. Ett par nivå spik delades också ut.

Någon ersättning från Bolaget utgick inte för kojbyget. Det ansågs vara ett entreprenörörens eget intresse att sörja för tak över huvudet. Efter körare och häst upphörde Bolagets ansvar.

Idag skulle ingen komma på tanken att, utan ersättning, uppföra en koja eller raststuga innan det avsedda arbetet kunde komma igång. Men 1920 var inte detta något markigt. Det bara var så. Skälen var flera. Skogsarbetarna var inte van något annat. Det var tidvis smått om arbetsstillafallen så det gällde att inte stöta sig med Bolaget. Bolaget -eller rättare bolaglen- var den enda egentliga arbetsgivaren i Liden vid den här tiden. Den som ville bli ihågkommen för framtidta avverkningar och flottning brakade inte. Bolaglen sysselsatte tidvis merparten av alt manfolk i socknen. Kanske var det också ett praktiskt arrangemang med kojbyget. Den kunde nu byggas på bästa plats för de aktuella skiftena. Och huggarna tjäna tid.

Efter lastning och en kort vilan fortsatte färden över Oxsjöns is. Snö och is kunde innebära rejala svårigheter. I stället för att färdas runt en sjö kunde man vintertid gå rakt över den. Som nu rakt över sjön, mot "Namas" (Normäs), i stället för den långa, krokiga vägen runt den.

Dagarna höll inte många timmar ljus. Det var redan mörkt när de nådde Häljsjökojan efter färd på slingrande vinterväg längs Oxsjöön. Pelle och Lars Petter lämnade över till de egentliga körarna, Rudolf och Petrus, som spände los hästarna. Torkade, vattmade och stallade upp dem. Ett rejält fang ho och ett tåcke över ryggen. Det var kallt i stallen och skulle ta några timmar innan hästarna kroppsvarme gett en acceptabel temperatur. Hästarna sköttes med omsorg. En frisk och nöjd häst var en förutsättning för att alt skulle gå väl. En klok körate sag alltid till hästen först innan han började med de egna bestyren. Likaså gjorde han regelbundna besök i stallen hos sin arbetskamrat. Simpratade. Lyssnade. En van körare kunde höra på hästens sätt att tugga om den midde bra. Var frisk.

Under tiden som körarna skötte om hästarna hade huggarna tagit bolagskojan i besittning och bekantat sig med de körare som redan installerat sig där. Under några nätter framåt kunde de nyuanlända nyfika kojans tommor britsas innan ytterligare körare anlände. Mot veckoslutet.

Sangklader och fryskskinsliga matvaror bars in i kojan. Resten fick ligga kvar i skridans hö. Efter mat kom den eviga kaffepannan fram. De körare som redan fanns i kojan kom från Silire och Järkvissle. Man bytte nyheter med varandra. Drack kaffe. En pipa toback eller en pris snus. Klev i sina "pissalkkar" dvs. gamla, rymliga skor utan besvärande snöring eller liknande, och gick ut i nattmörkret för att "slå en dril". Snart nog tystnade samtalen. Undan för undan strökte mannen ut sig på britsarna.. Den siste, som var vaken längst, rakade aska över glödhöggen i den öppna spisen, stängde spjället något och blåste ut fotogenlampan. Det var natt i Häljsjökojan. Här och var kunde man höra kraftiga "timmerskockar". En och annan hjärt störde också tystnaden.

Någon väckarklocka behövdes inte. Kylen skötte om väckning. Den som frös mest mässade sig ur sängen. Lade några fervedspånor i eldstaden och tände på. Skoijde ur kaffepannan, fylde på vatten och några nävar kaffe, och satte den på trefoten över elden.

Pelle och Lars Petter packade matsäck för dagen. Rudolf och Petrus såg till hästarna medan Sven och Olle letade fram verktyg. En tallrik risgrynsgrotti i sötmjölk och en bit pannkaka till kaffet utgjorde deras frukost. Hästarna spändes för. Utskottsbredar och verktyg för kojbygget gjordes fast på kalkarna (stötting och get) varefter de gav sig i väg uppå Namnlöslöson dit det var dryga fyra kilometer.

Det var ännu mörkt. De följde den stora basvägen. Här och var anslöt skiftesvägar till från andra avverkningar. Hästarnas mäktiga malmtickor hördes lång väg även om den snöackta skogen gjorde vad den kunde för att fånga upp ljuset. Klockornas uppgift var att varna. Tala om att någon kom. Att ett timmenklass var på väg ner mot Hallsjön. Då måste de som var på väg upp mot skiften och avverkning köra på sidan och lämna plats.

De närmade sig Namnlöslöson när det dagades. Den beskrivning "stubbknicket" (förmannen) gett dem i Oxsjö, parat med tydliga markeringar, gick inte att missstolla. För övrigt vintrades han inom någon timma. Efter en kort vila letade de sig in över skiftena som gränsade till varandra. Såg sig om efter en lämplig plats för kojbygget. Vissa krav var givna. Nära till arbetsplats. Vatten inom rimligt avstånd. Nära till byggmaterial (torrgran, granris, lav eller mossa för täntning, sten för bygge av eldstad) och gärna en större sten att bygga den öppna spisen emot.

När den rätta platsen var funnen arbetade de sig ner ett litet stycke i marken. Eventuellt, om det varit sträng kyla med djup tjäle som följd, efter att ha timat upp yskicket med hjälp av eld. Men som regel hade den meterdjupa snön skyddat marken mot allt för svår tjäle. Den borttagna yjorden användes för att täta de nedersta stockvarven. Det var ett tungt jobb för två man att spetta och korpa i den frusna jorden. Pelle och Lars Petter arbetade med detta.

Två man sökte och fyllde torr gran för väggar och tak. Kvistade och kapade i lämpliga längder. Fanns någon torr furu i näheten passade man på att sikterställa vedbehovet också. Torr furu, eller "ferte" som det heter på vårt mål, gav söntron varme också ett bra tillskott av ljus i kojmörkret. Mängder av granris och lav samlades också in av Sven och Olle som tillskötts jobbet att skaffa erforderligt byggmaterial.

Rudolf och Petrus köpte fram material och ved till kojplatsen. Med hjälp av kilar klovs de torra granstockarna. En efter en. Till skenet från en väldig eld arbetade mannen långt efter mörkrets inbrott. Omgivna av kold, snö och mörker.

Sent onsdagar var det dags att gå ner till Hallsjökojan för övernattnings. Fyra långa kilometer. Den första dagen uppe vid Namnlöslöson var till anda.

Den arbetsfördehing jag angett i det föregående var naturligtvis inte strikt på något vis. Den illustrerar enbart rationaliteten i deras sätt att arbeta. Ingen stog och väntade på den andre. Alla hjälpte alla. Utan att någon egentligen behövde dirigera.

Allt efter det att byggmaterial fraktades fram började själva kojbygget. Stock fogades till stock med klyvyonia inat. När tornivarvet (första stockvarvet) lagts ut på sina tomstenar gick arbetet fort. Det var ju inte heller någon stor byggnad. Kojan skulle komma att rymma två breda britsar för två man vardera, ett enkelt grovt bord, några "sistubbar", hyllor, utrymme för olika förmödenheter, eldstad och ett virvarrat av snöen samt spikar för att torka vita kläder och skor.

Kojan var lite bredare ner till än upp till och nära nog liksidig. Taket var platt och täckt med näver och tjärapp för att halta smalhavet ute. Utrymmet mellan stockarna tätades ned lav och moss. Innan taket färdigställdes byggdes eldstaden upp. Lösa stenar som passades ihop och där vanlig jord utgjorde "murbruket". Under arbetet med eldstaden fick Petrus ett finger i kläm med blodvite som följd. Pelle, som var känd för att vara "ölbritt n" (snabbt fann ord), döpte påpassligt kojan till Fingerknip vilket den också kom att kallas.

När kojan tinnats klar och eldstad och rökhål var färdig isolerades den. På utsidan, längs de nedre stockvarven, fylldes överbliven jord mot näven för att förhindra golvhag. Direfter flötades mängder av granris över väggar och tak. Över det hela återfylldes snö. Dörren, som spikats ihop av några bräder, lutade inåt och lyftes helt enkelt av och på. Innanför dörren var det 20-25 centimeter ner till jordgolvet. Golvet som var täckt av en tjock matta med granris.

Samtidigt med kojbygget uppfördes också ett avträde, "stängå" (en sittstång mellan två träd). I skydd av några risgrnar. Skydd med tanke på blåst och snöyra. Insyn utgjorde inte något problem uppe vid Namnlöslöson.

De framkörda torrfutorna ságades och klövs. Travades mot kojvittgen och skyddades mot snö med några grankvistar. I en närliggande bäck höggs hä i isen. Ett hål som skyddades av en enkel lucka. Den kunde inte förhindra att hålet frös igen men inte värre än att det var latt att slå upp med syxhammaren (yxans skalle).

Rudolf och Petrus, köarna, hade också sitt att stå i parallell med kojbygget. Skiftesvägar, med lasplats, liksom stickvägar skulle iordningställas. För den onövige skulle jag reda ut begreppen vad gäller olika vägar:

- Mellan Hallsjön och Namnlöslöson fanns en basväg. Den nyttjades av samtliga körare.
- Här och var anslöt skiftesvägar. Som namnet antyder ledde de in till olika skiften/avverkningar och lasplatser där de hopköpta stockarna från skiften lastas på fram- och bakkälke (stötting och get).

Det var ett grannlägga arbete att ställa i ordning de olika vägarna. De skulle märkas ut, kanske huggas ur, rissas, snoffylas, stampas, vattnas och härdgöras. Ju bättre vägar desto större lass kunde hästen dra. Ju större lass desto bättre förtjänt. Ett litet motlut gick till nöds an efter stickvägarna där kanske några få stockar släpades fram en kort sträcka. På skiften- eller basvägen kunde ett sådant motlut i värsta fall twinga fram en omlastning. Och ridspillan.

Basvägen var gemensam för många olika huggarag. Vi vet att just den här vintern gick ett 20 tal hästar med Hallsjön som avläggsplats. Merparten av dessa kom längs basvägen som började uppe vid Namnlöfson. Bolaget hade gjort upp med ett antal körare att fungera som "vägbas" dvs. se till att basvägen var framkomlig, och vid behov lappa laga och vattna den. För detta erhöll de några kronor per dag. Petrus var en av dessa vägbasar.

Arbetet med Fingerknip, skiftesväg och lastplats tog inte många dagar i anspiral. I mitten av veckan gjorde Pelle, Lars Petter, Sven och Olle sin sista övernattningsresa i Hallsjökojan. På morgonen lastade de över alla sina tillhörigheter på timmerdoningarna och begav sig av. Upp mot sitt Fingerknip som nu skulle bli deras hem under närmaste fyra månader framåt.

De flesta männskor idag har nog svårt att ens föreställa sig skogsarbetarnas hårdas villkor vid den här tiden. Ensidig, enkel kost som tillredes över öppen eld. Den personliga hygienen inskränkte sig till ett handfat med iskallt bäckvatten och en stång mellan två träd. "Rummet" fullt av fuktiga ångande kläder, strumpor, sockar, vantar, skor mm. Potatis och annan frisksnlig mat inbäddad i fallar och annat. En vattenhink som nästan alltid hade ett isläger över sig. Kojan som var varm så länge elden brann.

Verkligheten var så långt från visans "Helgedagskväll i timmerkojan" som det överhuvudtaget går att komma.

Ändå en bostad. Att återvända till efter en hård, lång dag på skiften. Något kvällssudd förekom inte. Inte heller hälta på grammars. Efter klädte, rengöring, matlagning och verktygsvård kändes det obeskrivligt skönt att sträcka ut sig på britsens fall. En stunds samtal i halvmörkret. Om dagens resultat! Om "Bolagsbileln" (Huggarinstruktionen)! Om faktorn eller vanligen hans biträdde besök! Den senare kallades Stubbknekt men även "Promt". Kommet från Huggarinstruktionens bestämmelse att "...förmans order *pront* skulle athydas"

Men samtalen upphörde snart. Trötheten tog överhand. Den vildvåga glödhögen försägs med några rejala björktyresar. Rökhålet förminkades något. När vi idag bänkar oss framför TV:n för att se Mittnytt klockan 19.10 sov man redan i Fingerknip uppe vid Namnlöfson!

Det anvisade skiften var ofta något av ett lotteri. Tat, risig och klen skog i svår terräng med mycket snö, inte minst upplega i träden, var faktorer som inveckade negativt på både huggarens humör - och förtjänst. Då ersättning utgick enhart per stock -eller grovlek, lång och kvalitet-inser envar att huggarna långa stunder fick sitta för ingenting.

Att vada genom meterdjup snö. Från träd till träd. Släpande alla verktygen med sig. Yxa, timmersvans, klave, timmersax, barkspade, sägkilar, kanterhake och snöskovel. Skotta sig ner

genom snön till stubbknektens röda stampelprick. Längst ner. Hugga fallskyra, siga, så sägkil och så de sista sagdragen. Stora sjök av upplega som föll ner på huggarens hals och rygg. Kvista, vända, lapa och eventuellt barka. Hela tiden falla rått för underlättat körarens arbete att samlia in och köra stockarna till lastplatsen. Med hjälp av timmersaxen lägga upp stockindarna så att köraren skulle se stockarna i snö.

Ville det jävas, och det gjorde det ibland, kunde en hastig vindflö fanga grenar i fallgonblöcket. Vrida trädet så att det kilade fast bland andra. Med ett elände för huggaren att reda ut plus att det dessutom kunde innebära livsfara.

Att i varje ögonblick hålla reda på verktygen. Var de fanns. Djup snö hade spelat mången huggare full spratt. Tvingat honom leta efter borttappade verktyg. I minutet! I halvtimmar!

Dagsförtjänsten kunde variera kraftigt utan att det för den skull var huggarens fel. Tillfalligheter av olika slag, och dålig skog, hade fått mången styv huggare att ledna.

Mathallningen var som tidigare framhållits enkel och ensidig. På morgonen gröt och tjocknjölk. Och kaffe förstås. Nykokt. Ibland uppkok på nattgammalt. Kvällsmålet bestod av potatis ("pärror") och salt strömmning eller sill. Ibland fläsk. Till detta hätt bröd och vatten. Kolbulla var uppskattad. På köpet fick man då också en nästföljande dags måltid. "Doppkopp". Doppad i kaffe gav kolbullen en behaglig matmadiskänsla. Annars handlade det nog ofta om smörgås, en korvsnäck och kaffe mitt på dagen.

Vår fjortonde dag skedde uppmaning (tunning) på Hallsjöns is. Lagets intressen bevakades vanligen av köären. Det gällde att ta till vara sina intressen gentemot det mäktiga Bolaget.

En titt i avverkningssläggaren visar att under en sådan period hade Pelle, Sven och Rudolf endast fått fram 336 stockar på Hallsjöns is. Det var klen virke. Inte mindre än 70 % höll 3½ tum, eller mindre, i toppen. Ersättningen varierade från 9,3 öre per aln (tom. 3½ tum) till 14,8 öre (tom. 5½ tum). Sammanlagt betingade 336 stockarna ett lönevärdé av 334 kronor!

Det anvisade skiften var med andra ord ett riktigt skiskifte! Parat med kyla och mycket snö!

Körama hade sitt att stå i även om de inte på långa vägar slet så ont som huggarna. Men deras insats var lika viktig för slutesultatet. Vad nyttade det om huggarna slet som djur om inte virket kom fram till avlägget i tid?

Hästarna vårdades nog. Ryktrades, vattnades och utförandes med hö och havre. Seldon och remmar sågs ständigt över. Smordes in vid behov. Mjukgjordes. En lokbrinna (skavör) på hästen kunde få katastrofala följer. En bra hästkarl såg om sin häst, småpratade med den och såg till att den trivdes.

En och annan flabuse fanns väl. Där tömlyckan kom till flitig användning. Men de var sällsynta. Alla var alltför väl medvetna om att hästen var en förutsättning för fortjänt överhuvudtaget.

Tidigt, tidigt om morgonen lämnade körama Hallsjökojan. En hel karavan av hästar följde basvägen upp mot Namnlöfson. Deras mäktiga malmklockor ekade dovt i snötystig skog och mörker. Under för undan föll någon ur ledet. Tog av och följde sin skiftesväg.

Det var fortfarande mörkt när Rudolf och Petrus nådde Namnlöslön. Vid lastplatsen kopplades geten loss. Hastarna fick en hotapp och ett täcke över sig. Körarna släntrade bort till kojan för en kopp kaffe. Byta några ord med huggarna. Om dagens jobb, lite skvaller från Hallsjökojan och om hemfärden på lördag.

Var fjortonde dag måste matförråden förmýas, klädbyte ske och utbytte eller reparation av söndrig utrustning. Ändå gissar jag att tvagningen i tvättstugans stora tråkar och att få sova mellan vita lakan var det som hägrade mest! Och för pojkena Rudolf, Sven, Petrus och Olle att få träffa sina kamrater hemma på Byn. De dryga två milen hem var ingenting som avskräckte.

Men samtalena varade inte många minuter. Huggarna gick ut till skiftet. Hjälpte körarna att lasta några grova stockarna på stöttingen.. De kunde bli åtskilliga släpvändor ner till lastplatsen innan det var dags att börja färden ner mot Hällsjön.

Två vändor per dag gjorde körarna. Då var det ännu mörkt när de nådde Namnlöslön på morgonen. Och mörkt när de nådde avlägget efter andra vindan på kvällen.

Allt virke måste vara fram kört innan vårsolen böjade lösa upp skiften- och basvägens isiga yta och kom den att "höja sig" över omgivande snötäcke. Minsta felmanöver i den situationen och lasset skar ut och välte. Allt under körarnas vilda forbannelse. Den som inte klarade av sitt åtagande, fick fram virket till avlägget, skafade sig dåligt rykte! Den som hade dåligt rykte fick inget nytt jobb! Den som inte fick något nytt jobb fick inga kontanter! Att lösa arrenden, hästväxlar, skaffa ny utrustning, kläder mm. Listan kan göras lång. Det är förståeligt om inte arbetsdagen mättes lika noggrant, i timmar och minuter, som det görs nuförtiden!

En titt i Bolagets huvudbok för vintern 1919/1920 visar att Pelle - min farfar - tjänade knappt 2000 kronor på skogsarbete åt Sköviks AB. Merparten kom från den avverkning uppe vid Namnlöslön som jag beskrivit ovan.

Nettot blev sannolikt inte många kronor. Sönerna fick hålla till godt med någon tia emellanåt. Kanske ett klädplog. Rudolf och Sven hade det inte samme än andras söner. Så länge de bodde hemmavid, med mat och husrum, var de en naturlig del i gården arbetskraft. Det samma galde döttrarna. Men de försvarade som regel fortare ur huset. Gifte sig tidigare och satte eget bo.

Att göra rätt för sig var en nedirvd skyldighet. Så självklart att ingen skulle ha kommit på idén att ifrågasätta den.

Skogsarbete var ett tungt jobb. Ett jobb där väder och vind -förutom skifft självt- i hög grad påverkade slutresulatet. Ett jobb där ingen timersättning eller daglön förekom. Ett jobb där endast fälld, apterad och framkört stock räknades när slutförandet fastställdes. En och annan lycksökare dock upp ibland men de blev inte langvariga. Bolaget lämnade inga förskott.

Boendet var usel! De hygieniska möjligheterna likaså! Kosten torftig, ensidig! Arbetet tungt! Dalig förtjänst! Ändå är klagomiljen förvänansvart fö.

Jag har mött, och samtalat med, många gamla skogsarbetare i Liden. Med stolthet har de berättat om hur många bit (stockar) eller res (koved) de åstadkom på en dag. Om valdiga timmertässlingars slingrande basvägar. Om friheten. Om kamratskapet.

Även om årens flykt naturligtvis har bleknat minnen av slit och fattigdom rymmar deras berättande glädje och stolthet.

Jag avrundar Svens och Olles berättelse om Namnlöslön med några egna rader. "Natt i kojan",

Sörig håll,
röda eldklot ser mänbron fot

vandra över grovt golv.

Frusna yxhugg,
skallors malmklang och jämrande medar

ekar i sovande mäns drömmar.

Värkande rygar,
stela händer griper ännu i sömnen

girigt om yxans blänka skaff.

Unken halm,
röda eldklot ser mänbron fot

vandra över grovt golv.

Ett oväntat möte

Solen har ännu inte nått över bergsväggarna öster om mig. Men jag kan ana dess strålar. Hur de klamar sig fast i den taggiga horisonten och undan för undan slår upp solskivan efter sig. När den väl natt upp går det fort.

Skuggorna omkring mig jagas bort av nyfikna solstrålar som letar sig in i dunklet. Spöplika skuggor blir till träd, stenar och annat. Min egen skuggbild förvandlas i ett nu till mänskta.

Drar rocken tätare om mig. Häller upp en kopp kaffe ur termosen. Dricker sakta. Just övergångarna, från natt till dag, känns alltid kylan. Allt är tyxt och stilla. Ån iterstår halvannan timma till första auron. Radiokontakt. Det är bara att sitta till sig på stubben. Lyssna och vänta.

En rörelse fångar min uppmärksamhet. Intill mina fot. Min stövel. Jag sitter ligg framåtlutad. Med hakan i vänster hand och armbågen stödd mot vänster knä. Höger underarm vilar över höger ben. Ser försiktigt neråt. Utan att röra mig. Vägar knappat andas.

Längst ner i stubben, där den möter marken finns ett litet hål. Ett hål dit den första solstrålen letat sig. Jag anar att något rör sig i hålet. Ser först inte vad det är. Men så tittar en liten skogsnus ut. Vädrar. De långa mormären darrar till. Svarta pepparkornsögon granskart missätskamt omgivningen. Huvudet försvinner nägra ögonblick. Kommer tillbaka. Vädrar. Solen och dess varme drar. Skogsmusen kommer ut ur halekt. Sätter sig på en grov, vitmenad rot intill stöveln.

Vädrar! Lyssnar! Spejar! Nej! Här finns inget farligt! Inget att vara rädd för!

Hon upptäcker en hättre, soligare plats. Uppe på min fot! Går över dit. Vädrar! Lyssnar! Spejar! Igen. Därefter tar hon itu med en omständig morgonputis. Sittande på bakhelen. Lingst fram på stöveln. Gottar sig åt sovärmen. Putsar, putsar, putsar....

Den bruna ryggen har inslag av gläns, svart här nedan undersidan, från hakun och bakåt är ljus. Öronen pinnar om små radarskärmar. Plötsligt steinar hon till. I granatningarna nerom mig hörs ett skrämmande late!

"Tjatt, tjatt, tjatt, tjatt, tjatt!" En sparvugla på jakt! Snabbt forsvinner skogsmusen. Från min stövel och längs den vitmenade roten in i stubbens trygghet. Efter några minuter ser jag henne igen. När hon tittar ut från hålet. Vädrar! Lyssnar! Spejar! Bestämmer sig tydigen för att inte gå ut mer. Just nu i alla fall. Sparvuglans rop skrämmar.

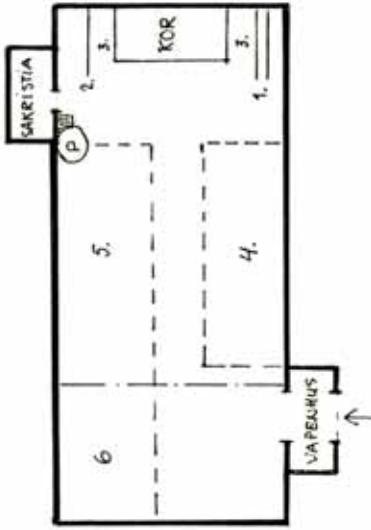
Den gamla kyrkan

Sannolikt är kyrkan uppförd vid en gammal handels- och tingsplats dvs. där människor långt innan kristinandom (omkring 1200) samlades för att driva bytshandel och skipa rätt. Den är vackert belägen. Omgiven och skyddad av höga berg. Längst ute på nordan. Med bekvämt närbol till älven. Den urgama transportleden. Det sägs att två tråkyrkor tidigare fannits på samma plats. Vi kan anta att en fanns vid tidpunkten för den påvliga sexårgården (1319) eftersom Liden då fick erlägga 3 öre i skatt (omräknat 72 penningar).

Då min släkt, på både far- och morsidan, riknar sina rötter i Lidens mylla från 1500 resp. 1600-talet har några av mina förfäder deltagit i såväl det kyrkliga arbetet som byggnads-, underhålls- och reparationsarbete av kyrka, läktare, stegport (bogardsport), bogard (inhägnad), klockstapel, sockenkälla och de kyrkställar som finns vid kyrkan.

Under 1600 och 1700 talen sägs kyrkan som mest ha haft 250 sittplatser. Ändå klagades över att det var otillräckligt. För en befolkning om totalt cirka 500-600 personer. Intressant kan vara att se hur kyrkobesökarna hade givna platser (bänkar). Det var inga hundratals att bara stiga in i kyrkan och sätta sig ner på en ledig plats.

Skiss: gamla kyrkan och placering av kyrkobesökare

1. Bänkar för Prästfolk, Nämnderman och Klockare

2. Bänk för Kyrkvärdar

3. Pallar för gossar under 16 år som ej gjitt fram och läst

P. Predikstol

4. Mansissa. Bänk 1 Ständspersoner, Främmande med hustrur och andra fruntimmer.

5. Kvinnosida. Bänk 1 (se mansissa). Bänk 2- Bondhusstr allt efter ålder. På de bakre bänkarna plats för Torparhustrur, Bonddottrar och Pigor. (Totalt fanns 15 bänkar)

6. Läktare. Plats för Hanverkare, Torpare, Bondsöner, Nybyggare och Drängar.

Hur långt hon satt på min fot? Sannolikt bara några minuter även om jag tyckte det rörde sig om timmar! En oförglömlig upplevelse. Ett oväntat möte.

När jag sätter i kyrkan händer ihålland att minna tankar går till den lilla församlingens svett och möda för att uppföra sitt nya tempel.

Med våra dagars mått var det ett gigantiskt bygge. Huvudbyggnadens 1,4 meter tjocka väggar liksom sakristians, och vapenhusets, 1 meter innebar att omkring 250 kubikmeter sten åt gick för bygget. Omräkнат i vikt handlade det om cirka 400 ton! Ton som med hjälp av häst och stendrög (enkel kälje)slipades fram. Med stor sannolikhet hämtade från höjderna ovan de mjälga niorna.

Sannolikt gjordes först någon enklare stenbottning (grund) med mindre sten för att ta mot och fördela den tyngd som fördes ner i marken via väggarna. Därefter skulle stenar fogas samman. Samt slutliggande kluas och omges med kalkbruk. Det var stora block och stenar. Som med hjälp av enkla hävstångar och lyftanordningar skulle baxas på plats.

Det antas att Liden vid den här tiden (1483) när kyrkobygget påbörjades rymde ett 20 tal bönader. De uppförfingar och den frivillighet som ofta framhålls i gamla texter bestod med stor sannolikhet av rena ålägganden från framst den kyrkliga, men även världsliga, överhögheten. Det handlade om ukommenderad arbetskraft. Aven om inte bönderna själva slet skjortan av sig vid kyrkygget var det ändå deras söner, drängar och beroende dagsverkare som utförde jobbet. Till förfång, kan man tanka, för det egna jordbruken.

Det är lätt att förstå varför de egentliga byggnadsarbetena pågick i nära 30 år. Från 1483 till 1510 då kyrkan anses ha tagits i bruk. Det enkla tråkapell som sätts ha funnits på samma plats, i vart fall sedan 1314 (Den påfylliga sexårsgården), användes sannolikt under byggtiden. Den nya kyrkan anses ha stått helt klar, med sina väggmålningar, 1561

En annan sak som fascineras mig är övergången från katolska seder och riter till protestantiska. Hur den upplevdes av kyrkobesökarna? I arv från sina förfäder hade de deras dyrkan av fornnordiska gudar och myter. Kristmandet via katolska munkar sipprade långsamt ner också i Liden för att så snällningen ersättas med en ny tro - och kyrka.

Den katolska tiden utmärktes bland annat av mässa (på latin). Ingen predikan mer än i undantagsfall och då mer om helgonlegender, mämmiskodikt och liknande. Fastställda faste- och biktregler. Bön och tillbedjan skedde till himladrottningen Guds moder Maria och andra helgon. Att dessa genom sina förbön skulle radda från skärseldens kval, vinna frälsning och salighet.

I och med reformationen och Gustaf Wasa förändrades gudsjänstordningen. Det stodgades (Västerås recess 1527) att Guds ord skulle ordentligt predikas och förklaras. I alla kyrkor. Där för utrustades kyrkan med predikstol. Liksom kyrkbänkar. Bonen skedde nu direkt till Gud. Utan omvägar (via helgon) så att säga. De gamla helgonbilderna från den katolska tiden tillåts dock vara kvar i kyrkan. Till prydnad och stärkande av befolkningens fromhets- och skönhetsskänsla.

De stora trosförändringarna från fornordiska gudar, över helgondyrkan till Gud måste ha upplevts förvillande av befolkningen. De senare skedde också via påbud uppifrin. Från kyrka och stat.

Jag har alltid förknippat kyrkan med midsommar, sol och slösande, vacker grönска. I och med att nya kyrkan uppfördes (1828) blev den gamla en sommarkyrka som nyttjades några få gånger över sommaren.

Till midsommarfirandet vid gamla kyrkan hörde folkdanslaget som kom vandrande, par om par, icke mot kyrkvallen. Anförla av sin spelman. På ett foto från mitten av 1940 talet kan jag se deltagarna uppställda fram för granhicken (som ersatt den gamla bogårdsmuren). För mig idel kända namn. Ivar Lindgren, Rudolf Åslin, Sven Åslin, Olle Jonsson, Olle Elfström, Vilhelm Forsgren (spelman), Axel Strömbeck, Folke Sundin, Erik Lind och Sigurd Åström. Deras partner var Ann Mari Eriksson, Gerd Oscarsson, Karin Åström, Frida Elfström, Helen Lindgren, Märta Jonsson, Brita Åström, Frida Elfström (det fanns faktiskt två) och Elm Melin. Alla väl kända hyror på den tiden. Idag är nästan hälften borta. Bara ett par kvar i Liden.

Konfirmation förekom också ibland vid gamla kyrkan. Om det var små grupper som ex. 1942 då min syster Eivor konfirmerades. Hon tillhörde ett litet fatal som deltog i den första (NKI) realskolekursen. Deltagarna i denna hade inte tillfälle att följa ordinarie konfirmationslösning utan fick bilda en egen grupp. Annars hörde konfirmation den nya kyrkan till. Detta då deltagarantalet kunde uppgå till 40-50 ungdomar.

Brottlopp och Liden gamla kyrka är synonyma begrepp. Under några sommarmånader. Inramningen kan ju inte vara vackrare. Ijuvig grönска inramar det lilla, vita kyrkan. Branta berg bildar en effektfull bakgrund. Medeltidskyrkan där brudpar, anhöriga och gäster förenas i en varm närhet. Inträdet på bogårdsvallen genom den gamla stegporten. Min hustru och jag har själva haft glädjen se barn viga sig i den gamla kyrkan.

Den gamla kyrkan är för mig något av en symbolisk centralpunkt. Obeskrivligt vacker där den ligger ute på nipporna i Mitt Liden. Den enda kvarvarande liniken mellan mig och mina förfäder från 1500 och 1600 talen. En plats där jag kan förmimma något av deras liv och verk i byarna Boda, Västanå, Silje, Dacke, Åsen, Nisböle och By.

I en tidigare skrift (12/1993) har jag försökt återge tankar som kommer till mig vid besök i den gamla kyrkan

Generation efter generation
har suttit som jag
och upplevt stillheten
i den gamla kyrkan.

Sett på väggmålningar
och gamla helgonbilder.
Metertjocka stenväggar
med små fönster.

Lysnat till förmåning
ur gamla predikotexter.
Psalmsång och Kungoreseier.

Ett barndop
Ett giftermål
Ett sista farvälv
Allt om vart annat

Jag återförs till nuen
av klockringningen.
Ser det vackra brudparet
Min dotter

Med stolthet och glädje
ser jag deras vandring
fram mot altaret.
I mina fäders kyrka

Döden

I mitt Liden fanns naturligtvis också Döden som en del av tillvaron. Men på något sätt var den inte lika skrämmande och otterkallelig som nu. Förklaringarna var sannolikt flera

Generationerna levde nära varann. Mor- och farföräldrar var ofta involverad i att passa barnbarn. Inte sällan de som lärde barnen allsköns nyttigheter. Som berättade om gamla seder och bruk.

Mor- och farföräldrar bodde nära barn och barnbarn. I bland på samma gård. Kategoribendet fanns ännu inte eller var av blygsam omfattning.

Uthyttingen var ännu relativt liten. Jord-, skog- och servicenäringar sysselsatte de flesta. Vi bor också komma ihåg att de flesta kvinnor arbetade i hemmen.

När Döden hilsade på skedde det således i den nära familje- och vänkretsen. Den döde gjordes i ordning hemma. Hos de sina. Lades i kista. Innan förd till bårhuset skedde "uttag" vilket innebar att släkt och vänner samlades för att ta ett sista farvälv. Själva begravningen, aktén i kyrka och vid den öppna gravnen, blev mer en bekräftelse på något sätt.

Så här kunde det vara...

Momma haddä gått sta å dött.
Nu lag' å ti kissa där'nå sal'n.

Ti hännra'n haddä na e salmbok.
På yngelokka na enkroner.
Å na vitt på si.

Hä lukktå gransis å stearin.
Mässt allå grinner kom.
Unna för unna.

Hä haddä gått fortt må Momma!
Bädd å dö å komma ti kissa.
Hä va sommar'n å värrnt.
Utagå gått ske mösst må'n gang.

Kara n va falla rak å allvarsamm
Tittå stinnt framna för så.
Kragara'n skavvdå.

Oniga'n jordå storöga nä' rom löfli's opp.
Brydd att Momma lag sa still!
Å inntå jeddå na karramäller!

Byvägen

Kara n va falla rak å allvarsamm
Byvägen var en viktig del i vår tillvaro. Att göra en sving "börröver byn" på kvällskvisten hörde mer eller mindre till de fasta rutinerna för oss ungdomar. Alltid fanns några kompisar ute. Nigra som man kunde prata med. Vid kiosken, "Kopptra" (konsum) eller kaféet.

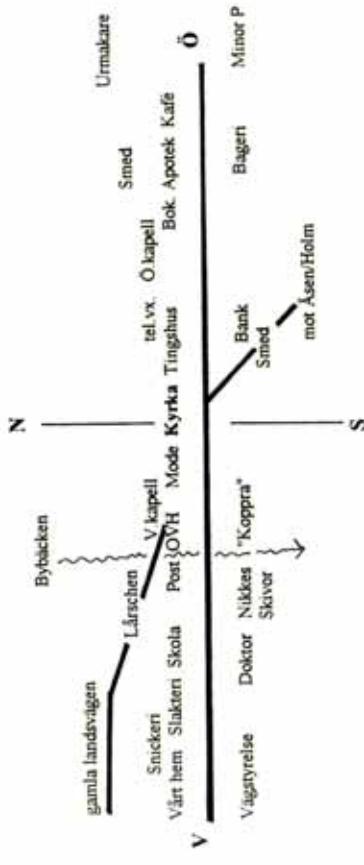
Mitt Liden - kretsar till stor del kring själva byn och minnmärka som hörde där. Därför känns det rätt att ta dig med på en vandring längs byvägen. Värt Ströget. Låta dig möta några bybor, se de affärer, serviceinrättningar mm. som då fanns.

För att du lärare skull kunna orientera dig använder jag mig av nedanstående skiss. Den utgår från två linjer med V-O resp N-S inlagda. Den första, vägrätta, linjen (V-O) symboliseras vägen genom själva byn. Vi bortser från några mijuka kurvor förbi Skola, "Kopptra" och Kyrka. Hela linjen, dvs. vägsträckan, motsvarar cirka 1 kilometer med 500 meter på vardera sidan om kyrkan. I riktning V fortsätter vägen mot Bispgården och i Ö mot Sundsvall.

Den vertikala linjen, N-S, markerar byns mitt vid kyrkan. Kyrkan som ligger norr om landsvägen med gamla sockenstugan mitt emot sig, på södra sidan vägen, liksom avfarten till Åsen och Holm.

Jag har lagt in några stödjepunkter i min skiss. Med hjälp av dessa, och texten som följer, tror jag att du skall få en tänklig bra bild av "vårt city" på 1940 talet. Vårt city som var uppbyggt kring en gammal byväg. Naturligtvis fanns många andra hus och byggnader kring de stödjepunkter jag valt. En kiosk uppfördes framför V kapell under den tid jag beskrivit. Den kom att bli var vanligaste mötesplats.

Vi startar vår vandring längst i väst. Vid vårt hem. Vid "Sven's".

Skiss: Byvägen

Men innan vi gick "yssöver" några ord om väg och trafik. Det var en vanlig grusväg. Den underhölls av Vägtryrelsen. Vintertid handlade det om plöjning och hyvling. Sandning förekom ytterst sparsamt. Näst intill aldrig. Detta då merparten av lokala transporter skedde via häst och kälke och befolkningens huvudsakliga transportmedel var sparkstötting.

Sommartid var det hyvling, grusning och "potning" som stog på programmet. Det senare innebar lagning/luppning av mindre grupper som uppstätt i vägbanan.

Vår kommunikation med yttervärlden (föruton dagstidning och telefon - där det var glest mellan abonnemangen) bestod av tre bussurter till stan. En på morgon, en på förmiddag och en på kvällen. Från stan kom likaledes tre. En på förmiddag, en på eftermiddag ("fåmmbuss'n") och en på kvällen.

Turbilen fraktade varor. I huvudsak från stan till affärerna. Den gick ner till stan på morgon och återvände på eftermiddag (vid tretiden). Sommartid stickade notlagen nyflingad lax med morgonturen till stan.

Någon virkestrafik förekom inte. Alt virke flottades via biffödenas flottleder (ex. Oxsjöans flottled. Liden nr. 10), ner till "AN" dvs. Indalsälven. Alternativt kördes det fram med häst och lades upp i stora vältor invänd i väntan på istlossning. Där flöt valdiga virkesmunder på fån, i en nära nog obruten följd, under juni till slutet av augusti då den sk "rumpan" gick (slutrensning av kvarhivet virke längs stränder etc.)

Ett par taxibilar sörde för det lokala skjutsandane som förekom. Lördagarna med skyts av danslystra undgåndar till Kovland, Hammarsstrand, Gerlåsstrand, Sandhåset mfl. platser var nog det som bar upp deras verksamhet.

Privatbilsmen var nära nog obefintlig. Det handlade om en handfull bilar i byn och dess kringbyar. En och annan latattività (98 kubikcentimeter) finns

Det dominerande inslaget längs vägen var häst och vagn (gummihjul användes ännu inte) respektive häst och släd/väkkar. Människorna gick, icke spark eller cyklade allt efter årsid och väglag.

Efter denna introduktion av självt byvägen och dess trafik paborjat vi nu vårt vandrings lings vårt Strö dvs. byvägen.

Mitt emot vårt hem låg Vägstyrelen. En stor tvåvåningsbyggnad med stort garage för tre bilar i bottenvåningen. Där ovannpå bosatt för vägmästaren Vilhelm Forsgren med familj. De (på den tiden) valdiga Scania lastbilarna och Väghyven var imponerande att se. Min far som tidigare jobbat i skogen och sedan haft eget åkeri körde numera en av lastbilarna. Särskilt snöplogen minns jag. Sidoplogen. Hur den skickade iväg snömassorna i en rijkuk bäge långt ut i perifern. De stora garagportarna var utmixkta som bollfling vid vårt ständiga bollsparkande.

Vår närmaste granne var Olle's (Frida och Olle Elfström). Han var gift med en systertill min far. Drev en snickeriverkstad där han tillverkade fönster, dörrar, inredet, trappor och allt som behövdes.

Nästa gård kallas Slaktarnas. Här bodde syskonen Signe och Erik Åström. Hon var maskinstikkerska medan han drev slakteri. Köpte slaktdjur som han sedan styckade hemma vid. Därefter åkte han runt i byarna och sålde kött. Slaktarn' var en man med kropps krafter utöver det vanliga. Många gamla visste berätta om hans hedrifier i unga år. Men ännu i 60 års åldern kunde han bärta en hel djurkropp på ryggen med skankarna på var sida om huvudet. Från lastbilen, den branta backen upp till gården och in på köttkrokarn.

Skolan uppfördes i början av 1900 talet. På summa plats där den första skolan stod. I den enda delen husseende klass 3-4 och 5-6 i bottenvåningen. En trappa upp fanns klass 1-2 samt en slöjdsal. I byggnadens andra del fanns två läkarbostäder. I den ena bodde Helmer Lidhammar (5-6) och i den andra bodde Anna Skog (1-2). Anna Britta Forsgren hade klass 3-4.

Mitt emot skolan fanns läkarmottagning och läkarbostad. En barsk doktor Brodin efterträddes så småningom av en betydligt mildare doktor Stake. Där doktorn inte kunde bota fans ännu på tidigt 1940 tal olika "specialister" ute i byarna. De mer kända sysslanade med "stå blod, brott å vre, och koppling" (se kapitel Gammal läkekonst)

Nära skolan, i riktning NNO, lig "Lärschen". Hade en främling frågat om vägen till "Logen 288 Vaksam av Goodtemplarorden" tror jag inte han fått något svar. Hade han däremot frågat efter "Lärschen" hade minsta barn kunnat hjälpa honom. Då Lärschen var ett allaktivitetshus av hästa märke har den ägnats ett särskilt kapitel.

Rakt nerom Lärschen, på södra sidan av vägen, låg Nikke's lanthandel. Här huserade syskonen Nikke, Märta och Dagmar. Nikke och Märta svarade för butiken medan Dagmar hushallade. Nikke var en krumelur av stora mätt. Ett original och en profil som äldre Lidenbor väl minns. Oroliga är de historier som har sitt upphov i Nikke. Några av dem finns återgivna i kapitlet Krumelurer.

Nedanför Nikke bodde Sven Nyberg. Han sålde bland annat grammofoner och skivor. En storvuxen grädhärsman som inte förde något väsen kring sig och sin person. På skivomslagen skrev han ofta, med sirlig stil, små meddelanden och budskap (reklam) som:

- Skivfabriken billigare än Sonoras forträffliga höras aldrig i radio. Radiotjänst vilja ej misska sig med spehning av dalgång.
- Jag gillar ej musikvaror som är provade av vilka som helst personer, minst sagt -er som ej vet vad de är.
- Kom ihåg att undertecknad är ej beröende av försiljning eller ej! Derför undanbedes spekulant

Mellan Nikkes och "Kopprn" (Konsum), mitt över Bybicken, fanns en liten Shell bensinstation med smörbrygga. Den ägdes och sköttes av Frans Thunberg.

Alldeles intill stationen lig Koppra som ingick i Fors-Lidens konsumtionsförening med huvudkontor i Bispgården. Föreståndare vid den här tiden var Valter Nilsson. Fastigheten ägdes av Thunberg som också hade sin bostad på den övre våningen. I kapitel Mitt första jobb får du veta mer om hur det var på Koppra.

Mitt emot bensinstation och Koppra låg ett långt, rött envåningshus. Det var byggt i vinkel med den ena längsidan mot landsvägen och den andra mot Bybicken. Här hade O V Högsedt

cykelaffär, taxi och en liten verksamhet. Längre tillbaka fanns i byggnaden ett garveri där "gärvar Hagström" sätts ha styrt och ställt. En tid var också gamla posten intymd i denna byggnad.

På andra sidan Bybäcken hade fannits ett gammalt hus. Skilt från det jag nyss beskrivit ovan av bäcken. Det revs och gav plats för den nya postlokalen. Föreståndaren, Erik Söllén, svarade under många år för denna verksamhet.

Ett femtiotal meter ovan O V Högsedts lig "Västerkäpälla". Pingstvännernas mötesplats. Mellan dessa två byggnader nådde gamla landsvägen byvägen. Åven "Västerkäpälla" har givits ett särskilt kapitel.

Framför kapellet uppfördes på 40 talet en kiosk av Algot Uhlén.

Nelly Redins modeaffär slutligen var belägen ett knappt femtiotal meter SO om kapellet. Denna byggnad är den enda som finns kvar idag av de som omslöt ett litet "torg". De övriga var O V Högsedts, Kopprå, Kiosken och Västerkäpälla.

Här var vårt egentliga centrum! Här möttes männskor! Gammal som ung! Utöver Post, Affärer och Kiosk fanns exempelvis Likare, Apotek, Skola, Bio och Bank nära "torget". Vi skulle inte heller glömma bort turbil, taxi och bussar. Fram för allt lördagar, när männskor från Åsen, Däckerbränna, Flygge, Bodacke, Klärke mfl byvar, uträttade sina post- och bankaffärer kunde det vara mycket folk i rörelse. Någon stress förekom inte. Därför fanns alldeles för mycket att tala om när männskor möttes. Lokala nyheter. Vardagsnyheter. En social samvaro.

Apropå bussar! Det har skjovats i olika sammanhang om "fåmmibussen". Men den bussen, som kom från stan, lockade alltid folk till "torget". Många uträttade sina smidarenden just då. Stannade till på Kopprå. Inte för att det var bäst utan för att bussen stannade just utanför. Ofta hade någon bekant "varit å stan till" och hade något att berätta. I bussen satt folk som skulle vidare uppåt socknen. Jag tror att de som samlades på något sätt kände sig delaktig i "resandet". Ordet turism fanns ännu inte.

Låt oss linna "torget" och gå vidare västerut. Mot kyrkan. Här styrde kyrkoherde John Viking Kyrkvärdarna Julius Mellin och Jonke Mellberg kompletterade. Vikings son, Ivar, introducerade f.d. scoutrörelsen i Liden.

Tingshuset uppfördes ursprungligen för att vara just tingshus. 1935 upphörde den verksamheten. Kommunen tog över huset. Pensionatsrörelsen, som startade 1920, drevs vidare. Min Mormor, Alma Nilsson -tillsammans med morfar Nils Johan eller "TingshusNisse" som han kom att kallas holl i trädarna. Om Tingshuset finna att läsa i ett särskilt kapitel.

I huset brevid var Lidens telefonstation, eller "växeln" som det hette i folkmun, intymd. Hildur och Thure Lindholm ansvarade för den.

Rakt nerom tingshuset höll smeden Helgar Nordensson till. Han utförde alla förekommande smidesarbeten. Därtill var han hovslagare och man att gräppa den mest bangstyriga häst...

Intill växeln, på andra sidan vägen, fanns Banken. Den var intymd i ett litet, rött gärdshus hös en hyböniderma. Den höga diskén, liksom skrävpulpeten bakom, kom småkunderna att liksom hukta sig. Här krävdes fullgång säkerhet för minsta län. Bankkris var en otankbarhet. Lars Åström fungerade som bankkammarer.

På andra sidan vägen låg det vita Elinkapellet. Baptistermas hemvist. Uppfört i början av 1900 talet. På min skiss står O kapell. Förklaringen är enkel och rationell (?). Pingstvännernas kapell låg i väster och baptistermas i öster. På vårt mal blev det "Västerkäpälla å Ysterkäpälla".

Snett nerom kapellet fanns en tid Redins bok & pappershandel som ägdes och drevs av Gunnar Redin och hans hustru. Jag har åtskilliga böcker i min ågo, inköpta där, med prisappgifter som 2 kronor häftat!

Ovanför denna affär fanns ytterligare en smed. Ivar Jansson.

Bredvid bokhandeln låg Apoteket. Det förestods vid den här tiden av en kvinna som hette Visström.

Bredvid apoteket låg Emil Backlunds kafé. Det lades ner i mitten av 1940 talet. I källarvåningen intymdes Lidens Järhamnslod som ägdes av Ivar Jansson (smeden ovan) och hans hustru Hilda.

Ovanför kaféet bodde Urnakaren Jonke Åström.

Mitt emot kaféet, på andra sidan vägen, fanns bageriet och ett nytt, elegant konditori kom till ungefär när det gamla kaféet lades ner. Ägare var Linnea och Gustaf Hansson. Än i dag minns jag med värbelag bagarns färskta wienerbörd och segakor.

Inuti bageriet etablerade sig, något senare, Signe Blomkvist med en liten modeaffär.

Slutligen när vi så Minor Petterssons diversehandel och därmed slutet på vår vandring längs den gamla byvägen.

Längs byvägen möttes vi ungdomar. Fram för allt höst, vinter och vår. Gick på bio onsdag och lördag. Kanske en fika på kaféet och senare konditoriet. Om kassan tillt. Slank in på Västertorpssällskapslokalen nära kylan bet i Lyssnade till hyppredikantens svavelosande torstagskvällar. Schack om helvetet. Hörsde någon nyfrälst vitna. Boklin på Lärschens bibliotek torstagskvällar. Schack på Tingshuset en kväll i veckan. Palla äpplen. Kanske lite hartsiol på något tjänligt fönster. Lite kortspel hemmavid med pappa och Klockar-Alvar. Prins, trebello eller rams.

Jakt, fiske, fotboll och flickor. Mer komplicerad var inte tillvaron! Jobb fanns mer än nog, för oss pojkar, vid den här tiden även om det mest kretsade kring jord och skog. Tunga jobb med dalgång förtjänster. Sex dagar i veckan.

Flickorna hade det sämre. Det fanns inga jobb för dem i Liden. Städerna, båt nära och fjärran, lockade med arbete. De flesta försvarar undan för undan. Redan började också insikten om betydelsen av någon fortsatt praktisk eller teoretisk utbildning att gå upp för allt fler.

Språkförbistring

Att helt korrekt återge det gamla Lidenmålet i skriven form är naturligtvis omöjligt. Ändå envisas jag att försöka göra det här och var i skriften. När det är något som jag tycker kräver värt gamla mål för att riktigt komma fram
Men, det har sina risker att använda sig av det gamla målet. Det kan orsaka missförstånd. Som i följande fall där vår lärlinna förklarade ett helt korrekt svar från mig vara fel.

Hä gätt ha vörä ti ännre kläss'n,
iller öm hä va tredj'n. Vi höLLs
å lässtå öm hembyggda.

Lärinna höLL på fräggdå ömm'n
massa olika saker hele ti'n. Hu fögan
isschå i äxceria mä oss.

Mot slutut kömmä n e fräggå sönn
ja godt kunnä ha ställt schälV.
- VAD HETER LIDENS STÖRSTA SJÖ?

Ja sprått faen i msig rätt öpp!
Kässtå e jetogå börtt att jämantan.
Joo! Hä va'n par tre sön vinnkå!

Kässtå öpp hinnål! Höger övå huvvå!
Knäffå mä finngrå'n hä ja kunnii!
Stog fögan framn över bänk'n!

Feck friga! Hä va mean dag i da!
Brättå pi' mai! Sag åt jämanta'n.
- Hä å STORSCHAAR N!

Sag Gullstjärna'n främmå teLL!
Horr hu klässrä'r öm ti boka.
Hör döm sät ti bokå mi!

Lärinna titta på ma. Lämnjä.
A fäldå öm att hä va fel svart!
- STOR SKÄLSDÖN är störst!

(Lidens största sjö är mycket riktigt Stor Skälsjön. Det var bara det att på värt mål uttalades det
Storschåar'n)

Källor

Även om innehållet i denna skrift kommer från särskilda anteckningar har en liten del av underlaget hämtats från tidigare skrifter:

- svenska Medelpad LIDEN. En historisk återblick (1987)

- Sant och osant (1988)

- Mina förälder (1989)

- Kärer å männingar (1991)

- Ritat och berätrat (1995)

Därutöver har jag haft förmånen av några genuina Lidenbor som hjälpt mig när egen kunskap inte räckt till:

I avsnitt Tingshuset har Helma Åström, Byn betyst mycket för mig. Det har känts tryggt att få stämma av egna minnesbilder med henne som anställdes där redan 1935.

I avsnitt Notdragnings har Alvar Åström, Byn redan tidigare delat med sig av sin djupa kunskap och erfarenhet.

I avsnitt Banan (Dansbanan) har Yngve Eriksson, Kväcklingen bistått med vissa faktatuppgifter.

I avsnitt Namnlöslöften berättar Olof Elfström och min far, Sven Åslin, Husåsen om en avverkning vintern 1919/1920.

Närheist jag kört fast i person-, års-, gårds- eller andra uppgifter har Ingrid Norman, Märgård funnits till hands och hjälpt mig till rätta.

Alla dessa är jag skyldig ett STORT TACK!